

॥ ॐ श्री ॥

प्रगतिमन्दिर ग्रंथभाषा.

ग्रन्थांक १८.

मन कामना पूर्ण करवानो भाग.

सर्व हक स्वाधिन

रथी प्रसिद्ध कर्ता
प्रभुशंकर नरहराम व्यास.
प्रगतिमन्दिर विन्ध्ययोति कार्यालय.

अमरावती, सुरत.

मूल्य રૂ. ૨-૦-૦

પોતાના મનમાં ધારેલી કામના એટલે ઈચ્છા

પૂર્ણ કરવાનું સામર્થ્ય મનુષ્યમાત્ર

લિખિત છે.

૨૬

ગુજરાત પ્રગતિ મંથાલય
૧૦૨૨૬

ગુજરાત ગ્રંથીરાઈટ-સંમુદ્ધ
આ પુસ્તક મળવાના ઠંકાણાં.

અડાજણ સુરત—

૧ વિશ્વજ્યોતિ કાર્યાલય

પ્રગતિમંદિર અડાજણ સુરત

૨ સુરત

વિશ્વજ્યોતિ કાર્યાલય સુરત ખાંચ

બરોડાએકની સામે,

બાગાતળાવ રોડ, સુરત.

તથા

મુંબઈ, વડોદરા, અમદાવાદના સર્વ જાણીતા પુસ્તકલેખકો

સુરત-ચોટાના પુલ ઉપર આવેલા “શંકર” પ્રીન્ટીંગ

પ્રેસમાં નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકળે છે.

પરમાત્માની સુખમય સૃષ્ટિમાં વિહાર કરતા,
સંપૂર્ણ સુખ પ્રાપ્ત કરવાને લાયક પરમપ્રિય
શ્રીયુત

ને

કર્તવ્યપાલનની જાગૃતિ અર્થે
શુભ સ્મરણ અર્થે

તરફથી બેટ.

ચોજના

લક્ષ્મી શુભ પ્રસંગ નિમિત્તે અથવા પોતાના રોહિની
યાદગીરી નિમિત્તે આપણામાં કંઈ પણ લ્હાણી કરવાનો
રીવાજ પ્રચલિત છે. વાસણો વીગેરેની લ્હાણી આજે સર્વ
સામાન્ય થઈ ગઈ છે. તો તેમાં ફેરફાર કરીને ઉપયોગી
પુસ્તકોની લ્હાણી કરવામાં આવે તો તે ઘણીજ કિંમતી થઈ
પડે છે. આ દિશામાં સત્પાત્ર સંજ્ઞન પુરૂષો તરફથી કંઈ
કંઈ પ્રયત્ન થાય છે અને તે અભિનંદનને પાત્ર છે. વિદ્યાદાન
એજ સાચું દાન છે. અને તેમાં જીવનમાં ઉત્સાહ વર્ધક પુસ્તકોનો
ઘેર ઘેર પ્રચાર કરવો એ મહાન પુણ્યનું કામ છે. તેથી આ
મનકામના પૂર્ણ કરવાનો માર્ગ પુસ્તક તમને ઉપયોગી જણાય
અને તેમાં પ્રતિપાદન કરેલા વિચારોનો ફેલાવો કરવા તમને
ઈચ્છા થાય તો તમે તેમાં નીચે મુજબ મદદ કરી શકો છો.

૧ આ પુસ્તકનાં વાંચન જેવા બીજાં ઉપયોગી પુસ્તકો
પ્રસિદ્ધ કરવાની આ લેખકની ધારણા છે તેની છપાઈ
વીગેરે ખર્ચના કાર્યમાં મદદ કરીને.

૨ આ (મનકામના પૂર્ણ કરવાનો માર્ગ) પુસ્તકની બની
શકે તેટલી પ્રતો લઈને ન્યાતમાં અગર ધનામના
મેળાવડામાં તેને વહેંચાવીને.

ઉદાર આત્મન પોતાની ઇચ્છામાં આવે તે રીતે આ
કાર્યમાં ભાગ લઈ શકે છે પ્રત્યેક વાંચક ધારે તો તેની એક
પ્રત પણ ખરીદીને અન્યને દાનમાં આપી શકે છે. સામટી
પ્રતો ખરીદીને વહેંચવા ઇચ્છનાર પરોપકારી ગૃહસ્થને કિંમતમાં
પણ ખાસ સગવડ કરી તેમના પોતાના નામ સાથેની નકલો
પુરી પાડવામાં આવે છે

વ્યવસ્થાપક વિશ્વજ્યોતિ કાર્યાલય
પ્રગતિમંદિર અડાજણ મુરત

ઉદ્દેશ

જીવનમાં નિરાશ થવાનો પ્રસંગ કોને નથી આવતો ? દુઃખરૂપ કસોટીમાંથી જગતમાં કોને પસાર થવું નથી પડ્યું ? સંસારની માયામાં રહ્યા એટલે એવા પ્રસંગો તો આવવાનાંજ. આવા સમયે એવું થાય છે કે મનુષ્ય પોતાનું ભાન ભૂલે છે. નિરાશા અને દુઃખની અંધારી તેનાં જીવન નેત્રની આસપાસ બંધાઈ જાય છે. એટલે શું કરવું તે તેને સુઝતું નથી. આ વખતે ખાસ કરીને જરૂર હોય તો તેને પ્રોત્સાહનનીજ જરૂર છે. તમારા દુઃખના શું ભાર છે ? તમે તેનાથી સહજમાં મુક્ત થઈ શકશો. દુઃખ નિવારવાનું તમારામાં સંપૂર્ણ સામર્થ્ય છે અને તમારી પાછળ પ્રભુના અદૃષ્ટ હાથની મદદ છે એ પ્રકારના ઉત્સાહ વચન કહેવાથી તે મનુષ્યના અંતરમાં રહેલો આત્મા જાગૃત થાય છે. નવીન બળ અને ચૈતન્ય પ્રવાહ તેમાંથી ઉભરાય છે. અને તે મનુષ્ય થોડા સમયમાંજ શિખરે સ્થિત થઈ શકે છે. આ શુભ કારી ઉદ્દેશને ધ્યાનમાં રાખી આ પુસ્તકની યોજના કરવામાં આવી છે. અને મનુષ્યને જે સત્યજ્ઞાનની જરૂર છે જે જ્ઞાનના પ્રભાવે તે મનુષ્યમાંથી મહેશ્વર થઈ શકે છે તે જ્ઞાનને અંદર ઉતારવા યથાશક્તિ પ્રયત્ન થયો છે. ગુજરાતની પ્રજા તેની દૈરઘી કંઈ કરે છે તે તો ભવિષ્યમાં જણાશે.

આપું પુસ્તક અનિર્વેદવાદના સિદ્ધાંતથી ભરેલું છે. અને હાલમાં પ્રજાને જરૂર હોય તો એકલા અનિર્વેદવાદનીજ છે. દુઃખ, શોક, ભય, ચિંતા આદિના પ્રસંગો મન ઉપર લાવવા ઉચિત નથી. તેમ તે સંભારવા અને સાંભળવા પણ ઉચિત નથી. દુઃખના વિચારો કરી કરીને કાણે સુખ મેળવ્યું છે એ કહી શકશો ? જેમ હલાહલ વિષમાં પ્રાણુ હરવાનોજ ગુણ રહેલો છે તેમ દુઃખના વિચારોમાં દુઃખની સૃષ્ટિ ઉભી કરવાનો અને તે ઉભી કરનારનેજ તેમાં ગૃસિત કરવાનો ગુણ રહેલો છે. અને તેથી મનુષ્યે પ્રથમ કરવા યોગ્ય કર્તવ્ય એ છે કે દુઃખના વિચારો છોડી દઇ હંમેશાં આનંદ ઉત્સાહમાં રહી પોતાની આજીવ્યાજીવ સુખનું વાતાવરણ ઉભું કરવું અને તેમ કરવામાં આ પુસ્તક તમને મદદગાર થઇ પડશે.

પરમાત્મા તમારા આ શુભકાર્યમાં મદદગાર થાઓ એવી શુભ ભાવના પૂર્વક આ લઘુ પ્રસ્તાવના પૂર્ણ કરવામાં આવે છે.

।મતિ મન્દિર વિશ્વજ્યોતિ કાર્યાલય

અમદાવાદ સુરત.

પાપ શુક્લ ૧૩, સોમવાર.

તા. ૧. ૧. ૧૯૨૩

} પ્રભુશંકર નરસેરામ વ્યાસ

અનુક્રમણિકા

- ૧ મનકામના પૂર્ણ કરવાનો માર્ગ એટલે શું ? ... ૧
 ૨ નિમંત્રણ ... ૯
 ૩ તમને કદી સુખની તિવ્રચ્છા પ્રકટી છે ખરી?...૧૧
 ૪ ઇચ્છા પૂર્ણ થાય એવી છે કે નહિ ...૧૫
 ૫ મનુષ્ય જે કાંઈ મેળવવા માંગે છે તે તેને તેના
 આત્મમાંથી મળે છે. ...૨૬
 ૬ સંસારમાં રહેવા છતાં તેનાથી મુક્ત સાચો
 બ્રહ્મજ્ઞાની મનુષ્ય કાણુ છે ? ...૩૧

જનક અને શુકદેવ.

- ૭ જીવનમાં કદી પણ નાશીપાસ થશો નહિ. ...૩૪
 ૮ તમારા જીવનમાં પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય શું ધાર્યું છે ? ૪૭
 ૯ મનુષ્ય જેવું માંગે છે તેવું તેને પ્રાપ્ત થાય છે. ૪૮
 ૧૦ આજથી એક નવીન વ્રત સ્વીકારો. ૫૧-૫૩
 ૧૧ કોઈને દુઃખ કહેશો નહિ. ...૫૫
 ૧૨ આત્મ સ્વરૂપનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું છે. ...૫૭
 ૧૩ વ્યસનો છોડવાનો સરળ માર્ગ. ...૫૯
 ૧૪ સર્વ સમય પ્રસન્ન રહેવું જોઈએ. ...૬૮
 ૧૫ ઉત્સાહ અને શ્રદ્ધાના ગુણને ધારણ કરો. ...૭૩
 ૧૬ કદી પણ અધિરા ન થશો. ...૭૬
 ૧૭ અભ્યાસની સરળતા ખાતર ત્યાગ કરવા યોગ્ય
 વસ્તુનું કંઈક અલ્પ સ્વરૂપ ...૭૭
 ૧૮ બ્રહ્મચર્યની મહત્તા ...૭૯

૧૯ સાધન વિધિ.	...૮૧
૨૦ પ્રાણાયામ સંબંધી માહિતી.	...૮૮
૨૧ વિચારોને આવતા અટકાવવાનું સાધન	...૯૯
૨૨ શાંત બનો. હજી પણ શાંત બનો.	૧૦૦
૨૩ અમે શું કરીએ ? સાધન સાધવા અમને નવરાશ નથી.	૧૦૫
૨૪ તમારી મહત્તા હાથે કરીને તમે ઘટાડશો નહિ.	૧૦૯
૨૫ કેટલીક જરૂરી બાબતો.	૧૧૪
૨૬ મન કામના પૂર્ણ કરવા ઈચ્છનાર મનુષ્યની બાવના કેવી હોવી જોઈએ ?	૧૧૯
૨૭ મુખનો સરળ માર્ગ.	૧૨૧
૨૮ પરીક્ષાનો દિવસ.	૧૨૬
૨૯ જ્ઞાનદેવ હિ મુક્તિસ્થાત.	૧૨૯
૩૦ કર્તવ્યો આજે કરો છો કે કાલે.	૧૩૦
૩૧ કાર્ય સિદ્ધિમાં બે બાબતની જરૂર.	૧૩૩
૩૨ જગતની માયા જીતવાનો એક સર્વોત્તમ માર્ગ.	૧૩૪
૩૩ શું તમને ધન પ્રાપ્તિની ઇચ્છા છે ?	૧૩૬
૩૪ મુખસાધક વિદ્યાના થોડાં સૂત્રો.	૧૪૦
૩૫ તમે શું મુખને શોધો છો ?	૧૫૨
૩૬ ઇશ્વરને જાણવા એટલે શું ?	૧૫૮
૩૭ સાધકનો સ્વાનુભવ.	૧૬૧
૩૮ સાધકની નેધિપોથીના કેટલાક પ્રસંગો.	૧૬૫

૬ મંગલમ

જગતના આદી અનાદી કારણ, ભક્તોનાં દુઃખ જોઈને
દદરનાર. વિધના કલ્યાણ અર્થે હલાહલ વિષનું
પાન કરી નિલકંઠ નામ ધારણ કરનાર. વર
આપવામાં કુશળ. ભક્તોની યોગ્યાયોગ્યતા પણ
ત જોઈ તેને મનવાચ્છાંત આપનાર. સમગ્ર
ત્રિલુવનમાં વ્યાપી રહેલા. કાળના પણ મહાકાળ સ્વરૂપ
મહેશ્વરતનુને શક્તિ સહિત આરંભમાં સપ્રેમ નમન કરીએછીએ.

કમલ સરખાં નેત્રવાળા, કમલા જેમના
ચરણ તળાસે છે તેવા. કરુણામય. કરુણા
નિધાન. કોમલકર કેશવ શબ્દ વડે ભક્તોએ
પ્રબોધાયલા શેષશાયી વિષ્ણુ ભગવાનને પણ
આરંભમાં પુનઃ પુનઃ નમસ્કાર કરીએછીએ.

વિધોના સમુદોનો જેના સ્મરણમાત્રથી નાશ થાય
છે એવા, સિદ્ધિ પ્રુદ્ધિના
પતિ મહેશ સ્વરૂપાભિન
દુંદાળા દુઃખભંજન શ્રી
ગણેશની આ શુભકાર્યમાં
સહાય તેમનું સ્મરણ

કરી માંમવામાં આવે છે,

સકલ વિશ્વને પ્રકાશ આપનાર જગ-
તના નેત્ર અને જીવનરૂપ પ્રત્યક્ષ દેવ
સૂર્યનારાયણ ભગવાનને અમારા લાખો
પ્રણામ હો.

જેનાથી આ જગત શક્તિવાળું છે એવાં
શક્તિ સ્વરૂપ જગત જનનિ મહામાયા
આદ્યશક્તિને અમારા કોટી પ્રણામ છે.

હે પંચાયતન દેવ ? આપની સહાયથીજ આજના શુભ
દિવસે આ મહાન કાર્યનો આરંભ કર્યો છે. તેને
પરીપૂર્ણ ઉતારવાનું કામ આપના હાથમાં છે. હે દેવ ?
કોઈ આપને સાકારરૂપે તો કોઈ નિરાકારરૂપે પણ ભજે
છે. મારી સત્તા અત્યારે આપથી પ્રથક નથી. હું આપને
કયા સ્વરૂપે ભજું ? અંહુપણાની મેં માની લીધેલી મિથ્યા
ભમણાને વિલાવી હું આપ સ્મરણમાં અત્યારે સિન ચાઉં
હું, ભવણ (મીઠું) ની પૂતળા સિંદુરજામાં ભળી સિંદુરરૂપ

થાય છે. દીપકની જ્યોતિ અન્ય જ્યોતિને મળી એકરૂપ થાય છે તેજ મુજબ આપ સ્મરણમાં સ્થિત થતાં મારે આપનાથી ભિન્નતા રહેતી નથી. નાથ ? આ ભાવને સદાકાળ ટકાવી રાખશો.

આપ છો તેજ હું છું. અને હું છું તેજ આપ છો.

આ મહાનુભવ મતિમાં હંમેશને માટે દદાવશો.

આ ગ્રંથ લેખનના કાર્યમાં હું ફક્ત યંત્રરૂપ બનું છું. તેને ગતિ આપનાર પ્રેરક રૂપ આપ છો અને રહેશો.

અસ્તુ હરિ ૐ શાંતિ.

જેની કૃપાથી વિશ્વ આ, પામ્યું આવિષ્કાર.

મંગલકારી તે પ્રભુ, પ્રણમું વારંવાર.

લેખક

મુરતના મધ્ય ભાગમાં મુંદર હવા ઊભસવાળા
ભવ્ય મકાનમાં આવેલું

શ્રી અનાવિલ હિંદુ લોજ.

જમવા તથા રહેવાની સગવડ મારે ફક્ત વખતમાં
લોકપ્રીય થયું છે. ફક્ત એક વખત પધારી ખાત્રી કરો.

માલીક—દેશાઈ ગોવિંદજી રણછોડજી.

મુરાનપુરી ભાગળ, રામજી ખીલ્ડીંગ—મુરત.

તમને પોતાને આગળ વધવાની બહુ બહુ ઇચ્છા હતાં એક ડગલું પણ આગળ વધી શક્યા નથી. આ સ્થિતિમાંથી છુટવા માગતા હો અને જીવનના સાચા રહસ્યને જાણવું હોય તો

વિશ્વજયોતિ

પત્રના આજેજ આહુક યાઓ.

કલ્પવૃક્ષની માફક તમારી સઘળી ઇચ્છાઓ પૂર્ણ કરવાના સરળ અને અનુભવ સિદ્ધ વિષયો તમે ધર બેઠાંજ આચારમાં મૂકી શકો તેવા તેમાં ચર્ચાય છે. સ્ત્રીપુરુષ, બાળક સર્વને ઉપયોગી રમુજ અને ટુંકા લેખો પણ તેમાં આવે છે. ગમે તેવા નિરૂત્સાહી મનુષ્યની રોજરગમાં ચૈતન્ય પ્રેરે છે. ટુંકમાં ધર્મ અર્થ કામ અને મોક્ષ એ ચારે પુરુષાર્થની સિદ્ધિ કરાવી તમે માંગો છો તે સુખ તમને અપાવવાના રસ્તા દર્શાવશે.

વાર્ષિક લવાજમ ફક્ત ત્રણ રૂ. આજેજ લખો. નમુનાનો અંક મફત.

વિશ્વજયોતિ કાર્યાલય.

પ્રગતિ મંદિર,

અડાજણ—મુરત.

॥ ॐ श्री ॥

॥ श्री सद्गुरुवे परमात्मने नमः ॥

મનકામના પૂર્ણ કરવાનો માર્ગ.

(9)

મનકામના પૂર્ણ કરવાનો માર્ગ એટલે શું ? આપણા

મનમાં જે જે કામના એટલે ઇચ્છાઓ ઉત્પન્ન થાય છે તે પૂર્ણ કરવાની સરસમાં સરસ યુક્તિ અથવા ક્રિયા હાથ કરવી તેને મનકામના પૂર્ણ કરવાનો માર્ગ કહેછે. અને તેથી પોતાની ઇચ્છેલી વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાને માટે મનુષ્યમત્ર પ્રયત્ન કરતાં જોવામાં આવે છે.

મનકામના કોને નથી હોતી? સર્વનેજ તે હોય છે. ફક્ત તેમાં ફેર જુદા જુદા વિષયોનોજ હોય છે. સરળમાં સરળ રીતે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવીએ તો મનુષ્યની પ્રવૃત્તિ પોતાની કંઈને કંઈ મનકામના પૂર્ણ કરવા માટેનીજ છે. થોડાં દ્રષ્ટાંત આપી તે સમજાવીએ.

એક વ્યાપારી વ્યાપારને કરે છે. સવારથી સાંજ સુધી
પોતાની દુકાને બેસે છે. પોતાને ત્યાં ગ્રાહકો શી રીતે વ્યવહાર

આવે, પોતાના માલનો ઉઠાવ શી રીતે વધારે થાય, તેના ઉપાયો તે રાત્રિ અને દિવસ વિચારે છે. આજકાલ સ્વદેશીના વ્યાપી રહેલા જમાનામાં પોતે સંગ્રહી રાખેલા પરદેશી માલનું વેચાણ કેવી રીતે જલદી કરવું એ વિચારમાં તેને રાતનાં પૂરી ઉંઘ પણ આવતી નથી. વિચારવાન મનુષ્યને આ વ્યાપારીના જીવન ઉપરથી તરતજ જણાઇ આવશે કે કેવળ ધન વિષયક મનકામના પૂર્ણ કરવાને માટેજ તે વ્યાપારીનો સંયત્ન છે.

બીજું દ્રષ્ટાંત વિચારીએ. ખાટલામાં પડેલો આમતેમ રોગથી તરફડીયાં મારતો એક રોગી મનુષ્ય આરોગ્ય વિષયક મનકામનાને લઇ પીવા પણ ન ગમે એવા કડવા ઔષધોનું સેવન કરે છે. અમુક વેદ અથવા ડોક્ટર મને સારો કરી શકશે એવી કામનાથી તેની પછાડી તે પાણીની પેઠે પૈસા ખર્ચે છે. આ સર્વ શેને લીધે ? આરોગ્યરૂપ મનકામનાને માટે કે બીજા કશાને માટે ? વિચાર કરી જુઓ. તમને શું જણાય છે ?

તમારાજ ઘરની સામે રહેલા પેલા પરોપકારની મૂત્ત અથવા દયાના સાગરરૂપ ગણાતાં બાબરરાવ પરમાથ કરવામાં પાકી પાની કરતા નથી. આ પરમાર્થ કરવામાં તેમનો શો હેતુ રહેલો છે. ઉપરથી જોતાં તો તમને કંઈજ જણાતું નથી. પણ ધીરા પડો. જરા ઉંડા ઉતરો. તેમના હૃદયનું નિરિક્ષણ કરો. જનસમાજમાં પોતાની વાહવાહ વધુ ખોલાય. કાનવીર તરીકે તેઓ પ્રસિદ્ધ થાય એવી નાની સરખી કામના

તેમના હૃદયમાં રમી રહી આ સઘળી પ્રવૃત્તિ કરાવે છે.

જંગલમાં રહી જે આવી મળે તે ખાંધ પ્રભુનું સ્મરણ કરનાર ભક્ત પોતાની પ્રવૃત્તિ ક્યા હેતુને લઈ તે કષ્ટકારી હોવા છતાં નિત્ય પ્રેમપૂર્વક કરે છે. પ્રભુનો સાક્ષાત્કાર કરવારૂપ મનકામનાજ આ તેની સઘળી પ્રવૃત્તિના હેતુરૂપ છે.

• આ સ્થળે આવાં બીજાં અનેક દ્રષ્ટાંતો આપી શકાય તેમ છે. પણ તે સર્વ ઉપરથી સિદ્ધ કરવાનું એકજ છે. અને તે તો આટલાજ વિવેચનથી સિદ્ધ થઈ શકે તેમ હોવાથી હુંકમાં જણાવીએ છીએ કે મનુષ્યના હૃદયમાં કંઈને કંઈ મનકામના તો રહેલી હોય છેજ. જે તે ન હોય તો કર્તવ્યમાર્ગજ અટકી પડી સર્વત્ર આળસનું સામ્રાજ્ય સ્થપાઈ રહે.

મનકામના પૂર્ણ કરવી એ મનુષ્યમાત્રનો ધર્મ છે. વિશ્વવ્યવસ્થાપક સત્તાએ હેતુ પુરઃસરજ મનુષ્યના અંતઃકરણમાં તે સ્થાપેલી છે. કામનાનો જય કરવો કેમકે મનુષ્યને એ દુઃખમાં નાંખનાર છે એવું આજે ધણાએ મનુષ્યોને જણાવાય છે. તેનું શું કારણ ? કામનાના સ્વરૂપને બરાબર જાણ્યા વિનાજ આ કથન કરવામાં આવે છે. ખોટી કામનાઓ-અન્યનું અહિત કરવાની કામનાઓ-દુઃખરૂપ છે. અને મનુષ્યનું તે અહિત કરે છે. પણ વિશુદ્ધ કામના તો મનુષ્યને હૃદય માર્ગે લઈ જનારી છે. એક હાથમાં રોગ થયો હોય તો ઔષધોપચારથી તેને સારો કરવાનો બદલે તે હાથને

કાપી નાંખવો અથવા તે રોગી મનુષ્યને મારી નાંખવો એ એક પ્રકારની મૂર્ખતા છે તેમ અનાડીઓએ કામનાના સ્વરૂપને બરોબર ન જોતાં તેને બગાડી મૂક્યું છે. સ્વાર્થવૃત્તિની કામના મનુષ્યમાં દિવસે દિવસે વધી ગઈ છે. બીજાનું ગમે તેમ થાઓ પણ મારું બનું થતું હોય તો અન્યની મને પરવા નથી એવું આજકાલ ઘણે ભાગે મનાવા લાગ્યું છે. અને આજ પ્રમાણે બીજા બામતોમાં પણ રૂપવૃત્તિની, મોહ-વૃત્તિની, લોભવૃત્તિની એમ વિવિધ કામનાઓ પોતામાં ઉપ-જાવી કામનાના સ્વરૂપને વિરૂપ કરી મૂકવાનું કાર્ય થયું છે.

મનુષ્યને ખોટી કામનાઓ-ઈચ્છાઓ અવસ્ય દુઃખ ઉપજાવે છે. પણ એવું સારી કામના માટે નથી. તૃપ્તાતુર મનુષ્યને પાણી પીવાની કામના થવી અને ક્ષુધાતુરને અન્નની કામના થવી એ શું તે મનુષ્યને દુઃખમાં નાંખનાર છે ? કામના-ઈચ્છાને લીધે તો આખા વિશ્વની ઉત્પત્તિ થઈ છે. **યક્ષોદ્ધવકુલ્યામ** હું એક છું તે બહુ રૂપે-અનંતરૂપે થાઉં એ પ્રકારની ઈચ્છા પરમાત્માને સ્પુરી હતી. તમે તમારા વ્યવહારથી કામનાને બાદ કરો. અને પછી તમને શું જણાય છે ? સર્વ વ્યવહાર બંધ થયલો જણાયો. જે નોકરી ઉપર વખતસર જવાને માટે તમે ઘરમાં કદાચ ખાવાનું મોડું થયું હોય તો ધમપછાડ કરી મૂકતા કે પ્રસંગે તમારી નિલતી દેવસેવા સંબંધ ધારણા ધ્યાનને પણ બાંધુએ મૂકતા તે નોકરી ઉપર જવાની તમારે શું જરૂર ? મન

વિષયક કામનાને લીધે તમે નોકરી ઉપર જતા હતા તે તો હવે જતી રહી છે. આવીજ રીતે તમારાજ ઘરની સ્ત્રીને સંતતિ ન હોવાથી જેને અનેક બાધા આપડીઓ રાખવી પડતી હતી તેને પણ તેમ કરવાની હવે શું જરૂર ? કેમકે પુત્રવિષયક કામના તેની જતી રહી છે. આજ પ્રમાણે જગતના સર્વ વ્યવહારમાં સમજી લેવું. જે કામના નષ્ટ થાય તો ભક્ત ઉપાસના પણ કોની કરે ? વિદ્યાર્થી વિદ્યાધ્યન પણ શાનું કરે ? કામના નષ્ટ થવાથી તેમને કંઈ કરવાનું રહેજ નહિ.

જેની તદ્દન કામનાઓ નષ્ટ થવા પામી છે તે પરમહંસ કહેવાય છે. પરમહંસને કંઈ કામના હોતી નથી. પણ આપણે તો સર્વ સંસારી છીએ. કાંઈ પરમહંસ નથી. અને તેથી કામનાઓને આપણે છોડી શકીએ તેમ નથી. કામનારૂપ સીડીથીજ આપણે પરમહંસ સ્થિતિને પણ પ્રાપ્ત કરી શકીએ તેમ છીએ. કાંઈ જન્મતાં વાર પરમહંસ થઈ જવાનું નથી. એ તો છેલ્લી પ્રાપ્તવ્ય સ્થિતિ છે. પરમહંસ સ્થિતિએ પહોંચનાર સંત પુરુષના અંતઃકરણમાં પ્રથમ પ્રભુ દર્શનરૂપ કામના હોય છે. વિવિધ સાધન સાધવા રૂપ કામના હોય છે. પણ જ્યારે તેનો પરિપાક થાય છે, સાધનોનો અવધિ આવી ઈષ્ટ સાક્ષાત્કાર થાય છે ત્યારે તે પુરુષને પછી સારી કામના રહે ? પકવાન જમી તૃપ્ત થનાર મનુષ્ય જેમ કુધાની બૂમ પાડતો નથી. તેમ એવા સંતપુરુષો કામના રહિત મન

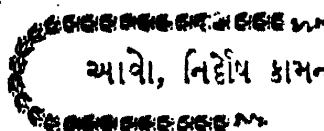
રહે છે. તેમને જે જે કામનાઓ હતી તે તો પ્રાપ્ત થઈ ગઈ હોય છે. ઘર બેઠાંજ જેને માંગેલી વસ્તુ આવી મળતી હોય તેને દુકાને દુકાને બમવાની જરૂર રહે છે ખરી કે ? શ્રીપાતની સમીપમાં દરિદ્રતાની ખમ પડાય કે ? બધુંઓ આ પ્રમાણે હોવાથી જે મહાપુરુષો જીવન્મુક્તપણાને પામ્યા છે, તેમનું દ્રષ્ટાંત કામનાઓના સંબંધમાં અત્રે આપવું આવશ્યક હતું નથી.

કામના એટલે ઇચ્છા. તે સ્વયં દોષપાત્ર નથી. પણ તેના પ્રકારો મનુષ્યને દુઃખમાં નાંખનાર છે. અન્યના હુમલા વખત જે તરવાર આપણું રક્ષણ કરે છે તેની તેજ તરવાર આપણા ઉપર વાપરવાથી આપણોજ નાશ કરે છે. યોગ્ય પ્રમાણમાં શુદ્ધ કરેલો સોમલ અસાધ્ય વ્યાધિઓમાં તે લલાહલ વિષ હોવા છતાં કુશળ વૈદો માત્રા તરીકે આપી તેનો ઉપયોગ કરે છે તેજ સોમલ અનાડી મનુષ્યનું મરણ નિપજનવવાના સામર્થ્યને પણ ધરાવે છે. આમ હોવાથી આપણે એ અનુમાન ઉપર આવવું પડે છે કે કામના એ બેધારી તજ્વાર છે તેનાથી સુખી પણ થવાય છે તેમ દુઃખી પણ થવાય છે.

જગતના મનુષ્યો હાલ કામના કેવી કરે છે ? મને કંઈક રૂપેયા કેવી રીતે મળે ? હું આજેજ પૃથ્વીમાં સર્વોપરિપણું કેમ પ્રાપ્ત કરું ? રૂપવતિ સ્ત્રી મારા પ્રતિ ક્ષી રીતે આકર્ષાય ? મારા સામેના ઘરમાં ભરેલા

રૂપેયાના કોથળાઓ મારા ધરમાં શી રીતે આવી જાય ? આવીને આવીજ અનેક ઢંગધડા વિનાની કામનાઓ આજે થતી જોવામાં આવે છે. અને પછી તેને સફળ થવાની આશા રખાય છે. અને આ રીતે તે મનુષ્યો લીમડામાંથી મીઠાશની, અને ઈંદ્રવારણમાંથી આમ્રફળની આશા રાખે છે. કહેશો કે આ આશા કેવી રીતે પૂર્ણ થાય ?

- પ્રથમ તમારે તમારી કામના કયા વિષય પ્રતિ વળેલી છે તેનો નિર્ણય કરવાની જરૂર છે. નિર્દોષ કામનાઓનેજ મનુષ્ય પૂર્ણ કરવાનું સામર્થ્ય ધરાવે છે, આ બાબત ખાસ સ્મરણમાં રાખવાની અગત્ય છે. કેટલીક કામના એવી હોય છે કે ઉપરથી નિર્દોષ સરખી જણાતી છતાં ગભિર રીતે તેમાં તેને સેવનાર મનુષ્યનો કંઈ પણ ગુણ આશય રહેલો હોય છે. અને તેવી કામના અન્યને બંધે દોષ વગરની જણાતી હોય તો પણ કદીજ સિદ્ધ થતી નથી.

આવો, નિર્દોષ કામનાઓને પૂર્ણ કરવાની ઇચ્છાવાળા

અધિકારી બંધુઓ આવો. કામનારૂપ શસ્ત્રનો વાસ્તવ ઉપયોગ કરો. તમને ઉર્ધ્વ સ્થિતિએ લઈ જનાર અને જે સુખને માટે તમે રાત્રિ દિવસ પ્રયત્ન કરો છો તે સુખનું દર્શન કરાવનાર અમોઘ સાધન તે છે. કંઈ કેટલા મનુષ્યોએ જોનો વાસ્તવ ઉપયોગ કરી મનમાંથી ઉન્નતિને પ્રાપ્ત કરી

છે અને હજી પણ કર્યું જાય છે. તમે પોતે પણ એનાવડે જે ધારો તે કરી શકવા સમર્થ છો. કાળા વાદળની પાછળ સુષ્પ રીતે જેમ સૂર્ય સંતાયલો હોય છે તેમ એ સામર્થ્ય તમારામાં સંતાયલું છે. તમારા મન ઉપર તમે આજ સુધી કાટના થરો આજવા દીધા છે. વિષયોને વિષયોમાંજ તેને રમાડ્યું છે તો હવે જાગ્રત થાઓ. તમારા મનને બિતર હિતારો. અન્ય ક્યાંહી પણ જોવાનું નથી. જે છે તે તમારી પાસેજ છે. આત્માભિમુખ થાઓ. મનને ત્યાંજ વાળો એટલે એ ગ્રામ સામર્થ્યની તમને પ્રતિતી થશે. એક અંધ મનુષ્યને નેત્ર આવવાથી જેટલો આનંદ થાય તેટલોજ આનંદ અને તેટલોજ હર્ષ તમને એ સામર્થ્યની જાંખી થવાથી થશે. તમે આજ સુધી તમને સામર્થ્યાહિન દીન દુઃખી અને કંઈપણ માલ વગરના સર્વના 'સેવક' માનતા હતા તે સામર્થ્યપૂર્ણ માનતા થશો.

પણ તે ક્યારે ? સામર્થ્યને માટે અમે આટલાં આટલાં વક્ષ્યાં મારીએ છીએ. સુખને પ્રાપ્ત કરવા માટે અમે અમારા લોહીને પાણી એક કરીએ છીએ. છતાં અમને તેનાં ફળ ન સ્વપ્નમાં પણ થતાં નથી. તેથી આ જીવન દુઃખ ભોગવવાનેજ સમ્મયલું છે એ પ્રકારના નિશ્ચયને અમારે સ્વીકારવો પડે છે. બંધુઓ આ પ્રમાણે બોલી હતાશ ન થશો. તમારું જીવન દુઃખમય નથી. અને જો હોય તો તે તમેજ બનાવ્યું છે. તમે તેને સુધારી શકો તેમ છે. દુઃખ ધાગવાના

ઉપાયો જાણ્યા છતાં શા માટે દુઃખથી ગભરાવું ? ઘરમાં આપૂટ સંપત્તિ દાટેલી છે એવી ખબર પડવા છતાં તેને ખોદી કાઢવાને બદલે નિર્ધતાની બૂમ શા માટે પાડવી ? વાતોના પ્રદેશમાંથી બહાર આવો અને આચારમાં ઉતરો. તોજ તમે સુખના ભોક્તા આજ જન્મમાં થઈ શકશો.

આ પુસ્તક તમને વાંચવાને માટે નથી. પણ તેમાં પ્રતિપાદન કરેલા નિયમો તમારા આચારમાં મૂકવા માટે છે. આપ્યું અને તાપ્યું જેમ દર્શાવે છે તે સ્થાઈ રહેતું નથી. તેમ અનુભવમાં મૂક્યા વગરનું વાંચન મગજ અને આંખને શ્રમ આપવા ઉપરાંત ખીજા કશાજ અર્થની સિદ્ધિ કરાવનાર નથી. વાંચવાનું તો એટલું બધું છે કે આખી જીંદગી પર્યંત વાંચવામાં આવે તો પણ તેનો પાર આવે તેમ નથી. સુખ છે તે અનુભવમાં છે. વાતોના વડાંથી કાંઈ પેટ ભરીને જમાવું નથી તેમ એકલા વાંચનથી અર્થસિદ્ધિ થતી નથી.

અનુભવરૂપ રંગથી રંગાઈ શુભ્ર અને તેજસ્વી બનો. અને પછી જુઓ કે વિશ્વમાં તમારો જય જયકારજ છે. અતૈરસ પુત્રની માફક તમે પણ પ્રભુની પાસે સુખ સંપત્તિ જ્ઞાન આરોગ્ય કે જે વાસ્તવે પ્રભુની મિલકત છે તે હક કરીને માંગી શકશો. પ્રભુરાજ્યમાં તમને ન મળે એવું કાંઈજ ન રહેશે. આને માટે પ્રથમ તમે તમારા અંતઃકરણમાં જે અવિદિત ઈચ્છાના કાટના થરને થર બાઝવા દીધા છે

તેને દૂર કરવા પડશે. ઉત્તર તરફ જવાનો વિચાર હોય તો ઉત્તર તરફજ આપણે પ્રયાણ કરવું જોઈએ. દક્ષિણ તરફ પગ ભરીએ અને જવા ધારીએ ઉત્તર તરફ તો કોઈ કાળે પણ આપણી ઇચ્છા પૂર્ણ થવાની નથી. અંતઃકરણની વિશુદ્ધતા સર્વ ઉપર ભાતુભાવ અને અન્યનો ઉત્કર્ષ જોઈ તેના ઉપર અંદરખાતેથી જળવાને બદલે સાચો હર્ષ. આ સર્વ ગુણો મનકામના પૂર્ણ કરવા ઇચ્છનાર મનુષ્યમાં સ્વભાવથીજ હોવા જોઈએ. અને જો તે ન હોય તો તરતજ પ્રકટાવવા જોઈએ.

પુનરાવર્તન કરીને ફરીને તેની તેજ આપત જણાવું છું કે જેમ સ્ત્રીઓની સુંદરતા તેના શિયળમાં છે. વાણીની સુંદરતા તેની સત્યતામાં છે. ભાષાની સુંદરતા તેના વિચારમાં છે. તેમ ક્રિયાની સુંદરતા તેના અનુભવમાંજ સમાયેલી છે.

(૨)

મારી મનકામના પૂર્ણ કરવાની તમને કદી તિમેચ્છા પ્રકટી છે ખરી ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં પૂર્વે તમારાજ અંતઃકરણમાં ઉડા ઉતરી તેનો ખૂબ વિચાર કરજો. લક્ષમાં રાખજો કે ઇચ્છા અને તિમેચ્છા એ એમાં બહુ ભેદ છે. ઇચ્છાઓ તો આપણા અંતઃકરણમાં સામાન્ય રીતે ધણીએ ઉડ્યા કરે છે. અને એમાસાતાં અળસીયાની માફક અલ્પ-કાળમાં નાશ પામે છે. આજે અમુક ઇચ્છા થાય છે તો કાલે વળી બીજી ઇચ્છામાં મન રમતું હોય છે. આ સર્વ ઇચ્છાને તિમેચ્છા કહી શકાય નહિ. તિમેચ્છાનું સ્વરૂપ સામાન્ય ઇચ્છા કરતાં તદ્દન જુદું હોય છે. એજ સુખનું સાધન છે. આને માટે અનુભવી પુરૂષો કહે છે કે

તિમેચ્છા સુખ સાધન, પ્રકટાવે નહિ જો જન,

સુખનું નહિ તો દર્શન, યવું કદ્યે વેદવચન;

જેના અંતઃકરણમાં સાચી તિમેચ્છાનો ઉદય થયો છે તેના હૃદયમાં તેણે પ્રાપ્ત કરવા ધારેલી ઇચ્છા સિવાય અન્ય ઇચ્છાનો વાસ હોનોજ નથી. તે જ્યાં જાય છે જો જુએ

છે. તેમાં સર્વ તિવ્રેચ્છાનેજ જીત્યો છે. રણ ઉપર ચઢેલા એક શૂરવીર મનુષ્યને મારવું કે મરવું એ બે વિના જેમ અન્ય સુઝવું નથી તેમ તિવ્રેચ્છાવાળા મનુષ્યને પોતાની ઇચ્છા પ્રાપ્ત કરવાના માર્ગ સિવાય બીજું કંઈ સ્ફુરતું નથી. આવા મનુષ્યજ ધારેલા સુખને પોતાની ઇચ્છાના બળે પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

તમારા અંતઃકરણમાં જે તિવ્રેચ્છા હોય તેનું સ્વરૂપ પ્રથમ નક્કી કરો. તમારા ધ્યેય રૂપ તેને બનાવો અને પછી તેને પ્રાપ્ત કરવાના માર્ગને અનુભવમાં મૂકો આ સરણમાં સરણ યુક્તિથી તમે યોગજ સમયમાં ઘણાજ આગળ વધી શકશો.

જેમ વહેતી નદીના પાણીના પ્રવાહના અનેક ફાંટા પાડવામાં આવે તો તેનો વેગ ક્ષોણ થઈ જાય છે તેમ તમારા મનમાં પણ જે અનેક કામનાઓ રહી હશે તો તમે એક પણ પૂર્ણ કરી શકવાનું સામર્થ્ય મેળવવાના નહિ. ધાંચીના ધરના બળદની માફક ગમે તેટલું ચાલવા છતાં તમને ત્યાંને ત્યાંજ અનુભવવાના.

આજે ધન મેળવવાની તો કાલે આરોગ્ય પ્રાપ્ત કરવાની તો ત્રીજે દિવસે સ્ત્રીની તો ચોથે દિવસે પુત્રની એવી ભિન્ન ભિન્ન કામનાઓ તમારા અંતરમાં પ્રકટાવીને તમારા બળનો ક્ષય દર્શાવે નહિ. ગમે તે એકજ કામના રાખો. તે પૂર્ણ થાય ત્યારેજ બીજી ઝાંખો.

જે મનુષ્યને પોતાના અંતઃકરણની કામના સિદ્ધ કરવી છે તે તો સદા સર્વદા સર્વ વ્યવહારમાં તેનેજ જુઓ છે. તેનું લક્ષ્યચિંતુ તેના ધ્યાનિત ઉપરજ હોય છે. ધારેલા લક્ષ્યસ્થળ ઉપર પોતાની વૃત્તિને ઠરાવવાથી લક્ષ્યની સિદ્ધિ અનુભવાય છે. કોણગુરુએ જ્યારે પાંડવ અને કૌરવોની પોતાની શાળામાં અભ્યાસ કરતા હતા ત્યારે એક દિવસ પરીક્ષા કરવાનો વિચાર કર્યો. બહાર યોગાનમાં એક વડના વૃક્ષ આગળ ગયા અને તેની એક ડાળ ઉપર એક પક્ષી બેઠું હતું તેના માથાને વિંધવા જણાવ્યું. એક પક્ષી એક શિષ્યોને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને બરાબર માથામાંજ બાણ વાગે તેમ કરવા જણાવ્યું. પણ તે પૂર્વે તેમણે કહ્યું કે ક્રિયા તો આ કરવાની છે પણ તમે એ તમારા લક્ષ્યને બરાબર જોઈ શકો છો કે નહિ તે મને જણાવો. શિષ્ય જોવા લાગ્યા અને કહ્યું. ગુરુજી અમે આ પક્ષીને બરાબર જોઈ શકીએ છીએ. ગુરુએ પૂછ્યું. શું જુઓ છો તો કોઈએ કહ્યું અમે પક્ષીના પગ જોઈએ છીએ તો કોઈએ પાંખ, તો કોઈએ આંખ. એમ ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારે જણાવ્યું ગુરુએ વળી પૂછ્યું કે તમને તે સાથે બીજું કંઈ જણાય છે. શિષ્યો કહેવા લાગ્યા અમને વડની ડાળ જણાય છે. પાંતરા જણાય છે આ પ્રમાણે બોલ્યા. ગુરુએ કશે પણ નિર્ણય આપ્યા વિના જોઓ આવો જવાબ આપતા હતા તેમને બાજુએ ઉભા રાખતા હતા. છેવટે અમુકની વારી આવી તેને પણ

પૂર્વ માફક પૂછવામાં આવ્યું. અર્જુને કહ્યું હું તો એ પક્ષીનું માથું જ જોઈ શકું છું. બીજું કંઈ જણાય છે એમ પૂછતાં કહ્યું કે મને તો માથા વગર બીજું કંઈ જણાતું નથી. શુદ્ધે તરત જ અર્જુનને પાસ કર્યો. અર્જુને બાણ માર્યું અને અચુક પક્ષીના માથામાં જ વાગ્યું. આ દ્રષ્ટાંતથી સમજવાનું એટલું જ છે કે તીવ્રચ્છા જેના અંતરમાં પ્રકટી છે તે પણ સર્વ સ્થળમાં પોતાના વિખયને જ જોતો હોય છે.

(૩)

મનકામના પૂર્ણ કરવાની ઇચ્છા તો ધણાને હોય

છે. પોતાને મનગમતું મળે એવી ઇચ્છા કોના હૃદયમાં ન હોય ? છતાં પોતાની ઇચ્છા પૂર્ણ થાય એવી છે કે નહિ તેનો વિચાર આજે કોઈ કરતું નથી. પૂર્વ પાણુ આ આખત જણાવવામાં આવી છે અને તે મદત્વ પૂર્ણ હોવાથી ફરી તે ઉપર ધ્યાન ખેંચીએ છીએ. એક પંદરથી વીસ નો પગાર મેળવનાર કારકુન કલેક્ટર કે જડજ થવાની કામના કરે તો તે કોઈ દિવસ પૂર્ણ થતી નથી. મનકામના પૂર્ણ કરવા ઇચ્છનારે એટલું સ્મરણમાં રાખવાની જરૂર છે કે કુદરતની રચનામાં સર્વ કામ વ્યવસ્થાથી થાય છે. જગતના મનુષ્યોના સ્વભાવ તો આજે આંખો વાળી કાતે તે ડેરી ખાવા રૂપ વૃત્તિ કરવાનો છે. અને જ્યારે આ પ્રમાણે ધારો કે થઈ શક્યું તો કુદરતમાં કેટલી બધી અવ્યવસ્થા થઈ જાય તે વિચારો. તેથી આપણી ઇચ્છા અસ્વાભાવિક ન હોવી જોઈએ.

પ્રત્યેક વસ્તુનો ઉપયોગ દુરુપયોગ હોય છે. મનુષ્યોના મન આજાં અને સંધુરાં હોય છે. ઉન્નત ભૂમિકાએ ચઢવાને બદલે તેઓ નીચાણના પ્રદેશોમાં વધુ સહેલાઈથી ગળડી શકે છે. મનકામનાને પૂર્ણ કરવાની યુક્તિ હાથ કરીને તેઓ કંઈ કંઈ અનાચારના કામો કરવા તૈયાર થઈ જાય છે. જો કે,

તેમ કરવાથી તેમની એ હાથ કરેલી યુક્તિના બળનો નાશ થાય છે પણ તે જોડેનો સમય રહે છે તેટલામાં પણ બચકર નિવડ્યા વિના રહેતા નથી. ઇશ્વરી સંકેત એવો હોય છે કે એવા પુરુષોને તેના પાપનો બદલો મળેજેન. આ સંબંધમાં એક દ્રષ્ટાંત આપીએ.

એક જંગલમાં રહેતા વાસના જાળથી બંધાયેલા અને પાછળથી યોગી થએલા એક માણસે પોતાની કામના સિદ્ધ કરવાના બળને પ્રાપ્ત કર્યું હતું. તે જંગલમાં એક વખત કોઈ યુરોપીયન સાહેબનો મુકામ થયો. પેલા યોગીની દ્રષ્ટિ સાહેબની શ્વેતાંગ સુંદરી ઉપર ગઈ. અને જ્યારે તે સાહેબ બહાર ફરવા ગયા હતા ત્યારે તેની ગેરહાજરીમાં તંત્રુ આગળ આવી કામ કરનારી આયા પાસે તે મડમના માથાના ઉતરેલા નિમાળા (વાળ) ની એક લટ માંગી આયા વિચારમાં પડી સાધુઆવાને તે વળી એનું શું કામ હશે એમ વિચાર્યું અને પોતે ઉસ્તાદ હોવાથી તંત્રુમાં પડેલી એક કામળની લટ કાતરથી કાપીને આપી. કામનાથી અંધ બનેલા તે યોગીએ તો પેલી લટને મડમના વાળજ ધાર્યા. તે લટ કુંપડીએ ગયો. આ સર્વ વ્યવહાર બની ગયા પછી તેજ રાત્રિના ખારનો સમય થયો અને તે સાહેબના પત્નીને આકેપણ થવા માડ્યું. પોતાને કોઈ અગમ્ય સત્તા ખેંચતી હોય એમ તેને લાગ્યું. મનને પણ આકળવિઠળ થવા લાગી. સાહેબને પણ એ માતથી વાકેફ થ્યાં. તંત્રુના બંધાંજ માણસો જમીન થયા

અને મન સાહેબને આમ એકાએક સાથી સામ છે તે વિચારવા લાગ્યા. પેલી આયાએ બપોરે અનેરો મનસા સાહેબને કહ્યો. એટલામાં તો પેલી કામળ ઉંમરમાં પેલીની આકર્ષણ શક્તિથી તે બેચાતી હતી અને યોગીએ તેને મનમના વાળની લટ માનેલી હોવાથી તે ભાવનાની અસર મનમના અંતઃકરણને પાલુ થતી હતી. બાહોસ સાહેબ સમજી જ આવત સમજી ગયો. મનમને કાર્મ પાલુ રીતે ન બીકવા જણાવ્યું. સીપાઇએને તેનું રક્ષણ કરવાનું સોંપી શ્રેષ્ઠ રીતોસ્વરે તે બહાર નીકળ્યો. કામળ આકર્ષણ તંબુની મહાર આવી હતી. અને યોગીની ઝુંપડી પ્રતિ આકર્ષણ જતી હતી. સાહેબ તેની પાછળ પાછળ ગયો. કામળ યોગીના પગ આગળ જઈ પડી. મનમને બદલે કામળ આવવાથી યોગી ગભરાયો. નક્કી કંઈ દમો થયો છે એમ ધાર્યું. મનુ તે પુરા વિચાર કરે તે પહેલાં તો સાહેબે ત્યાં જઈ પહોંચી યોગી ધણો બચકર માણસ લામવાથી તરતજ તેને રીતોસ્વરથી કાર કર્યો. યોગીની દુષ્કામનાનું પરિણામ મૃત્યુમાં આવ્યું.

પોતાના હાથમાં સિદ્ધિ આવી હોય તો તેવા મત્તેક મનુષ્યે આ ઉપરથી રમસયુમાં રાખવાની જરૂર છે કે તેનો સિદ્ધિમાર્ગમાંજ ઉપયોગ કરવો. નહિ તો પરિણામ વિનાશમાંજ આવે છે. આપણે ફેટલીએ વખત આંબળીએ છાંએ કે ફેટલાક માણસો આજકાલ કોઈ દેવીશક્તિની ઉપાસનાને બદલે આશ્ચર્યશક્તિની ઉપાસના સિદ્ધ કરી તેના હાથ આજકાલ કામ કરાવે છે. આજ ને મનુષ્યો હોય છે તેની શક્તિ

નથીજ. આવી હાલકી વિધાઓને સંપાદન કરી પોતાના સ્વાર્થને ખાતર કોઈ મનુષ્યના ઉપર તેનો ઉપયોગ કરવો કોઈ પણ રીતે હિતાવહી નથી.

જગતના મનુષ્યો તરફ જોતાં એવું પણ જણાય છે કે તેઓ અલ્પકાળમાં વધુ ફળની આશા રાખે છે. અને પોતાની આ આશા સત્તર પૂર્ણ થાય તેટલા ખાતર ભુવા તથા જતીઓના આશ્રયને શોધે છે. જ્યાં આવા મનુષ્યો હોય છે ત્યાં એવી મેલી શકિતના આશ્રયવાળા ભક્તોનું પણ ઠીક ફાવે છે. કોઈ સ્ત્રીને પોતાનો પતિ વશ ન થતો હોય તો તેને વશ કરવા વશીકરણ કરાવવાનું હોય છે. તો કોઈને શેષક્રયનું સાત્ર કઢાવવાનું હોય છે. તો કોઈને છોકરા માટે દોરા ધાગા લેવાનું કાર્ય હોય છે. પોતાનાં આવાં ક્ષુદ્ર કામોની સિદ્ધિ અર્થે તેઓ એવા પુરુષોનો આશ્રય લે છે. અને પરિણામે સુખને બદલે દુઃખને અનુભવે છે.

કામનાને પૂર્ણ કરવાની ઈચ્છાવાળાં બહેનો અને ભાઈઓ તમારી મનકામના પ્રભુ વિના કોઈજ પુરે એમ નથી. મનકામના પૂર્ણ કરવાનું સામર્થ્ય એક પ્રભુમાં અને પ્રભુથી ઉતરતાં પ્રભુના અંશરૂપ તમારા પોતાનાજમાં છે. એ વિના બીજો ક્યાંહિ જશે નહિ. જ્યાં જશે ત્યાં દુઃખનેજ અનુભવશે. ઠોકરો ખાઈ ઠેકાણે આવવું તેના કરતાં પહેલાંજ એતો. પ્રભુના વિના બીજા કોઈનો આશ્રય શોધશે નહિ. આશ્રય શોધવો હોય તો તમારા સ્વસ્વરૂપનો શોધશે.

પ્રભુને મૂકી તમે શું બહાર જાઓ છો. મંગાના મીઠા જળને પીવાનું મૂકી ગંધાતા ખાખોચીયાં પ્રતિ દ્રષ્ટિ કરવાનું મન કેમ થાય છે ? મીઠ પકવાનને ખાવાનાં છોડી એક સુકા રોટલાના ટુકડા માટે ઘેર ઘેર બીખ માંગવાનું મન કેમ થાય છે ? મંજુલ મનોરમ વાણીમાં તત્ત્વવિદ્ પુરૂષો પથ્ય કહે છે કે:—

તારા મનના. પ્રભુવિષ્ણુ, કોઈ મનોરથ નહિ પૂરેરે,
જ્વાળા દુઃખની ઓલવી, શાંતિ ના કોઈ કરે ઉરેરે;
ઉંચે નીચે શીદ તું ભટકે, સુખાર્થ શીદ શિશ નિશદિન પટકે
ક્યાંહિ ન શાંતિ મળે, મહરે, ભુવરે, ભુરેરે; તારા
મિષ્ટ મળે જળ ગંગા માંહિ, મરૂ ભૂમિમાં ખિંદુ નહિ ભાઈ,
મિથ્યા આશામાં શીદ આમ વૃથા મુરેરે; તારા
પ્રભુના ચરણનિકટ ઝટ જાજે, સુખ વિભવાદિ ચહે જો ? આજે,
પ્રભુથી અનવધિ સુખ મળું જો ? અસુરે સુરેરે; તારા
પ્રભુથી ન મળે એવું ન કાંઈ, સમજી સવ પ્રભુપદ સ્હાઈ,
કર સત્વર દુઃખ દૈન્ય બધું તારં દૂરેરે; તારા
પ્રભુ સમ ધણી ન કોઈ જગતમાં, તત્પર રહેજો નિજ જનહિતમાં,
સંશય લજી જોડઈ જા, ઝટ પ્રભુના ધુરેરે; તારા
હજાર હાથથી સુખ દેનારા, પ્રભુ લજી જો બીજો જનારા,
ખાતાં છાલાં અરચિ અતિધારી કુરેરે, તારા
નરહરિ પ્રભુ આ જ્વલંતકલિમાં, જમત લહી તુજ હૃદયકલિમાં,
સેવી પ્રમિત પામ સુસુદિ જો રહુરેરે; તારા

સવહારમાં જ્યારે જ્યારે પણ નિષ્ફળતા અનુભવવાનો સમય આવે. તમારો અંતઃકર્મમાર્ગ તમને ન જાણાય અને તમે જીવનમાં કેવળ નિરાશ થઈ ગયા હો તે વખત પ્રભુને કહો જાઓ. જગતના જીવો પાસે તમારા દુઃખથી મુક્ત થવાની આશા રાખશે નહિ. તેમાં તો કેવળ નિરાશાજ મળશે. અંતઃકરણમાં ઉંડા ઉતરો તેમાં વસી રહેલા પ્રભુથી તન્મય થાઓ. દુઃખથી મુક્ત થવાનો નિભયમાં નિભયમાર્ગજ આ છે. સ્વાર્થ અને પ્રપંચમાં રચી પચી રહેલાં મનુષ્યો જે જાહેર દુઃખી છે. પોતાનેજ જેઓ દુઃખમાંથી છોડવી શકતા નથી તે તમારું દુઃખ શી રીતે ટાળશે.

બ્રહ્મ કરનારનું હંમેશાં ભદ્રું થાય છે એ સૂત્ર અનુસાર જો તમારો જીવનને શુભ કર્તવ્યોથી ભરો. જગતમાં પર ઉપકારી થાઓ. અત્યંત દુઃખ જોઈ દ્રવ્યું તેને મદદ કરવી એ પ્રત્યેક મનુષ્યનું મનુષ્ય તરીકેનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે ને તેના પાલનમાંજ નિજી સમાપ્તિ છે. કોઈનું પણ અહિત ધ્વંસો નહિ. કુદરતનો એવો નિયમ છે કે મનુષ્ય જેવું માંસ છે તેવું છે તેને આપે છે. મનુષ્યના ચિંતન અનુસારજ તેની સૃષ્ટિ સમાપ્ત છે. તમારી દ્રષ્ટિએ બધું ચિંતા વ્યાકુલતા ક્રોધ, શોક અંતઃકર્મ જે કાંઈ જાણીતું હોય તેમાં હોય તમારોજ છે. આ ધણી ઝીણી બાબતો છે તેને સમજતા થાઓ અને પછી તમારું જીવનનાવ હંકારો. જાતસમુદ્રમાં તેથી તમને કોઈપણ રીતની મુંઝવણ નહિ રહે. તમે સુખના કિતારાનું પણ

અર્થ સમયમાં દર્શન કરવા શક્તિમાન થશે. અને તમારા મનની ઇચ્છાઓ પૂર્ણ થએલી તમે અનુભવશો.

વાંચો નહિ પણ વિચારો ઘણું. બોલો નહિ પણ કરો વધારે. આ સરળ સૂત્રને તમારા સ્મરણપટ ઉપર કાંપમ્ હસાવી હવે પછી આ પુસ્તકને અવસોકવાનું રાખશો. તેનો એકે એક પાઠ અને શબ્દ તમને નવચેતનમય તોજ નજીકશે. ભલે રોજનું એક પાતું વાંચો. પણ વાંચી બરાબર સમજી કૃતિમાં ઉતારો. આના આ શબ્દો વારંવાર તમને કહેવામાં પુનરક્તિ દોષનો ભય રહે છે પણ કલ્યા વિના ચાલતું નથી. આચારવાન મનુષ્યને આત્મ જગત પૂજે છે. હું ઇચ્છું છું કે તમે પણ તેવાજ થશો. અનુભવમાં તમારું ચાલું ઝમાવશો. તમારું શ્રેય આચારમાં છે. તમારી મુક્તિ, તમારી પ્રાપ્ત્ય દિશા આચારમાં મૂકી અનુભવ લઈ જોવાથીજ તમને મળશે.

મનકામના પૂર્ણ કરવાના વિષયમાં હું તમને બાવા આદમના જમાનાની અથવા બીજી કોઈ એવી તમારી બુદ્ધિમાં પણ ન ઉતરે તેવી વાત કહીશ એવી આશા રાખીને જો તમે આ પુસ્તકનું વાંચન શરૂ કર્યું હોય તો તમને મારી એટલીજ ભલામણ છે કે હવે પછી આ પુસ્તક વાંચવાનું બંધન કરજો. સ્પષ્ટવક્તા સુખી ભવેત એ જન કહેવત અનુસાર મારે સ્પષ્ટવાત કહેવીજ સારી. તમે ધારો છો તેવું તમને આ પુસ્તકમાંથી કંઈજ મળે નથી. દ્રષ્ટાંત તરીકે તમે નિર્ધનતાની ખમ પાડ્યા કરશો તો આ પુસ્તક તમને નિર્ધન

તાથી મુક્ત શી રીતે થવાય તેની દિશા અલગત દર્શાવશે પણ તે માર્ગે જવાનું કામ તમારું રહેશે. તમે એક ડમલું પણ ન ચાલો જ્યાંના ત્યાંજ ઉભા રહો અને આ પુસ્તકના વાંચનમાત્રથી તમારા ધરમાં ધનની કોથળીઓ આકાશમાંથી આવી પડશે એવી આશામાં તો તમને નિરાશાજ થશે.

નદી ખળ ખળ વહેછે. તૃપાતુર મનુષ્ય તેને કાંઠે આવે છે અને સમીપ જઈ જળ પી તૃપ્ત થાય છે. કાંઠે ઉભા રહી હું પાણી વિના તરસે મરું છું એમ બોલનારની પાસે કંઈ નદી ચાહી ચલાવીને જતી નથી. તે ગમે તેટલો વખત ઉભો રહે પણ પ્રવાહ તો ત્યાંનો ત્યાંજ વહે છે. તેજ પ્રમાણે આ પુસ્તકમાં દર્શાવાયેલાં સાધનો સંબંધમાં પણ છે. જેને સુખ મેળવવું છે તે તેને સાધી સુખ પ્રાપ્ત કરે છે. આજસુ માણસ ત્યાંનો ત્યાં પડી રહે છે.

જગતમાં વસ્તુતઃ નવીન તો અન્ય કંઈજ નથી પણ એક આત્માજ છે. અને એના સ્પૃશ્વથીજ સધળી નવીનતા ઉદ્ભવેલી આપણને જાણે છે. નહિ તો જગતમાં તેના તે સ્પર્શો તેના તે રૂપ. તેના તે સ્પર્શ. તેના તે ગંધ ઇત્યાદિ સધળું તેનું તે છે. હવે આમાં નવીન કોને કહેવું તેજ સમજાતું નથી અને તેથી આત્માજ એક નવીન છે. જેના પારને પામવાને હજી કોઈજ શક્તિમાન થયું નથી. આત્મા એ મૂર્તિમાન પરમાત્માનુંજ સ્વરૂપ છે. મનુષ્ય બને ચારે ખંડ અને સમુદ્રોની મર્યાદા કરી શકે, ઉત્તર મુખનું પણ મા

૫ કાઢી શકે પણ કોઈ દિવસ તેનાથી પરમાત્માની સત્તાનું માપ નિકળી શકવાનું નથી. ત્યારે તેના અંશરૂપ આત્માનું માપ પણ શી રીતે નીકળે.

મનુષ્યે આ પ્રમાણે હોવાથી સુખને માટે ક્યાંહિ પણ દૂર જવાનું નથી. સુખનું સાધન આત્મા તેની નિકટને નિકટમાંજ છે. પર્વતોના શિખરો ઉપર કે દેશ પરદેશ ભટકી તિર્થસ્થાનોના ક્ષેત્રમાં ફરવાનો શ્રમ પણ મનુષ્યને પોતાને માટે કરવાનો નથી. જે કાંઈ છે તે તેની પાસેજ છે. કસ્તુરી પોતાનીજ નાભીમાં હોવા છતાં તેને શોધવા દૂરને દૂર ભ્રમનાર મૃગની માફક મનુષ્યની દશા થયેલી છે. મૃગ વિચાર શક્તિ વગરનું પ્રાણી છે સુવાસ ક્યાંથી નીકળે છે તેની તેને ખબર નથી અને તેથી બહાર ભટકે છે. ત્યારે મનુષ્ય વિચારશક્તિ સંપન્ન છે. સર્વ પ્રાણીઓમાં શ્રેષ્ઠ છે. આત્મામાંથી સુખ મળે છે એ જાણે છે તે છતાં સુખને અર્થ બહાર ભ્રમણ કરે છે કહો તમે આ બેમાં શ્રેષ્ઠતા કોને આપો છો ? મનુષ્યને કે મૃગને ? આજના પ્રવ્રતિના સમયમાં ઉન્નતિના સાધનો સાધવાની મનુષ્યને નવરાશ મળતી નથી. પોતાના જીવનમાં આજે ધણું ખરા મનુષ્યો એ વ્યવહારિક પ્રવ્રતિનેજ પ્રાપ્તવ્યના વિધેયરૂપ માની* છે. આત્મિક સુધારણાને બદલે ભૌતિક સુધારાઓ આજે પ્રાપ્ત થઈ ગયા છે. એક તત્ત્વજ્ઞાનના પુસ્તકને બદલે હોલના વાતાવરણથી ભરેલું રાજ્યક્રિય પુસ્તક વાંચવાને આજે ધણું લક્ષ્યાય છે. પરિણામમાં દુનિયાની પ્રગતિની ગાંઠી

તદન ધીમી પડી ગઇ છે. રેતીના રણમાં પાયા વિનાના કાચી માફક મનુષ્યની વ્યાવહારીક પ્રવૃત્તિ આજે મોટા સ્વરૂપમાં ચાલી રહી છે પણ તેનો અંત કયારે અને કેવા સ્વરૂપે આવશે તે સમજી શકાતું નથી.

યુરોપના ભૌતિક સુધારાઓની પાછળ સ્વાર્થની પ્રજ્વલિત જ્વળા બળતી હતી. આજથી દશ વર્ષ પૂર્વે જો કોઈએ આ વાત કહી હોત તો તેને ગાંડામાંજ ગણત. પરંતુ હવે સામાન્યમાં સામાન્ય અકકલવાળા મનુષ્યની પણ ખાતરી થઇ ગઇ છે. હિંદુસ્તાનની પ્રજા પૂર્વે સુખી હતી તે સાને લીધે ? કેવળ આત્મિક સુધારાને લીધેજ. પૂર્વેકાળનો ઇતિહાસ જોશો તો તમને જણાશે કે તે વખતની પ્રજા આજની પ્રજાની માફક નિર્માલ્ય માઈકાંકલી ધરમાં રાત્રે પિત્તકડીનો અવાજ થતાં પણ મોંએ માથે ઓઢી લપાઇને સુઈ જનારી ધાયર પ્રજા ન હતી, પણ આત્મબળથી પૂર્ણ નિર્જય નિસંક અને મજબુત હતી. અને તેથીજ અમે કહીએ છીએ કે ગુલામીના રોઢાં રડવા છોડી દઇ ભારતનો એક એક વીર જ્યારે આત્મબળથીજ પૂર્ણ થશે. પોતે પોતાનાજ પગે હોમો રહેનાર સ્વાવલંબિ થશે ત્યારે તેજ દિવસે અને તેજ ક્ષણે મુક્તતા અનુભવશે.

તમારા જીવનને રાજ્યાક્રમ વાતાવરણથીજ ભરી કેવળ ક્ષુધિત કરી નાંખશો નહિ. મોટા મોટા ભારખાનાના રાજાઓને માલથી ભરેલાં હોવાં છતાં એજન કંઈ સક્રિય ન હોય તેના માઈલ સુધી બધું જાય છે, ? તમે કહેશો કે

ફક્ત વરાળ શક્તિથીજ આવા મહાન કામ તે કરે છે. જ્યારે એજીન જેવી જડવસ્તુમાં મનુષ્ય શક્તિને ઉત્પન્ન કરી શકે છે ત્યારે ચેતનમય પોતાનાજ દેહમાં તે કેમ ન કરી શકે? આશ્ચર્યની વસ્તુજ માત્ર આ છે. આત્માની શક્તિ એવી અપાર છે કે તે જેમાં પ્રેરવામાં આવે છે તેમાં ધાર્યા કરતાં પણ અધિક સુદૃઢ પ્રકટાવી શકે છે. આ આત્માની શક્તિ મેળવવી એ એક પ્રકારની સ્ટીમ અથવા વરાળજ છે.

આજે તો લોડ મોન્ટેગ્યુએ પ્રધાનપદનું રાજીનામું આપ્યું અને આજે લોડ કર્ઝીએ પ્રધાનપદ લેવા ના પડી આવડે. આવા અસંખ્ય સમાચારો સાંભળવાથી અને વાંચવાથી તમારી ઉન્નતિ કેટલી થઈ તેનું માપ તમે કહી શકશો. ધારોકે તમારીજ ઉપર ન કરે નારાયણ અને કાંઈ દુઃખનો પ્રસંગ આવે તો એ પ્રસંગને ટાળવા તમે આવા સમાચારોથી કંઈ ધીરજ રાખી શકશો. હું તમને ખાતરીથી કહું છું કે તમારું એ જાણેલું અને સાંભળેલું તમને એ વખતમાં કંઈ પણ કામ આવે એમ નથી. મારેજ ફરી સ્મરણમાં રાખો કે આત્માની શક્તિ પ્રાપ્ત કરવી અને આત્માને જાણવો, એ તમારું મુખ્ય અને પહેલું તત્વ છે. ભલે અધ્યાત્મવિદ્યાને આત્માને જાણવાની વિદ્યાને હાસના ક્ષીવસુદૃઢ નવરાની વિદ્યા કહે. તેમનું કહેવું સાચું માનશો નહિ. અને જેમ અને તેમ અધિક પ્રીતથી આ વિદ્યાને સાધવા આગ્રહયુક્ત મન-વાળા થઈ કટિ કરીને ઉઘન થશો.

મનુષ્ય જે કાંઈ મેળવવા માંગે છે તે તેને તેના આત્મામાંથી મેળે છે. અશક્ય, દુર્લભ પ્રાપ્ત ન થઈ શકે તેનું આત્માને કંઈજ નથી. મનુષ્ય જ્યારે આત્માનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે. તેનાથી એકતા સાધી સંલગ્ન થઈ તેનું ધ્યાન કરે છે ત્યારે તેનું ભાતિદ્રવ્યનું નવચેતનમય બને છે. પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય વસ્તુ જગતમાં આ એકજ છે. આ આત્મમય વૃદ્ધ ભારત પ્રજા આજે સર્વથી ઉત્કૃષ્ટ છે. પૂર્વનો સૂર્ય પશ્ચિમમાં જાય અને પાછો પૂર્વમાંજ આવે છે. આ ઘટમાળને અનુસરી ભારતની આધ્યાત્મિક સુધારણાનો પવન પશ્ચિમને લાગ્યો. જડવાદને પ્રધાનપદ આપનારી ત્યાંની પ્રજાએ તેનો વ્યવહારમાર્ગમાંજ ઉપયોગ કર્યો. ત્યાંથી જાપાનમાં થઈ પૂર્વમાં પાછો સૂર્ય પ્રકાશ ઝહળાહળવાના સર્વ ચિન્હો આજે સર્વને દ્રષ્ટિગોચર થાય છે.

આત્માનું ધ્યાન મનુષ્યને મુક્તિના દરવાજે લઈ જાય છે. જેણે આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું છે તેનો આ દુસ્તર ભવાટચિનો ફેરો સહજમાં ટળે છે. આત્માથી સંલગ્ન થનાર. આત્માનું ચિંતન કરનાર મનુષ્ય સ્વતઃ દેવ સમાન બને છે. સંઘર્ષાં કર્તવ્યોને આજથી અમુક વખતને માટે છાડી દો. તમને ગમે તે વખત પસંદ કરશો તેની હરકત નથી. પણ નિમેષા વખતે હરહંમેશ તમારા કમને આઆરમાં મૂકવા તૈયાર રહેશો. એ વખતમાં પુરેપુરી શાંતિ જાળવશો. અને જેમ બને તેમ એકાગ્રતાથી તેમાં જોડાશો. તમને જોઈતી શાંતિ એનાથી પ્રાપ્ત થશે.

જ્ઞાન કરતાં હંમેશાં ધ્યાન ચઢે છે પણ તમારે તો એક પછી એક પગથીયાં આગળ વધવાનું છે. કર્તવ્યમાં ઉતાવળ કરવા જતાં હંમેશાં ઠોકર ખાવાનો પ્રસંગ આવે છે. માટે જે કરવું તે પૂર્ણ વિચારીને કરવું. પ્રથમ આત્મ સ્વરૂપનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરો. હાથીને પોતાના નેત્ર પ્રાપ્ત હોય તે વખતમાં જેણે નજરે જોયો નથી તે મનુષ્ય અંધ થયા પછી હાથી આંધો હશે એમ શી રીતે જાણી શકશે. તેજ પ્રમાણે આત્મા કેવો હશે એના ગુણ ધર્મો શા હશે એ જાણ્યા વિના તેનું ધ્યાન તમે કેવી રીતે કરી શકશો.

આત્મા કેવો છે ? તે વાળીથી વર્ણવી શકાય તેમ નથી સાકર મીઠી છે તે ખાવાથીજ આપણે તેની મીઠાશનો સ્વાદ જાણી શકીએ. ત્યારે આસામાન્ય લેખિની કેવી રીતે આત્માનું પ્રતિપાદન તે આવો છે તેવો છે એમ કરી શકે ? છતાં જ્યાં સુધી આપણે સાકર ખાધી નથી ત્યાં સુધી કોઈ મનુષ્ય આપણને સાકર મીઠી છે એમ કહે તો તે સ્વીકારવાનું જોઈએ તેજ નિયમ અનુસાર જેણે આત્મદર્શન કર્યો છે તેવા આત્મવિદ્ પુરુષો આત્માના જે ગુણ ધર્મો કહે તે આપણે પ્રમાણિકતાની ખાતર સત્ય તરીકે સ્વીકારવાં જોઈએ. અને જેમ સત્યને પોતાનું સત્યપણું સાબિત કરવાને અન્ય પ્રમાણોની જરૂર પડતી નથી તેમ આત્માના ગુણ ધર્મો સાબિત કરવાને પ્રમાણોની જરૂર પડતી ન જોઈએ.

મનુષ્ય જ્યાં સુધી પોતાના તર્ક વિતર્કના સામર્થ્યને વેગળું મૂકતો નથી અને જેમાં તેમાં શંકાઓ કર્યાજ કરે.

છે ત્યાં સુધી આત્મદર્શનનો. તેમ આત્માના ગુણ ધર્મો જાણવાનો અધિકારી થતો નથી. સરકારની નોકરી પ્રાપ્ત કરસને માટે જેમ વર્નાક્યુલર અથવા એવીજ બીજી પરીક્ષાના સરતીપીકેટસની જરૂર પડે છે તેમ આત્માના ગુણ ધર્મો જાણવાને માટે પ્રથમ અંતઃકરણમાં શ્રદ્ધાની જરૂર પડે છે. એક હોવા છતાં ભિન્ન ભિન્ન અંતઃકરણો દ્વારા આ વિશ્વ-પ્રપંચની ઘટનાને ચલાવી રહ્યો છે. આ આત્મા સદા સર્વદા પૂર્ણ છે. પૂર્ણિમાના ચંદ્ર જેવો કશી પણ અપૂર્ણતા કે ખામી વગરનો તે છે. તે શુભ્ર અને તેજસ્વી છે. બલપ્રદ છે. આનંદથી સભર ભરેલો છે. નથી તેમાં શત્રુ કે મિત્રરૂપ રાગદ્વેષની છાયા કે આ પારકો કે પરાયો એવી સ્વાર્થપૂર્ણ માયા. અવિકૃત, નિષ્કલંક, તથા પોતાના સ્વયંપ્રકાશથી પ્રકાશિ એવો તે છે.

જુદા જુદા મનુષ્યોના અંતઃકરણમાં રહેલો અંતર્યામી આત્મા એકજ છે. સૂર્ય એક હોવા છતાં જુદા જુદા પાત્રોથી જુદા સ્વરૂપે તે તે પાત્રમાં જણાય છે તેજ પ્રમાણે આત્મા જુદો જણાતાં છતાં એકજ છે.

આત્માના ગુણધર્મો આ પ્રમાણે જાણ્યા પછી આપણું કર્તવ્ય શું રહે છે ? તો તે એકજ કે તેનું ધ્યાન કરવાનું.

આત્મા સદા સર્વદા પૂર્ણ છે.

ત્યારે આપણે પણ કોઈ રીતે અપૂર્ણ નજ દેવા બેઠાએ. આપણી અપૂર્ણતા આપણા દોષો એ પૂર્ણ સ્વરૂપ

આત્માના ધ્યાનથી વિલાવાંજ જોઇએ. જેમ સૂર્યનું દર્શન અંધકારના પડળને કાપે છે તેમ આત્માના દર્શનથી આપણી અપૂર્ણતાના પડળો કપાવા જોઇએ.

જ્યારે આપણે આટલું કરી શકીએ ત્યારેજ આત્મા પૂર્ણ છે એનું ધ્યાન યરાયર સિદ્ધ કર્યું કહેવાય.

પૂર્ણિમાનો ચંદ્ર શિનલ શુભ તેજસ્વી છે તેવો આપણો આત્મા પણ છે.

આ ધ્યાનની સિદ્ધિ આપણે આપણામાં કોષરૂપી અમિતે કાઢી શિતલતા અનુભવી. સંયમના બળે કરી શુભ અને તેજસ્વી થઇએ ત્યારેજ કરી શકી શકાય.

પ્રકાશ અથવા તેજસ્વિતા અંધકારનું ભક્ષણ કરે છે. તેમાં કશા પણ ડાઘ વગરની કેવળ નિષ્કલંક શુભતા હોય છે. આપણા ભય, દુઃખ, શોક સંતાપરૂપ અંધકાર તિમીરના પડળે ભેદી શકવા આપણે સમર્થ થયા હોઇએ તોજ આત્માની તેજસ્વિતા આપણે ધારણ કરી છે એમ કહેવાય. આ સિવાય આપણા વર્તનમાં એવી એક પણ ખામી આવવી ન જોઇએ કે જે ડાઘરૂપ હોય.

આત્મા બલપ્રદ છે. અને તેનું ધ્યાન કર્યા પછી બલને માટે આપણે કાંઈ મારવાનાં ન હોય. જ્યાં સુધી આ કાંઈ યત્ન નથી શરીરને સુધારવાને વિવિધ માત્રાઓ અને આપણના ઢીંચારા પીવા ચાકુ રહે છે ત્યાંસુધી બલપ્રદ આત્માનું ચિંતન આપણે કર્યુંજ નથી. ફક્ત લોકને બતાવવા ખાતર ખોટી કમખાજ ચલાવી છે.

આત્માના ગુણ અને ધર્મો જાણો તો તેને ધ્યાનથી અરામર આચારમાં મૂકો. તેનાથી તમારા જીવનની પરિવર્તનતા અનુભવો. એકજ દિવસમાં તેમાં પારંગત થઈ જવાની મિથ્યા દુરાશા રાખશો નહિ. છતાં તમારા કિસાહી મનને હું નિરાશ કરતો નથી. આગ્રહયુક્ત પ્રયત્ન કરશો તો થોડાજ દિવસ અથવા માસમાં તેમાં પ્રવીણ થઈ જશો.

વ્યવહારના કાર્યો કરતાં છતાં તમારા મનને આત્મચિંતનમાં નિમગ્ન રાખો. આ સરળમાં સરળ યુક્તિ તમને હાથ ખેસી જશે તો મુક્તિ તમારા હાથમાંજ છે. માયામય પ્રદેશમાં રહેવા છતાં મનને તેનાથી જુદું રાખવું એજ આપણું કર્તવ્ય છે. તળાવની મધ્યમાં કમળ થાય છે. પાણીમાંને પાણીમાંજ રહે છે છતાં પાણીના સ્પર્શને તે અનુભવતું નથી તે પ્રમાણે આત્મચિંતનની કળા જેમણે સિદ્ધ કરી છે તેવા પુરોષોને કર્તવ્યની સમાપ્તિ થયા જેવુંજ થઈ જાય છે. તે પોતે પોતાનાથીજ પૂર્ણ હોય છે. પૂર્ણતાને મેળવવા તેને આમથી તેમ ભટકાં મારવા પડતાં નથી.

અમે પૂર્ણતાને પ્રાપ્ત કરવા મથીએ છીએ પણ પૂર્ણતા પ્રાપ્ત શી રીતે કરવી? પૂર્ણતાને પ્રાપ્ત કરવા પૂર્ણ વસ્તુનેજ આશ્રય સદા શોધવો જોઈએ અને આત્મા કેવળ પૂર્ણરૂપ હોવાથી સતત તેનુંજ ધ્યાન મનુષ્યને હિતાવહી છે.

આવું આત્માનું સતત ધ્યાન સજ્જ જનકે રાખ્યું હતું અને તેના પરિણામે તે રાજ્યને ભોગવવા છતાં વિદેહી મનાયા હતા, પૂર્ણ દ્રશ્ય આપી અને તે સમગ્રવીએ,

સર્વ પુરાણોના કર્તા ભગવાન વેદ વ્યાસના પુત્ર શુક્રદેવશ્રીએ એક વખત પોતાના પિતાને પ્રશ્ન કર્યો હતો કે સંસારમાં રહેવા છતાં તેનાથી મુક્ત સાચો અહમ્મી મનુષ્ય કોણ છે ?

આનો ઉત્તર આપવા વેદવ્યાસ જોકે સમર્થ હતા છતાં પુત્રને કહ્યું કે ભાર્ગ મિથીલા નગરીમાં જનકરાજ રાજ્યને ભોગવતા હોવા છતાં ખરેખરા તેનાથી અલિપ્ત તેમ સાચા અહમ્મી જાણવાવાળો છે. માટે તમે ત્યાં જાઓ.

આ સ્થળે આ વાતને આગળ ચલાવતા પૂર્વે આપણે એટલું વિચારવાની જરૂર છે કે વેદવ્યાસ પોતેજ આ પ્રશ્નનો જવાબ આપી શકે તેમ હોવા છતાં પુત્રને આટલે બધે દૂર જવાની ફરજ શા માટે પાડી હશે તો તેના ઉત્તરમાં જણાવવાનું કે મનુષ્યનો સ્વાભાવિક એવો નિયમ હોય છે કે તેને પોતાની નિકટ વસતી વસ્તુની કંઈજ કિંમત હોતી નથી. ગંગાનદી પુણ્યપાવની અને પાપને નાશ કરનારી છે એવું તાપીના કિનારા ઉપર વસતા માણસો માને છે અને ત્યાં સ્નાન કરવા જાય છે અને ગંગાનદીના કિનારા ઉપર વસતા માણસો તાપી સ્મરણ માત્રથી પાપને ટાળનારી છે એવું માની અંહીસુધી સ્નાન કરવા આવે છે. તીર્થ સ્થળોનું માહાત્મ્ય તીર્થસ્થળમાં વસતા માણસો કરતાં ત્યાંથી દૂર રહેતા માણસો વધારે સમજે છે. ગોકુળમાં કૃષ્ણભગવાન હતા તેને બહારના માણસો ભગવાન માનતા તેને ગોવાળી-આમો તો એક સામાન્ય ગોવાળજ માનતા હતા અને આ

પ્રમાણે દરેકે દરેક વસ્તુને માટે છે. વેદ-ગ્રાંથો આદિના જ્ઞાનથી પોતાના પુત્રને દૂર મોકલ્યા જો તે પોતે તેનું સમાધાન કરત તો શુકદેવજીની શ્રદ્ધા તે ઉપર ચોટત નહિ.

મનુષ્યનો સ્વભાવ કેવો છે તે આ ઉપરથી આપણને સારી રીતે સમજાય છે. આંગણે રહેતા સુરતરને છોડી તે દિવિવારણા લેવા દૂર જાય છે. દરેક બાળકમાં આજ પ્રમાણે જીવું જોવામાં આવે છે. અસ્તુ.

પિતાની આજ્ઞા અનુસાર શુકદેવ જનકરાજને ત્યાં ગયા. દ્વાર ઉપર ઉભા રહી દ્વારપાળ સાથે કહેવડાવ્યું કે વેદગ્રાંથના પુત્ર શુકદેવ આપને મળવા આગ્યા છે. જનકરાજ પોતે આંતર સામર્થ્યના બળ વડે જાણતાજ હતા. તેમણે ઉત્તર આપ્યો કે ભણે આગ્યા. હું જોનાવું ત્યારે અંદર લાવજો. હાલ દ્વાર પાસે છો ઉભા રહો.

એક પછી એક સાત દિવસ વિત્યા. શુકદેવ ત્યાંના ભાં ઉભાજ રહ્યા હતા. હમણાં જોલાવશે એવી આશામાં તે પાટ જોતા હતા. એક તરફ જનક રાજ આ પ્રમાણે શુકદેવની પરીક્ષા જોતા હતા અને બીજી બાજુ શુકદેવ પણ પોતાના મનને ઉત્તેજિત રાખતા હતા. પોતાના મનમાં સહજ પણ નિવેદ પ્રકટે કે તરત ઉત્સાહજનક વડે તેને ઘોષ નાંખતા અને આ પોતાની કસોટીનો સમય જાણી પુરતી સાવધાનતા પૂર્વક તેઓ ધૃષ્ટ સ્મરણ કરતા હતા.

મનુષ્યને આજકાલ સ્મસાત વૈરાગ્ય કાણે મળે છે. અને તે આજ કાલિન હોય છે, આજે કંઈ કેટલા મનુષ્યો પોતાના

જીવનમાં ઉત્તમકૃત ધારણ કરે છે. અમુક પ્રકારના સનિ-
શનમાં રહે છે પણ વખત જતાં તેમનાં એ ઘનો અને
સનિશનો ક્યાંને ક્યાં જતા રહે છે. તેમના જીવનમાં અવિદ્યાનું
પાણું એવું સામ્રાજ્ય સ્થપાય છે કે તેઓ તેને આધિન થઈ
જાય છે. જે મનુષ્યના અંતઃકરણમાં સાચી ઇચ્છા પ્રજ્વળે
જાયવા. આત્મતત્ત્વને જાણવાની પ્રકૃતિ છે તે કાલ્પનિક ટકી
વિદ્યહ જનારી હોતી નથી. તે તો અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ સર્વ
સમયમાં પોતાની ઇચ્છાના વિષયનેજ જુએ છે તેનામાં જેમ
જેમ તેની સંલગ્નતા થતી જાય છે. તેમ તેમ તે પોતાના
લક્ષ્યને પહોંચવાના માર્ગે ધપતી જાય છે.

પ્રિય સુખ સાધકો, તમારું કલ્પ જગતમાં એકજ છે
અને તે એકે તમારા જીવનમાં ધારણ કરેલી સુખની ઇચ્છા-
ઓને કપવા દેશે નહિ અથવા તો તે યોગ્ય વખત ખાટેની
રાખશે નહિ. તમારી નિર્દોષ ઇચ્છા પૂર્ણ કરવાનું તમારામાં
સામર્થ્ય છે પણ તે ક્યારે કે જ્યારે તમે તેને અખંડ
વ્યગ્રેણ રહેશો ત્યારે.

ઉપરથી સરળ લાગવા છતાં ખરેખરી કડીનના આમાંજ
છે. પણ પ્રયત્નવાન મનુષ્યને એ કડીનતા દુઃખ ઉપજવમાર
વતી નથી. પ્રયત્નમાં આળસુ અને પ્રમાદી મનુષ્યનેજ તે
મોટા પહોડ સમાન લાગે છે. આવો મનુષ્ય સુખનો અધિકારી
હો સીતે થઈ શકે એ તમેજ વિચારશો પ્રયત્નમાં આળસ
રાખવી નહોતી છે. તેમ કસોડીના પ્રસંગમાં અંતઃકરણના

ધૈર્યબલને સુમાવવું એ પણ નકામું છે. સુવર્ણ અને પીતળ ઉપરથી એકરૂપ પીળા લાગતા છતાં તેની કસોટી તાપ આપવાથીજ થાય છે. તમે સુવર્ણ છો કે પીતળ તે દુનિયા શી રીતે જાણી શકે અને તેટલા ખાતરજ તમને પરમાત્મા દુઃખરૂપ કસોટીનો તાપ આપીને તમારી પરીક્ષા જુએ છે.

જીવનમાં કદી પણ નાશીપાસ થશો નહિ. તમારી પીઠ પાછળ પ્રભુના હજાર હાથ રહેલા છે. આજસુ ન થતાં રમશાન વૈરાગી ન થતાં પ્રયત્ન કર્યા જન્યો. ક્ષણભર પ્રયત્ન કરી પાછા હઠશો નહિ. પાછા હટવું એ તો આયલાઓનું કામ છે. અસલના વખતની કહેવત છે કે શરી રજપુતાણીઓ પોતાના પતિને કહેતી કે શત્રુની સામે બરાબર બળ વાપરી લડજો પણ કદીયે પાછી પૂઠં કરી મારા નામને કલંકિત કરશો નહિ. અને મને મુખ પણ બતાવશો નહિ. કેમકે હું વીર પત્ની છું. હીયકારા આયલા પતિની પત્ની કહેવડાવવાં કરતાં જીવત દેહે આગમાં બળી જવું હું વધારે પસંદ કરું છું. જ્યારે મનુષ્યકોટીમાં રહેલી રજપુતાણીઓ પોતાના પતિને આમ કહે ત્યારે સંહિતા પાલક પ્રભુ પોતાના બાળકને કેમ ન કહે. પ્રભુ પણ મુક્ત કંઠે જણાવે છે કે આવો, મહારાં વહાલાં બાળક આવો. તમારા પોતાના પગ ઉપર ઉભા રહી ધીમે ધીમે ચાલીને પણ આવો. ચાલતાં પડો તો ગભરાશો નહિ. ધૈર્ય ધરી પુનઃ ઉડો અને ગતિ કરો. તમારી વાટ જોતો હું ક્યારનો કોનો છું. પણ બાઈ એ સાથે મારી એક બીજી

સૂચના પણ સાંભળજો. તમારા પોતાના પ્રયત્ન વગર તમારો ઉદ્ધાર કોઇનાથી થાય એમ નથી. પ્રયત્નમાં આજસુ થઇ બેસી રહેશો તો હું પણ તમને કંઇ મદદ કરીશ નહિ. બલે દુઃખમાંને દુઃખમાં અનંત જન્મ સુધી સડયા કરો. તમારા કર્મજ તમને દુઃખ આપનાર છે તેમાં કોઇ શું કરશે.

સાંભળો આ પ્રભુની મંજુલ વાણી ધ્યાન આપો તેના શંખદો પર. તમારા હૃદયમંદિરમાં લખી રાખો કે તમારી પોતાની યોગ્યતા વિના તમને કશુંજ મળી શકે તેમ નથી. બલે આજે તમને કોઇ મનુષ્ય આવીને એક લાખ રૂપિયા આપી જાય અગર એમ કહે કે ફક્તાલું ગામતમને બક્ષિસ કર્યું છે તે છતાંય તમારી યોગ્યતા ન હશે તો એ ગામનો વહીવટ તમારાથી એક ક્ષણભર થઇ શકવાનો નહિ. અને આપેલા લાખ રૂપિયા પણ તમે ન જાણો તેમ ક્યાં ને ક્યાં ચાલ્યા જવાના જશે તમારા હાથમાંને હાથમાંથી કોઇ ચેર આવીને લઇ જશે એમ હું કહેતો નથી પણ એવા એવા સંજોગો ઉભા થશે કે તેમાં તમારે તે ખર્ચવાજ પડે. હાંશીયારી અને યોગ્યતા કોઈની આપી આવતી નથી તે સ્વતઃજ આવે છે.

તમારા માર્ગમાં વિપત્તિના ખડકના ખડક આવી પડ્યા હોય તોપણ મુંઝાસો નહિ. તમે જાણોછો કે મહોટા મહોટા પહાડોને તોડવા નાની સરખી સુરંગ આખાદ કામ કરે છે. તમારો પ્રયત્ન એ તમારી સુરંગ છે એના બળ વડે તમે સર્વ સમય નિર્ભય અને સુન્દરિત રહી શકશો અસ્તુ.

આપણે ઘણા આડા વિવેચનમાં ઉતર્યા છીએ. પાછા મૂળ વિષયપર આવીએ. સાત દિવસ થયા ત્યારે જનક રાજાએ દ્વારપાળને કહ્યું કે શુકદેવજીને અંદર બોલાવો. હુત દ્વારે જઈ શુકદેવને અંદર તેડી આવ્યો. શુકદેવજી અંદર આવી જો હૃદય જોયું તેથી આભાજ બની ગયા. રાજા જનક આ વખતે એક પર્થક ઉપર સુતા હતા. સ્ત્રીમંડળ પાસે બેઠું હતું. ભોગ વિભાસની સામગ્રીઓ પણ ત્યાં પડેલી હતી. અને ઉપરથી જોતાં આ કોઈ વિજ્ઞાતી મનુષ્યનું જ ઘર છે એમ જોનારને ભાન થતું હતું. શુકદેવના મનમાં પણ નિર્વદ પ્રકટયો. સાચો બ્રહ્મજ્ઞાની આવો કેમ હોઈ શકે એવી શંકા ધડીભરને માટે થઈ. મારા પિતાએ હાસ્ય કરવા ખાતરજ મને અંહિ મોકલ્યો લાગે છે. શુકદેવ આ શંકામાં ઉંડા ઉતરે તે પૂર્વે તો રાજા જનકે પ્રશ્ન પૂછ્યો કે મુની શુકદેવ ? તમારા પિતા કુશલ તો છે ને ? તમારું શરીર સારું છે ને ? મનમાં શું કાંઈ ચિંતા છે કે ઉદ્વેગ છે ?

જનકરાજાનો આ પ્રશ્ન સાંભળી શુકદેવજી પ્રશ્નમ કરી બોલ્યા કે મારા પિતા કુશલ છે અને આપની કુશળતા પૂછી છે. મારું આરોગ્ય સારું છે. અત્ર આવવાના પ્રયોજનમાં એક દિવસ મારા પિતાને મેં પૂછ્યું કે સાચો બ્રહ્મજ્ઞાની કોણુ હશે તેના જવાબમાં મને આપનું નામ દીધું અને એટલા માટે હું આપની પાસે આવ્યો છું દ્વાર ઉપર સાત દિવસ ઉભો રહ્યો હતો. અને આજ આજી

મળવાથી આપની પાસે આવી શક્યો છું. લગભગ આપ અમારે મારા મુખ ઉપર જે ચિંતા અને ઉદ્વેગના ભાવો બુવોછો તે હું આપનાથી ગુપ્ત રાખવા માંગતો નથી. અંહિનું દૃષ્ય જોનાં મને ગ્લાનિ પેદા થઈ છે. આટલા બધા ભોગ વિલાસમાં રહેવા છતાં બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કેમ થઈ શકે? મન અખંડ સ્વસ્વરૂપના ધ્યેયમાં લાગેલું કેમ ફૂટી શકે? એ વિચારની શંકાએ મારા મનમાં વાસ કર્યો છે. પરિણામમાં આ મુખ ઉપર ચિંતાની છાયા પ્રકટી છે.

જનક રાજાએ સહજ સ્મિત કરીને કહ્યું. આપની શંકાતું સમાધાન યથેચ્છ રીતે કરીશ. પણ તે પૂર્વે આપ પ્રસાદ લઈ લો. દરવાજે સાત દિવસથી ઉભા હતા મુખ પણ લાગી હશે. આ ઉપાધિઓમાં મને કંઈ સ્મરણ ન રહ્યું. આમ કહી તરતજ સંજ્ઞા કરતાં નોકર આવી હાજર થયો. અને શુકદેવને સ્નાદિ માટે લઈ ગયો.

નિત્યકર્મથી પરવારી શુકદેવ જમવા બેઠા. સુવર્ણ આળમાં ભાતભાતના પકવાન પિરસ્યાં હતાં મુનીએ તે આસનમાં સર કર્યા. એક આસ લીધો અને દ્રાષ્ટ ઉઘે ગઈ. જોયું તે ઉપરના ભારેડીયાની સાથે એક પાંચ મણનો પથ્થર લટકાવેલો હતો. સુતરના કાચા તાંતણે તે લટકાવેલો અને પવન આવતાં સુતરનો દોરો હમણાં ટુટી પડશે એમ હાલતો હતો. માથા ઉપર વજનદાર પથ્થર પડુ પડુ થઈ લટકવા કરે તે જોઈ શુકદેવના મનમાં ભય થયો. રમીને

હમણાં પડેને ચગદાઇ જઇશું એવી બીક લાગી પણ સાત દિવસના લુખ્યા એટલે જમ્યા વગર છુટકો ન હતો. જેમ આવ્યું તેમ ખાઈને તરત ઉઠી ગયા પછી મુખવાસ લઈ જનક રાજની પાસે ગયા.

રાજ જનકે પૂછ્યું કે મુનિરાજ આજે શું શું જમ્યા તે કહેશો. મુનિરાજ બોલ્યા. જમ્યો છું સારું જમ્યો છું ભોજન સ્વાદિષ્ટ હતું પણ શું જમ્યો છું તેની મને ખબર નથી. માથા ઉપર પાંચ મણની શીલા લટકતી હતી એટલે બયને લીધે શી વસ્તુઓ જમવામાં આવી તે હું જાણતો નથી. મહારાજ ભોજનશાળામાં આવી શીલા લટકાવી રાખવાનું કારણ શું હશે ?

સંકેતવશાત એ શીલા આજે મેં જ ચૂકી હતી, રાજ જનક બોલ્યા. આપ અત્રે આવ્યા અને અંદિનો પ્રકાર જોતાં જે શંકા ઉદ્ભવી તેનું સમાધાન આ ગુપ્ત સંકેતથી સંપૂર્ણ થઈ જાયું છે. વિચારી જુઓ આપ આવ્યા જમ્યા પણ શું જમ્યા તેની ખબર નથી તેમ જ પુરૂષનું લક્ષ બ્રહ્મને જાણવામાં ચોટલું છે તેને વ્યવહારમાં રહેવા છતાં વ્યવહારના બંધને દુઃખ આપતા નથી. ભોજન જમતાં છતાં તમારો વિચાર તમારું લક્ષ શીલામાં હતું તેમ બ્રહ્મગાની મનુષ્યોનું લક્ષ વ્યવહાર કાર્ય કરવા છતાં વ્યવહારના ભોગ ભોગવવા છતાં બ્રહ્મમાં જ ભાગેલું રહે છે.

શુકદેવજી બોલ્યા જ્યારે આમ છે ત્યારે ભોગ જે વિનાશનેજ આપરે સધારે છે તેને ભોગવવાનું શું પ્રયોજન ? અમીનું દાહકપણું જેમ તેનો સ્વભાવજ છે અને જાણતાં કે અજાણતાં તેને જે સ્પર્શ કરે છે તેને તે બાજે છે તેજ પ્રમાણે ભોગ વિનાશ રૂપ જાણીને કે ન જાણીને જે ભોગવે છે તેનો વિનાશ થાય છે જ.

જનકરાગજીએ કહ્યું સત્ય છે પણ જ્યારે યથાર્થ બ્રહ્મદ્રષ્ટિ ઉઘડે છે અને આત્માથી એકતા સધાય છે ત્યારે બેદોનો નાશ થાય છે. અને જેની બેદ બુદ્ધિ નાશ પામી છે તેને નારીનું સ્તન અને અગ્નિ બંને સમાનજ છે. સ્તન ઉપર હાથ મુકવાથી નથી તેને સુખ થતું. અગ્નિ ઉપર હાથ મુકવાથી નથી તેને દુઃખ થતું. આમ કહી તરતજ એક દાસી પાસે ભરેલા અંગારની એક ધગધગતી સગડી ત્યાં મંગાવી. સર્વ સ્તબ્ધ થઈ ગયાં અને શું થાય છે તે જોવા લાગ્યાં.

રાજા જનક ગંભીર ભાવથી બોલ્યા કે.

સોરઠા.

આછે અગ્નિદેવ, વેદો જેને ગાય છે,
બ્રાહ્મણ કરીને સેવ, ધ્યાને જેને ધ્યાય છે.
વાયામાં રહે જેહ, થઈને પ્રેરક વાણીના,
અગ્નિદેવ આ તેહ, સ્વભાવથી જે ઉજ્જ્વળે.

અગ્નિ ! છેો આર્પિત્ય, - સરખા એક પ્રભાવથી,
જણાવજો જે સત્ય, તે આ શુક્ર મુનિને ઉરે,
સંભળાં તો સ્તંભિત થઈ ગયાં, શુક્રમુનિ તો જડવત થઈ રહ્યા,
ઉરમાં ઉપગમી સ્થિર પ્રજ્ઞા, મુખથી કરતા જનક પ્રતિજ્ઞા,
તેની સાથે અગ્નિ માંહે, કર મૂક્યો ઝટ જનક રાથે;
તત્ત્વે સમ્યે તદ્દુપ થતો. (જો) સર્વ કરણ સંધાત,
અદાણ, અગ્નિમાં રહો, તોજ જનકનો હાથ. "
અસંગી, ઉર, સંગી બહિર, (એ) સંભવિત હોય વાત,
અદાણ, અગ્નિમાં રહો, તોજ જનકનો હાથ.

અગ્નિ વધારેને વધારે પ્રજ્વલિત થતો આવ્યો. પણ
જનકરાગનો હાથને સહજ પણ દગ્ગ ન થઈ. વળી પાછા
રાગ જનક એણે લાગ્યા.

(જો) અક્ષિત મિત જનક તણું, દાપ્ય વિષયની સાથ,
અદાણ અગ્નિમાં રહો, તોજ જનકનો હાથ.

જનક રાગનો એ હાથ અગ્નિની જ્વાળાથી વિંટળાઈ
વળ્યો હતો. પણ જેમ પાણીના મધ્યમાં રહેવા છતાં કમળને
જળ સ્પર્શ શકતું નથી તેમ એ હાથને અગ્નિ સ્પર્શતો
નહોતો.

એક તત્ત્વ સધળે જુએ, (જો) તત્ત્વદર્શિની જાત,
અદાણ, અગ્નિમાં રહો, તોજ જનકનો હાથ.
સમાન છે જે જનક ઉર, દુઃખ અને સુખ વાત,
અદાણ અગ્નિમાં રહો, તોજ જનકનો હાથ.

ખસેડી આંધ્રિ પરથી હાથ, જનક વધા બહુ પ્રેમની સાથ.

(શિખારણી.)

નહિ તો આ હાથે, કહિન કુચથી મોહ પ્રકટે,
નહિ તો આ હાથે, લગીર ભય વહિ થકી ઉડે,
નથી ભેદાપાતિ સકલ દ્વંદ્વો કલ્પિતજ ન્યાં,
સદાથે એકત્વે, વિહરણુ કરે છે જનક આ.

શુકદેવજી આ સઘળું દ્રવ્ય જોઇ રહ્યા હતા. પરંતુ તેમનું મન હજી ક'યુલ કરતું ન હતું.

મુનિ શુકદેવને આ પ્રમાણે થયું એમ નથી. પણ વ્યવહારમાં આપણે જાણીએ છીએ કે આ સત્ય છે છતાં તેને સ્વીકારી શકતા નથી. અંતઃકરણની આ એક પ્રકારની દુર્બલતા છે. સત્યને સત્યરૂપે જાણ્યા છતાં તેનો સ્વીકાર ન કરવો એમાં અજ્ઞાન નહિ તો ધ્યાનું શું છે ? આ અજ્ઞાનને લીધેજ આપણે જ્યાંને ત્યાં પડ્યા છીએ અને હજી કેટલોએ સમય પડ્યા રહીશું તે કહેવાય તેમ નથી.

સત્યના સત્ય સ્વરૂપને જાણ્યા પછી તેને છોડશો નહિ. તમને ભલે તે છોડાવવા કોઇ પ્રયત્ન કરે આપું વિશ્વ વિરોધી થતું હોય તે છતાંય તમારે સત્યને છોડવાનું નથી. દુનિયાની લાલચો ભલે તમારી સામે આવીને ઉભી રહે તે છતાં તેનાથી ન લલચાતાં સત્યના સંગી રહેશો તો એ સત્ય તમને પરિપુર્યે પડે પહેંચાડશે.

શુકદેવજીના મનમાં શંકા થઇ ને તે બોલ્યા.

સલ સલ મહારાજ જો, આપે ક્યું કથન,
તો પણ હજી નથી માનતું, આ મુજ દુર્ભતી મન.
ઇંદ્રજાલ સરખું શું આ, તો નહિ હોય કદાચ, ?
જેથી નાવે અગ્નિની, હસ્તે જરીએ આંચ,
આજ્ઞા આપો જો મને, કૃપાલુ જનક પ્રશસ્ત.
આપ નામ લઈ તો ધરું, અગ્નિ ઉપર મુજ હસ્ત.
મનમાં જનક વિચારે એમ, હજી પણ આને મુજમાં વે'મ
રચી નથી મેં તો ઇંદ્ર જાલ, (પણ) એના ઉર અજ્ઞાનની જાલ,
મંદ સ્મિત કરી મિથિલાપતિ, હસ્ત મૂકવા દે અનુમતિ.

સંસારે રાજે છતાં, સાધુ મિથિલા નાથ,
અદાહ્ય અગ્નિમાં રહો તો આ શુકનો હાથ
નિર્વિકાર નિજ તત્વથી, જનકની જો દૃઢ આથ,
અદાહ્ય અગ્નિમાં રહો, તો આ શુકનો હાથ.
જનક વિદેહી હોય જો, જ્ઞાન સ્વરૂપ સાક્ષાત,
અદાહ્ય અગ્નિમાં રહો, તો આ શુકનો હાથ.

જનકરામના નામ અને પ્રભાવથી શુકદેવ મુનિના
હાથને પણ અગ્નિનો સ્પર્શ ન થયો. જનકરામનું બ્રહ્મદર્શી
પણું તેમણે જાણ્યું. અને પોતાના મનને કહેવા લાગ્યા કે
મન ! તું હંમેશાં શુભમાં પણ અશુભને જોવાવાળું છે તને
ધિકાર છે. જનક જેવા તત્વજ્ઞાની અને બ્રહ્મદર્શી પુરુષને
પણ તેં વિલાસી કદાચ. ખરેખર તેમનું અંતર તેમનું મન

હંમેશા ખલથી જોડાયેલું છે. મારા પિતાએ અહીં મોકલવામાં જૂલ નથી જ કરી. આમ કહી તેઓ પ્રકટ પણે બોલ્યા કે

જય જય સ્વસ્વરૂપાભિન, ? જય જય જનક સ્વામી,
હું કૃતઘ્ની ને મતિહીન, મેં મૂઢતા મુજ વામી;
બ્રમમાં જૂલ્યો હું હાથે કરી, ગુમાવી મારી પતીજ,
ઉપરનો છોડાંથી બ્રમાયો, જોઈ ન શક્યો હું મીજરે; જય.
અક્ષમ્ય મેં અપરાધ કર્યો પ્રભુ આપનો આજ વિશેષ,
તેની નિવૃત્ત્યર્થ કરો કાંઈ. શિક્ષાનો નિર્વેષરે; જય.
મુજ પ્રતિ આજે આપે છે, ક્રોધા ઉપકાર અમાપ,
એક અધિક કરો મને માની, રંક શિષ્યરૂપ આપરે; જય.
હે સદ્ગુરુ પરમાત્મન ? મુજને આજ દિયો ઉપદેશ,
સ્વરૂપ લહાતાં જેથી છૂટે, શુકનો મિથ્યા વેષરે; જય.

આ પ્રમાણે સ્તુતિ વચન કહી સાષ્ટાંગ પ્રણામ કર્યા રાગ જનકે તરતજ તેમના હાથ ઝાલી ઉભા કરી હૃદયથી ભેટ્યા અને બોલવા લાગ્યા.

મહામુનિ શુકદેવ ? તમારું હૃદય ધણુંજ ઉચ્ચ છે. તમારી પરીક્ષા મેં ઘણી ઘણી રીતે કરી છે છતાંય જે શ્રદ્ધા અને ભક્તિ તમારામાં જોવામાં આવી છે તે અન્ય ક્યાંકિ પણ નથી. તમારે દીન ધવાની કાંઈ જરૂર નથી. તમે સર્વના સ્વામી છો. સર્વ કાંઈ કરી શકવાના સામર્થ્યને ધરાવો છો. સર્વ વાને પૂર્ણ છો અને સર્વ વર્ષમાં ઉત્તમ મણ્ડાની આજ્ઞા

જ્વલિતના હોવાથી વંદન કરવા થોડા ઇં. કહો હવે હૃદયની સ્ત્રી ઇચ્છા છે!

શુકદેવજી ગદ ગદ કંઠે બોલ્યા. વિરાગી મહાત્મન મને એટલો બધો ઉંચો ન ચઢાવશો. હું તો આપનો દાસાતુલ્ય છું. હૃદયના સાચર્યને જાણવાવાળા આપને હૃદયની ઇચ્છા અજાણ્યી નથી. સાચો પ્રહારાની કોણ ? એ શંકાનું સમાધાન થઈ ગયું છે. અને હવે તો એ પ્રહારને જાણવા મારે શું કરવું તેજ પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે.

તમારો પ્રશ્ન સાંભળીને હું બહુ ખુશી થયો છું. સગ્ન જનક બોલ્યા. અને આવતી કાલે સવારે તમે મારી ખસે આવશો. તે વખત સંબળું સમાધાન થશે.

બીજા દિવસનો પ્રાતઃકાળ થયો. મુનિ શુકદેવ જનક મંદિરમાં રાગને મળવા માટે પોતાના નિત્ય નિયમથી પરવારી તૈયાર થયા. મઠ કાલે જે ઓરડામાં મહારાજના દર્શન થયા હતા ત્યાં આવ્યા પણ કેવળ શાંતિ વ્યાપેલી જોઈ. કોઈ લોકો ન જણાતાં એક પછી એક ધણું ઓરડામાં જોયા. મઠ કોણનું સ્ત્રીવૃંદ પણ અત્યારે જણાતું નથી. અને મહેલમાં જ્યારે કાંઈ વસ્તીજ ન હોય એમ જણાતું હતું.

મહેલને શોધી વળી શુકદેવજી બહાર આવ્યા. રાગ જનકને ન જોવાથી તે ક્યાં હશે એવી નિરસા ક્ષણભર થઈ પણ તે ટકી નહિ. મહેલની સામેના ઉદ્યાનમાં એક પહાડના કિનારે જેવું સ્થાન દેખાતું હતું. અને તેની અંદર મહા

હતી. શુકદેવજી ત્યાં ગયા. અને જનકરાગને તે સ્થાનમાં ધ્યાનસ્થ બેઠેલા જોયા. તેમને પ્રણામ કરી સામે બેઠા. ગર્હ કાઢી રાગ જનકનું જે સ્વરૂપ શુકદેવજીને જણાયું હતું તેનાં કક્ષતાં કાંઈ જુદુંજ સ્વરૂપ આજે જણાયું. તેમના નેત્રો સ્વસ્વરૂપ ખુમારીમાં નીચાં ઢળેલા હતા. આત્માથી એકામતા સાધેલી હોવાથી ઓજસ મુખ ઉપર ઝળકારા મારતું હતું. અને તેઓ સ્વસ્થ ચિત્તે પદાસનયુક્ત બેઠા હતા. બહારનો માણસ તો આવીને એમજ કહે કે ક્યાં ગઈ કાલના સ્ત્રીઓના વૃંદમાં બેઠેલા વિલાસની મૂર્તિરૂપ જનક ? અને ક્યાં આજના સ્થિર ચિત્તથી બેઠેલા મહા પ્રજ્ઞાવાન સ્વરૂપાભિન જનક ? પૂર્વ અને પશ્ચિમ જેવું તેમના સ્વરૂપમાં અંતર હતું.

કેટલોક વખત ગયા પછી રાગ જનક ધ્યાનથી મુક્ત થયા. સામે બેઠેલા શુકદેવજીને જોયા. અને ગંભીરભાવથી અસ્પર્શમાંજ તેઓ બેઠ્યા. મુનિબાળ શુકદેવજી. બ્રહ્મની વાતો કરવાથી કાંઈ બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી. પણ બ્રહ્મને જાણવાથીજ બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ થાય છે. બ્રહ્મના અખંડ ધ્યાનથી બ્રહ્મરૂપ થવાય છે. આને માટે સુગમ રસનો એકજ અને સર્વળમાં સરળ છે તે હું હમણાં તમને બતાવીશ. આટલું કહી તેમણે પાસે પડેલા ગજવર્મને પોતાના ઉપર ઓઢી લીધું.

શુકદેવજી આ રહસ્ય સંપૂર્ણ સમજી ગયા. તેઓ બોલ્યા. કૃપાળુ રાજાજી આજે ઘણુંજ કૃપા કરી મને આ ક્રિયા દર્શાવી. હું તે પુરેપુરી સમજ્યો છું. બ્રહ્મને જાણવા. આત્મસ્વરૂપથી

એકતા સાધવા અન્ય ક્યાંહિ જવાનું નથી પણ આત્માથીજ એકતા સાધવાની છે.

રાજ જનક મોહ્યા. ખરેખર સત્ય છે. આત્મસ્વરૂપથી જ્યારે એકતા સાધવામાં આવે છે ત્યારે જીવનની બાજી બહુલાઈ જાય છે. શુદ્ધ શરીરમાં નવજીવનતા આવે છે અને તે મનુષ્ય સર્વ રીતે પૂર્ણ થઈ રહે છે. તે પૂર્ણતા તમે સત્વર અનુભવો એવી હૃદયની અભિલાષા છે.

દૃષ્ટાંત આ સ્થળે પૂર્ણ થાય છે. વિવેકી વાંચકોએ તે ઉપરથી ઘણું ઘણું શિખવાનું છે. સંસારમાં રહેવા છતાંયે આપણે નિત્ય આપણા મનને આપણા લક્ષ્ય સ્થળ સાથે સુખપૂર્વક જોડેલું રાખી શકીએ છીએ. અને જેટલા પ્રમાણમાં તે વધારે જોડાયેલું રહે તેટલા પ્રમાણમાં લક્ષને આપણી પાસે ખેંચી શકીએ છીએ.

આવી સરળમાં સરળ યુક્તિ જાણવા છતાં જ્યારે તેને આચારમાં મૂકવામાં તમે આળસ કરો ત્યારે તમારા જેવો દુર્ભાગી બીજો કોણ છે. આજ આળસથી તમારી આટલી અવનતિ થઈ છે, અને હજી ક્યાં સુધી તેના સંગને સેવશો.

જગ્યા ત્યાંથી સવાર ગણો. આજ દિન સુધી ભલે તમે તમારી તેને તે સ્થિતિ અનુભવી હોય પણ હવે ઉઘટ થાઓ. કર્તવ્યને તમારા જીવનનો મહામંત્ર બનાવો.

૪.

~~~~~

તેમે તમારા જીવનમાં પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય શું ધાર્યું
~~~~~

છે? તમને આરોગ્ય પ્રાપ્તિની ઇચ્છા છે કે તમારે ધન મેળવવું છે. તમારે શાંતિ જોઈએ છે કે હાલની અશાંતિ. તમારે પુત્રની ઇચ્છા છે કે સ્ત્રીની. હુંકમાં તમને જે વસ્તુની ઇચ્છા હશે તે પૂર્ણ કરવાને માટે તમે સોચે સો ટકા શક્તિમાન છો. આ ઇચ્છા અમુક મનુષ્યની સહાયથી પૂર્ણ થશે એવું ધારશો નહિ. તમે પોતેજ તે પૂર્ણ કરવા સમર્થ છો. તમારી ઇચ્છા શું છે તેનો વિચાર કરો. દેવાલયની ઉપર ફરફરતી ધ્વજ પવનની દિશા જે તરફ હોય છે તે તરફ ફરફરે છે. તમારી ઇચ્છા તેવી રાખશો નહિ. અંતઃકરણમાં જે ઇચ્છા ધારણ કરી તેના સ્વરૂપને પ્રથમ નક્કી કરો અને તેની યોગ્યતા જોઈ પછી પ્રયત્નમાં મૂકો. ઇચ્છાને પૂર્ણ કરવાનો આ રાજ માર્ગ છે. જે તે માર્ગ ગતિ કરે છે તે પોતાના ધારેલા વિષયને અલ્પસમયમાં પ્રાપ્ત કરે છે.

પ્રિય આત્મન? તમારું સામર્થ્ય ન્યૂન છે એમ માન-
શોજ નહિ. સામર્થ્યના બંડાર તમારા અંતરમાં ભરેલા છે. તમેજ તેના માલિક છો. જે કાંઈ પરમાત્માનું છે તે તમારું છે. તમારાથી પર-જીવું તમરાથી ન મેળવી શકાય તેવું આ સમગ્ર વિશ્વમાં કાંઈજ નથી. તમારા સામર્થ્યની તમને ખબર નથી અને તેને લઈ તમે તમને દીન અને દુઃખી

માન્યા કરો છો. તમારી રચેલી કલ્પનાઓથીજ તમે ભય પામો છો બધુંઓ, મારા આત્મસ્વરૂપથી અભિન્ન બધુંઓ. હવે એવા મિથ્યા ભયને છોડી દો. તમારા અંતરમનમાં અભયતાના સંસ્કાર નાંખ્યા કરો. પરિણામમાં આશ્ચર્યચકિત થાઓ તેવા વ્યતિકરને બનેલા જોશો.

મનુષ્ય જેવું માગે છે તેવું તેને પ્રાપ્ત થાય છે. એક મનુષ્ય હતો તેણે પોતાના બારણામાં દશ વર્ષ પૂર્વે બાવળ વાંચ્યો હતો. અને બીજાએ ગુલાબનો રોપો રોપ્યો. હવે આજે તે બાવળ વાવનાર મનુષ્ય કાંટાના દુઃખથી ત્રાણ ત્રાણ થોકારે છે. જરા અસાવધનતા રાખી ઉઘાટે પગે બહાર ગયો કે તરત પગમાં શૂળ બોકાયા વગર રહેતી નથી. તેમ જોણે ગુલાબ વાવ્યું છે તેને સુવાસ મળ્યા વગર રહેતી નથી. આજ પ્રમાણે મનુષ્યનાં જેવાં કર્મ છે. તે તેના અંતરમનમાં જેવા સંસ્કાર નાંખે છે તેવા ફળને તે મેળવે છે.

તમારા દુઃખનો ટોપલો કોઈ અન્યને માથે ઝોરાદશો નહિ. છગનભાઈએ આવીને મારા કામમાં ફડડું માર્યું અને મગનભાઈએ આ વિદ્ય નાંખ્યું એવા વચનો કદી બોલશો નહિ. છગનભાઈ અથવા મગનભાઈ તમને કદી દુઃખ દે એમ નથી. તમારા કર્મ અને ચારિત્ર્યમાં તમે સૂર્ય સમાન તેજસ્વી બનો. અને સૂર્ય ઉપર ખોમો બરી ધૂળ નાંખનાર જેમ પોતાના શરીરનેજ ધૂળથી ભરે છે તેમ તમારે કર્મ વિશુદ્ધ હશે. છતાં જો તમારી ટીકા કરશે તેઓ પોતેજ ટીકાને પાત્ર થશે.

શુભ કર્મની વાવણી તમારા આંતર મનમાં આજથી સર કરો. અશુભ કર્મરૂપ વાવણીના ડાબડા તમારા આંતર મનમાં આજ સુધી તમે નાંખ્યા કર્યા છે તે બંધ કરો. તમારા તરફતું પોષણ તેને ન મળશે અને શુભની વાવ-વણીમાં તમે લાગશો. એટલે એની મેળે તેનો નાશ થશે. શુભનું પરિણામ હંમેશા શુભજ હોય છે. કુદરતના રાજ્યમાં બાજરી વાવી જીવારની આશા કદી રખાતીજ નથી તેમ શુભના પરિણામમાં અશુભની શંકા હોઈ શકેજ નહિ.

મન વસ્તુતઃ એકજ છે પણ સરળતાને ખાતર તેના આંતર મન અને બાહ્ય મન એવા બે ભેદ પાડવામાં આવે છે. આંતર મન બાહ્ય મનને અધિન હોય છે. બાહ્ય મન તેનામાં જે સંસ્કાર નાંખે છે તેને તે ગ્રહણ કરે છે. વસ્તુતઃ આંતર મન તો સદા સર્વદા શુદ્ધજ હોય છે અને તેના શુદ્ધ સ્પુરણોજ થાય છે. પણ મનુષ્યે હાથે કરીને બાહ્ય મનના સંસ્કારોરૂપ પડદો તેના ઉપર નિત્ય નાંખ્યા કરીને તેને એવો તો મજબુત અને દૃઢ બનાવ્યો છે કે આંતર મનની શુદ્ધતાને આપણે જાણી શકતા નથી. ઝગઝગાટ પ્રકાશ મારતો દીપક કાળી હાંડીના આચ્છાદનને લીધે આપણને ન જણાય તેમાં દીપકનો શું દોષ ? આંતર મનની દશા પણ તેવીજ થઈ ગઈ છે. આટલું છતાં તેના સ્પુરણો તો કોઈ કોઈ વખત હૃદયમાં થાય છે જ.

એક મનુષ્ય ધારો કે અત્યારે અમુક ચોરી કરવારૂપ અથવા અન્ય પાપકર્મ કરવા તૈયાર થયો છે. સમય મધ્ય-રાત્રિનો છે અને તેના કર્મને જોનાર કોઈ નથી. છતાં તે મનુષ્યનું આંતર મન તેને તે વખતે ના કહે છે કે બાઈ આ કામ તું ના કરીશ. આ સૂચનાથી તેનું હૃદય કંપે છે. બાહ્ય મન પાછું તેને તે કર્મ કરવા સૂચવે છે. અને આખર આંતર મન તેની સૂચનાને માન આપે છે. તેના કર્મને કોઈએ જોયલાં ન હોવા છતાં આજે વરસોના વર્ષ વુઠી મયાં હોય તે છતાં મનમાં ગુપ્ત પશ્ચાતાપ થયાજ કરે છે. આ સર્વ આંતર મન કરાવે છે.

ફોટોગ્રાફીના કાચની ઉપર જે પદાર્થ ધરવામાં આવે છે તેનું પ્રતિબિંબ તેના ઉપર પડી જાય છે. તેજ પ્રમાણે બાહ્ય મન જેવાં જેવાં ચિંત્રો તેના ઉપર નાંખે છે તેવા પ્રતિચિંત્રો તેના ઉપર પડ્યાં જાય છે. માટે બાહ્ય મન ગમે તેવાં સંસ્કાર ગ્રહણ કરી આંતર મનમાં નાંખે તે બદલ સાવધાનતા રાખવાની છે. એ સાવધાનતા નથી રખાતી તો દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે.

આત્માની મહાન શક્તિઓ જે જગત થાય છે તે આંતર મનમાં શુભ સંસ્કાર નાંખવાથીજ થાય છે. જગતમાં જે કોઈ આશ્ચર્યચકિત શોધો થાય છે. તે શોધો કરનાર કોઈ સાધન વડે ફતેહ મેળવે છે તો તે અન્ય નહિ પણ આંતર મનના સ્ફુરણથીજ થાય છે.

આ પ્રમાણે હોવાથી તમારા આંતર મનમાં કદી પણ ખોટા સંસ્કારો નાંખશો નહિ. વિપત્તિ, વ્યાધિ, ક્લેશ, ભય ઇત્યાદિનો કદી વિચાર કરશો નહિ. તેમ ક્રોધ તમને કહે તો તે સાંભળશોજ નહિ.

જ્યાં જુઓ ત્યાં પૂર્ણતા જુઓ સૃષ્ટિ સધળી સુખ-મય છે. પશુ પક્ષીઓના જીવન નિહાળો તે કેવાં સુખમાં કિલકિલાટ કરતા ફરે છે ઉડે છે. જગતને પાળનાર વિશ્વંભર ઉપર તેને ભરંસો છે. કાંતે મારું શું થશે એવી ચિંતા તેને નથી. અને મનુષ્ય જે પ્રાણી માત્રમાં સર્વોત્તમ ગણાય છે તેને ભવિષ્યની ચિંતા સંતાપે છે. પોતાની પાછળજ રહેલા હજાર હાથના ધણીની સહાય તે જોતો નથી. અને હું બલહિન છું. હું અશક્ત છું. એવી બૂમો પાડ્યા કરે છે.

તમે આજથી એક નવીન વ્રત સ્વીકારો. આજ સુધીનાં તમારા બાહ્ય મનદ્વારા નાંખેલા સંસ્કારોને ભુલી જાઓ. ભલે ગઈ કાલ સુધી તમે તેમાં દુઃખના સંસ્કાર ભર્યા હોય તેની ચિંતા કરશો નહિ. જે થયું છે તે હવે નથી થયું થવાનું નથી. આજથીજ સારા સંસ્કાર નાંખશો તો બસ છે. હજી બાજી તમારા હાથમાં છે. તમે તે સહ-જવારમાં સુધારી શકો એમ છો.

આંતર મનમાં શુભ સંસ્કાર નાંખવાનું સર કર્યા પછી તમે જેના જેના સમાગમમાં આવો તેને ઉત્સાહ આપતા રહો. એક દુઃખથી ઘેરાયેલા મનુષ્યની પાસે જઈ મારું

તમને બહુ દુઃખ પડ્યું બાધ તમને બહુ દુઃખ પડ્યું એવા મિથ્યા વચનને બોલી જાણે તેના દુઃખમાં ભાગ લેનાર હો તેમ નકામી હાથ અને નિશાસા નાંખશે નહિ. પણ તેને હિંમત આપો દુઃખથી તે કયા ઉપાયે મુક્ત થશે તે તેને દર્શાવો તેનું હૃદય ઉત્સાહથી ભરો.

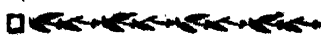
ખરેખર પુણ્યનું કામ આજ છે. એક પડતા મનુષ્યને બાધ તમે કેમ પડી ગયા એમ પૂછ્યા કરતાં તેને હાથ જાલી ઉભો કરો. જગતના મનુષ્યના જેવા તમે થશો નહિ તમે તમારામાં સુચારિત્ર્યની કાંઈ નૂતનતા જણાવો. જનસમાજમાં તો સામાન્ય રીતે એવીજ ટેવ પડી ગઈ હોય છે કે તેઓ દુઃખ અને નિરાશાના સંસ્કારને ખીખનામાં ભરી પોતાની મહત્તા માને છે. છ મહિને વરસે કાંઈ તેનો મિત્ર મળે તો તરતજ કહેશે કે કેમ બાધ શરીર છેક લેવાઈ ગયું છે. પેલો મિત્ર શરીરે તો જોકે આરોગ્ય હોય છે તે છતાં પેલાના ઘોતનથી કંઈક વિચારમાં પડે છે. આર શરીર સુખાયું તો નહિ હોય એવી શંકામાં પડે છે અને તરતજ તેનું આંતર મન તે સંસ્કારને મહત્ત્વ દે છે.

નિશ્ચય કરી માનજો કે આંતર મન ધારે તે કરી શકવા સમર્થ છે. સ્પર્શમણિ હાથમાં હોવા છતાં દરિદ્રતાની ખૂંમ પાડવી એ એક પ્રકારની મૂર્ખતા છે તેમ આંતર મનના

સામર્થ્યને અપરિમીત ભણ્યા છતાં તેનો ઉપયોગ ન કરવો એ પણ તેનાથી વધારે મૂર્ખના છે.

આંતર મનમાં સામર્થ્ય છે એમ તો અમે તમારા કહેવાથી માનીએ પણ એ સામર્થ્યને બહાર શી રીતે લાવવું આ પ્રકારનો પ્રશ્ન તમારા ધણાના મનમાં આ સ્થળે ઉઠે એમ લાગે છે. તો તેના પ્રત્યુત્તરમાં હું જણાવીશ કે એ કામ તમે ધારો છો તેવું કઠણ નથી. હા, અલગત તેમાં પ્રયત્નની તો જરૂર છે જ. પણ પ્રયત્નની જરૂર શેમાં નથી પડતી. થાળીમાં ભોજન પીરસાયકું તૈયાર હોય છે તેને જમવા માટે હાથ હલાવવા રૂપ તથા કેળીઓ લઇ મેંમાં મૂકવારૂપ અને તેને ચાવવારૂપ પ્રયત્નની જરૂર પડે છે ત્યારે આ કામમાં પ્રયત્નની જરૂર કેમ ન પડે ? અવશ્ય પડેજ. એટલું નક્કી છે કે એ પ્રયત્ન પરિશ્રમ પૂર્વકનો નથી. તમારે ઘેર બેઠાંજ સંપૂર્ણ શાંતિ અને સુખથી તેને તમે સાધી શકવા શક્તિમાન છો.

૫

તમારા આંતરમનમાં આજથી નવીન ચેતનાના

સંસ્કારો નાંખવાના શરૂ કરો. તમારે તો હવે વ્યાધિ, વિપત્તિ, ભય, મિત્રા ઇત્યાદિના વિચાર કરવાની પણ જરૂર નથી. તમારું આત્મસ્વરૂપ સર્વ રીતે નિર્ભય છે એ પ્રકારના ભાવને વૃત્તિમાં ખડો કરો. અને પછી આંતર મનમાં પણ એજ નિર્ભયતાના વિચારો રૂઢ કરો. તમારી આંતરબાહ્ય વાતાવરણ એવું.

સ્ત્રી કે તમારી પાસે આવીને બેસનાર મનુષ્યને પણ સુખ શાંતિનું જ્ઞાન થાય. કોઈ જીવનભર દુઃખી થએલો મનુષ્ય તમારી પાસે આવી બેસે તો તેની આગળ તેના દુઃખ સંબંધી એક શબ્દ પણ તમે જો તેના ખરા હિતસ્વી હો તો કહેશો નહિ. એવા ખોટા દિલાસા આપવાથી તમે આજ સુધી તેના મિત્ર છો એમ માનતા હો તો તે માન્યતા દૂર કરો. એ માન્યતા ખોટી છે. રણમાં દેખાતા મૃગજળના સરોવર જેવી છે. તમારે તે સેવવા યોગ્ય નથી.

વ્યવહાર પ્રતિ જોતાં જણાય છે કે ભૂલવા યોગ્ય વસ્તુ છે તે મનુષ્ય ભૂલતા નથી. અને કદાચ કોઈ ભૂલવા પ્રયત્ન કરે તો તેને સામો માણસ પાછો સ્મૃતિમાં આણી આપે છે. આ ટેવજ નુકસાનકારી અને ઉન્નતિમાર્ગની વિરોધી છે. દુઃખના પ્રસંગોને શા માટે મનુષ્યે વારંવાર સ્મૃતિમાં લાવવા અને લવડાવવા. એજ સમજાતું નથી. ફલાણુભાઈ તો ધણું સારા હતા અને તે જવાથી કેટલું બધું અધારે થઈ ગયું વગેરે વચનો બોલી તે બોલનાર મનુષ્ય તો એમજ ધારે છે કે હું તે જે મનુષ્ય પ્રતિ બોલું છું તેના પ્રતિની મારી લાગણી જાહેર કરું છું. પણ તે એટલું સમજતો નથી કે એમ બોલી તેની સ્મૃતિને પાછી હું તાજ કરી આપું છું અને એક રીતે તેના હૃદયને દુઃખ ઉપગવું છું.

દિલાસા દેવાનો આવો ખોટો રીવાજ તમારામાં જરા મજબૂત રોગ હોય તો તેને તિલાંજલિ આપશો. દિલાસો દેવો

હોય તો તેની જુદી રીત છે. ભાઈ તો ગયા પણ હવે તેની પાછળ શોક કરવાનો નથી અને તેમ કરી તેમના આત્માને દુઃખ ઉભું કરવાનું નથી. જે થઈ ગયું તે કાટી ઉપાગે ન થવાનું નથી. માટે હવે તો તેમના આત્માનું શ્રેય થાય તેમ કરવાનું છે. તેમની અધુરી રહેલી પ્રવૃત્તિઓ પૂર્ણ કરવાની છે. અને જે આપણે એક ચિત્તે એ કામ કરીશું તોજ આપણે તેમના પ્રતિની સાચી પ્રીતિ વિષયે ખતાવી શકીશું.

ગમે તેવા દુઃખથી ઘેરાયલા હોય તે છતાં તે વાત દીન મુખ કરી જગતના જે તે મનુષ્યની આગળ કહેતા ફરશે નહિ કેમકે તમે જ્યાં જ્યાં એ વાતનું કથન કરો છો ત્યાં ત્યાં એ દુઃખનું વાતાવરણ ઉભું થાય છે. અને પાછું તમારા પ્રતિજ તે આવીને અથડાય છે. વળી જગતના મનુષ્યો તમારું દુઃખ દૂર કરશે એમ માનતા હો તો તેમાં તમારી ભુલજ થાય છે. તે બહુ બહુ તો તમારા દુઃખના રણસિંગામાં પોતાની એકાદ પીપુડી વગાડી આપશે અને કદાચ કોઈ સંસ્કારી હશે તો એકાદ બે ઉત્સાહ વચન કહેશે. આ પ્રમાણે હોવાથી આજથી તમારા મન સાથે નિશ્ચય કરો કે.

૫૬.

કહેવી ન દુઃખની કહાણી, જગત પાસે દીનતા આણી.
ક જ ન મારું આવેલું દુઃખ યાજશે,

એવું મારી, રંક ખાણી, બની વાણી, વઢવી ન દુર્બલતાની;—
 એવું જીવતાણું દુઃખ શું ટાળશે.
 ભવધાણી, નિત્યતાણી, જીવંતમાની, જેની છે ધૂળધાણી;—કહે
 જમના જીવે સ્વયં જ્યાં છે અદ્વયશક્તને,
 અમાની, અધતાની, મંદતાની, હારી જેપર છવાણી;—કહે
 તેજા જનની દુરાશા ત્યજી ભજતું,
 શૂલધાણી, જોડીધાણી, નચ્છધ્યાની, તો તુજ સાચી મદાની-કહે
 પ્રભુ ભક્તજનો કેરાં નેત્રો તણા,
 લુછે પાણી, નિજ જાણી, દીનતાની, એતો હથુશે નિશાની-કહે
 પ્રભુનો અનન્ય આશ્રિત થઈને અલ્યા,
 અભિમાની ! ભવમાની, હાનીમાની, સુખની કરીલે કમાણી-કહે

શ્રીમતી જયન્તીદેવી.

જ્યારે જ્યારે તમારા મનમાં નિરાશા પ્રકટે દુઃખતું
 ભ્રમ થાય અને બીજા કોઈ મનુષ્યને કહેવાની વૃત્તિ થાય
 ત્યારે આ પદ્યને શાંતિપૂર્વક ગાઓ. તેના અર્થમાં લીન થઈ
 પછી તમારા આંતર મનને કહેશો કે હે મન ! તારા આત્મ
 સ્વરૂપ પ્રતિ તું જો. તું સર્વદા સુખ સ્વરૂપજાઓ. સુખને
 અર્થે તારે અહિ તહિ ફાંફાં શાં મારવાં ? હોડીદે હોડીદે
 બહુ થયું. તું તો સર્વદા શુદ્ધ છે પણ બાહ્ય મનરૂપ કાળાશે
 તારામાં પણ કાળાશ લગાડી છે. એક ક્ષણમાં તે પિત્ત

નાંખ. તુંતો શુભ્ર અને તેજસ્વી છે. આ પ્રકારનાં વસ્ત્રો મનને કહી તમે તમારા આત્મસ્વરૂપ પ્રતિ દ્રષ્ટિ કરશો. વિચાર માત્રને છોડી દઇ તેમાં તલ્લિન થાઓ. આત્માનું ધ્યાન મુક્તિના અને સુખના સર્વ સધનોનું મૂળ છે.

આજ અને આ પછેથીજ તમે એ ધ્યાનમાં પ્રીતિ-વાળા થાઓ. જીવનની સાર્થકયતા તોજ કરી શકશો. માનવ અવતાર તમારો સફળ થએલો ગણાશે.

૬

૧ પ્રથમ સુખસાધક તમારે તમારા આત્મ સ્વરૂપનું

જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું છે. ? હા, તો આવો અમારા આત્મમંદિરમાં. આત્માનું જ્ઞાન એજ પરમાત્માનું જ્ઞાન છે. જે આત્માને જાણે છે તે પરમાત્માને પણ જાણે છે. આત્મ-સ્વરૂપના જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છા થવી એ મહા સદ્ભાવની વાત છે. આજના રાજ્યક્રિય વાતાવરણવાળા યુગમાં તો આત્મસ્વરૂપ શું હશે અને તેનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત શી રીતે થઈ શકે તે જાણવાને ભાગ્યેજ કોઈને અવકાશ હશે. સદુપોતપોતાના સ્વાર્થમાં લાગેલા છે અને તેથીજ ભગવાદ-ગીતામાં કૃષ્ણચંદ્ર ભગવાને પણ કહ્યું છે કે.

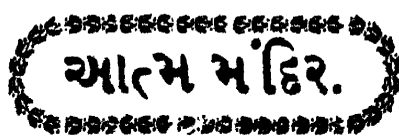
૧ મહુષ્યાનાં સહસ્રેષુ કશ્ચતતિ સિદ્ધયે ।

વતતામપિ સિદ્ધાન્તં કશ્ચિન્માં વંચિતસ્વતઃ ॥

હમરો મનુષ્યમાંથી એકાદ મનુષ્યજ મારી પ્રાપ્તિને માટે પ્રયત્ન કરે છે. અને મારે માટે યત્ન કરનારા સિદ્ધોમાંથી પણ એકાદજ મને સત્યસ્વરૂપમાં ઓળખે છે.

વૃક્ષનું મૂળ આપ્તા વૃક્ષને પોપણુ આપવા શક્તિમાન છે તે પ્રમાણે આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન મનુષ્યને જે જોઈએ તે સુખ આપવા સામર્થ્યવાન છે. આ વાતને જે દરેક મનુષ્ય યથાર્થ રીતે સમજે તો આ ક્ષણથીજ પોતાની બહારની સઘળી ખટપટો છોડી આ પ્રયત્નમાં લીન થઈ જાય.

આત્મસ્વરૂપનાં જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરવાની ઇચ્છાવાળાં બધું અને બહેનો આવો. અમારા આત્મમંદિરમાં આવવા તમે તૈયાર થયાંછો તો તેમાં પ્રવેશવાની કંઈ પણ શી નથી. સુખને ઇચ્છનાર ગમે તે સ્ત્રી પુરૂષને તેમાં પ્રવેશવા આત્મમંદિરના દ્વાર સદા સર્વદા ખુલ્લાંજ છે. પણ એટલું સ્મરણમાં રાખશો કે તેમાં પ્રવેશવા ઇચ્છા હોય તો તેના નિયમો તમારે બરાબર પાળવા પડશે. આ નિયમો શું શું છે તે તમને મુખ્ય દ્વારમાં પ્રવેશતાંજ જણાશે.

તે હૃદયકમળમાં સહ સુખ છે.

આત્મ મંદિરમાં પ્રવેશ કરવા ઇચ્છનારે પાળવા યોગ્ય નિયમો.

શરીર માથું સ્કલુ ધર્મ સાધનમ એ વચન પ્રમાણે શરીરનું આરોગ્ય સારું હોવું જોઈએ. કેમકે કહ્યું છે કે:—

નાહિ આત્મા બલ દિનેન લભ્યતે.

બલહિન શરીરવાળા મનુષ્યને આત્માનો સાક્ષાત્કાર કદી હોતો નથી.

આત્મમંદિરમાં પ્રવેશ કરનાર મનુષ્ય પછી તે પુરૂષ કે સ્ત્રી ગમે તે હોય તે વ્યસન માત્રથી મુક્ત હોવો જોઈએ.

વ્યસનો મનુષ્યને પોતાના તાબામાં લઈ તેને શુભામ બનાવે છે. કોઈ પણ પ્રકારનું વ્યસન પછી તે ચાહ, તમાકુ, ખીડી, ભાંગ, ગાંજે, દારૂ, સેવવા યોગ્ય નથી. શરીરની શક્તિ તેનાથી ક્ષીણ થાય છે. મન ઉપરનો અંકુશ જતો રહે છે. તેમ દિવસે દિવસે તેના ફંદમાં પડી આપણું સર્વશ્વ ગુમાવીએ છીએ.

વ્યસનો મનુષ્યને શાથી લાગુ પડે છે. મનુષ્યને જન્મથીજ કાંઈ વ્યસન હોતું નથી. દેખાદેખીજ તેની ટેવ પડે છે. મારા પાડોસી ખીડી પીએ છે. તો મારે કેમ ન પીવી એ પ્રમાણે મનુષ્યો આજકાલ આંધળું અનુકરણ કરે છે. નાનાં બાળકોને બગાડનાર તો તેના માબાપોજ હોય છે. મા બાપને જેનું વ્યસન હોય તે બંને પોતાનાં બેકરોને તે ન કહે છતાં તેને તેની ટેવ પડે છે. બાળક એક

ફાટોઆશીનો કાચ છે. તેના મા બાપ તેનું પ્રતિબિંબ છે અને ફાટોઆશીના કાચમાં જે વસ્તુનું પ્રતિબિંબ પડે તે એ કાચ ગ્રહણ કરી લે છે. તેમાં તેની છાપ પડી જાય છે તેજ પ્રમાણે બાળકોના સંબંધમાં પણ છે.

વ્યસનોથી તમે જકડાઈ ગયા હો, તેના સપાટામાંથી છૂટવું તમને વાધના પંઝામાંથી છૂટવા સમાન લાગતું હોય તો પણ હિમત હારશો નહિ. હું તમને સોએ સો ટકાની ખાત્રી પૂર્વક જણાવું છું કે તમે વ્યસનમાંથી છૂટવાને સંપૂર્ણ રીતે શક્તિમાન હો તમારો એકજ નિશ્ચય તેનાથી તમને છોડાવવાને બસ છે.

તમારા એ એકજ નિશ્ચયનું બળ જેવું તેવું ન ધારશો. એ બળના પ્રતાપે તો તમે ચાલ્યો તે કરી શકો એમ હો. કંઈ કેટલા વ્યસની મનુષ્યોએ આ એકજ નિશ્ચયના બળે આપણે સ્વપ્ને પણ ન ધાર્યું હોય તેમ વ્યર નમાત્રથી મુક્ત થઈ પોતાના જીવનમાં અજબ પરિવર્તન કરી ચૂક્યું છે.

વ્યસનોથી ડરશો નહિ. એ તો તમારાં પાડેલાં પડ્યાં છે. બસે આજે તમે તેના પાશમાં બંધ થઈ ગયેલા તમને મનો પણ તમારાં પાડેલાં વ્યસનો તમે ન મૂકી શકો એમ બનેજ નહિ. ? લાખો શિયાળવની એ તરફ ગજનને શાંત કરવા એક સિંહનાદ બસ છે. તમારો નિશ્ચય એ તમારો સિંહનાદ છે. એ જ્યાં કયોં ત્યાં વ્યસનોના બાર નથી કે આવીને તમને સહજ પણ સતાવી શકે.

અમે વસ્યનોથી છૂટવા માંગીએછીએ છતાં છૂટવાં નથી એ પ્રકારના કાયરતાના શબ્દો તમારા મુખમાંથી ન શોભે શું તમે તમારું સ્વ સમજી શકો છો ? તમારો આત્મા જે સદા સર્વદા મુક્ત અને સ્વતંત્ર છે તેને શું તમે વેચીને હાથે કરીને ગુલામી સ્વીકારી છે. ? હા, જો, તેમ હોય તો ઘણાં અફસોસની વાત છે. પણ એ અફસોસની સાથે હું તમને આનંદ પણ કરાવું છું. હવે ગુલામીના દિવસો રહ્યા નથી. સ્વતંત્ર આત્મા તેના ઉપર ગમે તેટલા અંધનો નાંખવામાં આવે છતાં સ્વતંત્રજ છે. આત્મા કદી વેચાતો નથી. આત્મા ઉપર કદી કોઈનું આધિપત્ય સ્થપાતું નથી. હા પણ એક વાત છે. હું અત્યારે લખી રહ્યો છું તે દિવસ જોઈ કૃષ્ણ પંચમીનો છે. આકાશ તરફ જોતાં સૂર્ય વાદળાની મધ્યમાં ઢંકાયેલો છે. ચારે ત્રિશાએ વાદળ વ્યાપ્ત છે. આ દૈવ્ય જોઈ મારે શું એમ માનવું કે સૂર્ય નથી ? હું તેમ કેમ માની શકું ? અલ્પકાળ વ્યક્તિ થતાં સૂર્ય પાછો પ્રકાશશે. આજ પ્રમાણે આત્માના સંબંધમાં પણ છે. તેજ પૂર્ણ આત્માની ઉપર વ્યસનરૂપ વાદળની છાયાં છવાઈ છે. આપણે નિરાશ થવાનું કશુંજ પ્રયોજન નથી. આપણાં પ્રયત્નરૂપ વાયુથી વાદળાં સહજ વારમાં ફરે થશે.

આ લેખકના સંબંધમાં એવા પણ એ ત્રણ મનુષ્યો આત્મા હતા કે જેઓ પોતાના પ્રાપ્ત વ્યસનથી છોડી પામ-

મલ થઇ ગયા હતા. શરીર બળ ક્ષીણ થયું હતું તે છતાં વ્યસનની અધારી તેમના ઉપર એટલી બધી લાગી હતી કે તેઓ તેને છોડી શકતા નહિ. આવા મનુષ્યોની સ્થિતિનો વિચાર કરતાં દયાજન આવે છે. વ્યસનોથી તેમની બુદ્ધિ ઉપર કાટના થર બાઝ્યા હોય છે અને તેઓ બુદ્ધ મગજના થઇ મયા હોય છે. આવા મનુષ્યોને સુધારવાનો એકજ સરળ ઉપાય છે. કે તેમના સંબંધી અથવા મિત્રોએ આ કામ પોતાના માથાપર લેવું. તેમના સહવાસમાં રહી તેમને ઉત્સાહ વચન આપી ધીમે ધીમે કળથી તે છોડાવવા પ્રયત્ન કરવો.

પોતાના એક નિશ્ચય માત્રથી વ્યસનનો જે મનુષ્ય ભાગ કરી ન શકે તેમને માટે બીજી સરળ રીત એ છે કે તેમણે ધીમે ધીમે પોતાના વ્યસનનો ત્યાગ કરતા શિખવું. દ્રષ્ટાંત તરીકે એક મનુષ્ય રોજની ૫૦) બીડી પીતો હોય તેણે ૪૫ કરવી. પછી ૪૦-૩૫ એમ ઉતરતા જવું આ રીત સહેલામાં સહેલી છે. એક સામાન્ય મનુષ્ય પણ તેને સહેલાઈથી અનુભવમાં મૂકી શકે છે.

વ્યસન માત્ર દુઃખદાયક છે. આ વચનને તમારા સ્મરણુ પર ઉપર હમેશને માટે કોતરી રાખશો. વ્યસનોના ગરાડી મનુષ્ય તમને ભલે કંઈ કંઈ કહે તે સાંભળશો નહિ. બીડી પીવાથી તો ખાધુ પાચન થાય છે. દસ્ત સાફ ઉતરે છે, આનંદાસના જમાનાની એ તો દેશન છે, એવા વચન

તમારે સાંભળવાની તેમ તમારા આંતર મનમાં કસાવવાની લેશ પણ જરૂર નથી. ભલે તેનાથી સોએ સો ટકાનો ફાયદો થતો હોય પણ વ્યસન માત્ર ગુલામી આણનાર છે. એટલે આપણે મન નકામાં છે. જંગલમાં સ્વતંત્રપણે વિહરતું પક્ષી પકડી આપણે આજે જગતની દ્રષ્ટિએ જે સમજવા યોગ્ય વસ્તુ ગણાય છે તેવા સુવર્ણના પાંજરામાં પુરીએ તો એ સુવર્ણ એ પક્ષીને સહજ પણ સુખનું ભાન કરાવનાર થશે ખરું કે ? સુવર્ણ પિંજર એજ તેની બંધનતા છે. બંધનતાને સુખ કેમ કરીને માની શકાય ? આજ પ્રમાણે ધારો કે એક વૈદ્યરાજે શક્તિવર્ધક પાક તૈયાર કર્યો છે. પાક ખાધામાં એવો સ્વાદિષ્ઠ છે કે જાણે ખાયાજ કરીએ. વળી જેવો તે ખાવામાં સ્વાદિષ્ઠ છે તેમ તેના ગુણમાં પણ સર્વોપરી છે. એઆની ભાર ખાતામાં તો શરીરમાં ઝણઝણાટ કરી મૂકે છે. આ પ્રમાણે પાક સર્વ રીતે ઉત્તમ છે પણ તેમાં થોડું સોમલનું ઝેર ભેળવેલું છે. ખાતી વખત તમને માલમ ન પડી શકે એવી રીતે એનું મિશ્રણ થયેલું છે. હું તમને પૂછીશ કે ઝેર છે એ જાણ્યા પછી તમે એ પાક ખાંવા તૈયાર થશો ખરા કે ? તમે તરતજ કહેશો કે જહાનમમાં જાઓ એ પાક એને ઉકરડે નાંખો.

આજ પ્રમણે વ્યસનોના સંબંધમાં છે. વ્યસનોના સુંદર સ્વરૂપ જોઇ આપણે બૂલવાનું નથી. ઈંદ્રવારણા દેખાવામાં સુંદર છતાં કડવાં છે. સાથે સાથે મૂકેલા બે પાત્રમાં

દૂધ ભરી છે. દૂધ દેખાવમાં બને એક છે. પણ એક દૂધ ગાયનું ત્યારે બીજું યુવરનું છે. ગાયનું દૂધ પીનાં સરીરમાં શક્તિ આપ છે. યુવરનું દૂધ સરીરમાં દાહ કરી મૃત્યુને આણે છે. ફરી ફરીને પણ કહું છું કે વ્યસનોના ગુનામ તમે કોઈ દિવસ પણ યશો નહિ.

નાની નાની બાબતોના પણ વ્યસનો હોય છે. અને દુર્ભક્તિ માર્ગના પ્રવાસીએ તો એ સર્વનો જય કરવાનો છે. આપણા નિત્યના વ્યવહારની બાબત હોવાથી આપણે તે જાણી શકતા નથી પણ જ્યારે તે ન બને ત્યારેજ તેના આધિપત્યપણાની આપણને ખબર પડે છે. સરળતાને ખાતર થોડાં દ્રષ્ટાંત આપીશું.

એક મનુષ્યને સવારનાં ઉડી રોજ ૮ વાગે ચાહ પીવાની ટેવ છે. સવારમાં એકજ વખત તે ચાહ પીએ છે. તેથી તે પોતાને ચાહનું વ્યસન છે એમ માનતો નથી. જોગજોગે તેને અડચણ આવવાથી એક દિવસ સવારની ચાહ ૮ ને બદલે ૧૦ વાગે મળે છે. એટલે એ બે કલાકનું અંતર તો એને આકાશને પાતાળ જેટલું અંતર લાગે છે. જ્યાં સુધી ચાહ નથી પીધી ત્યાં સુધી તેને કામ કરવાનું પણ સુઝતું નથી.

આ વ્યસન નહિ તો બીજું શું છે ?

બીજા મનુષ્યે રોજ ૧૧ વાગે જમવાનો વખત થાય છે. હવે જમવું એ કાંઈ વ્યસન કહેવાય નહિ.

કરીને ટકાવવાને ખોરાકની જરૂર તો બધાને હોય પરંતુ બને છે એમ કે એ ૧૧ ને બદલે બપોરના બે વાગે જમવાનું કોઈ દિવસ તૈયાર થાય છે તો એ ત્રણ કલાકનું અંતર તેને ધણું જ લાગે છે. તે એકદમ અકળાઈ જાય છે. પોતાના પ્રાપ્ત કામ પણ બરોબર કરી શકતો નથી. અને આ રીતે પોતે વ્યસનને અધિન છે એમ બતાવી આપે છે.

આ ઉપરથી કહેવાનો ભાવ એમ નથી કે નિયમિતતા ન જળવવી. નિયમિતતા તો જળવવીજ. પણ બ્યારે અપવાદ આપી પડે અને ન જળવાય ત્યારે આકળવિકળ થઈ ન જવું.

નિત્ય સાંજના સુતી વખત પ્રાર્થના કરજો કે “હે હૃદયર વ્યસનમાત્રથી મુક્ત રહેવાનું બળ તું મને આપજે. વ્યસને એ મનની ગુલામી છે અને એ ગુલામીમાંથી તું સર્વદા મને મુક્ત રાખજે. તારું આત્મસ્વરૂપ કે જે મારા આત્મસ્વરૂપથી જુદું નથી તેનાથી દૃઢ અભિનના મારી સદાકાળ ટકાવી રાખજે. હું તો તારું જ સ્વરૂપ છું.” આ પ્રમાણેની પ્રાર્થના કરી તેના વિચારમાં મનને તલ્લિન કરી પછી સુખપૂર્વક નિદ્રા લેશો. વ્યસનમાત્રથી મુક્ત થઈ રહેવાનું બળ તમારામાં આ પ્રાર્થનાથી કોઈ વિલક્ષણ રીતે આવેલું તમે અનુભવશો. **૩ આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિની તેનામાં દૃઢ ઇચ્છા હોવી જોઈએ.**

આત્મમંદિરમાં આત્મજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરવાની સાચી અને દૃઢ ઇચ્છાવાળા મનુષ્યોનું જ કામ છે. શું ?

લાવો જરા જોઇ આવીએ એવી કૃતુહલ વૃત્તિથી તેમાં કદી પ્રવેશ કરવો નહિ. એવા મનુષ્યોને માટે આ સ્થાન નથી. મને તેવા સંજોગો આવી પડે છતાં આપણી આત્મજ્ઞાનની ઇચ્છા મંદ પડવી ન જોઇએ. જે મનુષ્ય નિરંતર ઉત્સાહી છે. વિદ્યોથી ડરતો નથી નિષ્ફળતા મળતાં જે નિરાશ થતો નથી અને દ્વિગુણ બળથી પોતાના પ્રયત્નમાં મર્યોને મર્યો રહે છે તેજ મનુષ્ય આત્મમંદિરમાં પ્રવેશવાનો અધિકારી છે. આત્મદર્શન, પરમાત્મદર્શન, કોઈ વિરલ મનુષ્યનેજ થાય છે. અચાતો બ્રહ્મ જિજ્ઞાસા એ વચનમાં પ્રથમ એમજ પ્રતિ પાઠન થયું છે કે બ્રહ્મને જાણવાને પ્રથમ ઇચ્છા થવી એજ જરૂરની છે. જેના અંતઃકરણમાં ઇચ્છા થઇ છે તેજ મનુષ્ય પછીથી તેને પૂર્ણ કરવાના માર્ગમાં પ્રેરાય છે. નચિકેતાનું આખ્યાન આ સંબંધમાં અધિક પ્રકાશને પાડે છે. નચિકેતાને બ્રહ્મ જાણવાની ઇચ્છા થઇ હતી તે યમલોકમાં મર્યો. યમે તેને બીજા પદાર્થોની બહુ બહુ લાલચો આપી પણ તેમાંની કોઈ પણ લાલચને વશ ન થતાં પોતાની આત્મદર્શન અને બ્રહ્મને જાણવાની જિજ્ઞાસાને તેણે દબાવી નહિ. તેના માર્ગમાં જે જે વિરોધી ઇક્ષણો આવતાં હતાં તે પ્રતિ તેણે ધ્યાન ન આપ્યું અને આખરે બ્રહ્મને જાણી શક્યો.

આત્મ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની જે મનુષ્યમાં દૃઢ ઇચ્છા થઇ છે તે તો પછી સર્વ વિપયમાં પોતાની ઇચ્છાનાજ

વિષયને જુએ છે. વ્યવહારના કાર્યોમાં બંધે આપણે તેને ભાગ લેતો જોઈ શકીએ પણ તેનું ગંતવ્યસ્થાન તદ્દન જુદું જ હોય છે. તેનું મન આત્મજ્ઞાનને હંમેશાં ચિંતી રહેલું હોય છે.

તમારા અંતઃકરણમાં આજે જે ઇચ્છા હોઈ છે તેને કદી મંદ પડવા દેશો નહિ. બંધે ગમે તેવાં વિદ્યોમાંથી તમે પસાર થાઓ. તમારા માર્ગમાં તમને કેવળ અંધાર અને ભયના કાંટાજળ જણાતા હોય છતાં તમારી નિર્દોષ આત્મજ્ઞાનની ઇચ્છાને દબાવવાની કશીજ જરૂર નથી. જે મનુષ્ય વિપત્તિથી હારે છે અને તેનાથી દૂર ભાગે છે તે મનુષ્યને વિપત્તિ હઝર ગણી હરાવે છે. દૂર ભાગતાં આગીયા વૈતાળની માફક તેની સામેને સામે આવી હવે રહે છે. પરમાત્મા પણ આવા મનુષ્યોને કદી સહાય કરતા નથી. તેઓ પોતાના પુત્રોને આમ બિકણ અને બાયલા જોવાની ઇચ્છા રાખતા નથી. તેઓ તો હૃદયના શૂરવીર મનુષ્યને ચહાય છે. બાઈ! શૂરવીર થાઓ. સખળ રક્ષક માથે હોવા છતાં તમારે શો ડર છે? જો પરમાત્મા તમને અનુકૂળ છે તેની રક્ષક સત્તા તમારે માથે છે તો પછી આખા વિશ્વમાં તમારો વાંકો વાળ પણ કરી શકવાની કોઈની તાકાત નથી.

તમારા હૃદયમાં આત્મજ્ઞાનની તિવ્ર જાંખના કરો. કેમકે જેની કરીશ અતિ તીવ્રતાથી, હૃદયમાં તું જાંખના,

જે જરૂર મળશે એવી તું રાખીશ હિર દહ ભાવના.
 દુર્લભ અસાધ્ય ભલે હશે પણ તુજ પ્રતિ તે આવશે,
 તુજ કંઠમાં વરમાળ તુજ ભક્તિ તને પહેરાવશે.
 પુનઃ પુનઃ આ વિચારને લક્ષમાં લઈ આગળ વધો.

૪. આત્મ મંદિરમાં આવનારે સર્વ સમય
 પ્રસન્ન રહેવું જોઈએ.

એક લગ્નના પ્રસંગમાં તરેહવાર ગીતો મવાઈ
 રણાં હોય અને આનંદ આનંદ વ્યાપી રહ્યો હોય તેમાં
 કોઈ બાઈ આવી રાજઆ-મરણના ગીત ગાવા બેસે તો તે
 આપણને કેવું ખરાબ લાગે.

આજ પ્રમાણે આત્મમંદિર કે જ્યાં સર્વત્ર પ્રસન્નતા
 છવાઈ રહી છે તેમાં રડતી સુરતના ચહેરા ખરેખર દુઃખ
 હવળવનારજ થઈ પડે. કટાણ્ઠ મેં કરી, કે મોંનો થોભરો
 અડવી આત્મમંદિરમાં પ્રવેશવનો કોઈનો અધિકારજ નથી.
 તેઓ ભલે આ વિશ્વમાં મિથ્યા હાયવરાળને સેવી લમણે
 હાય હઈ જ્યાં ત્યાં ફર્યા કરે. એવા નિર્ભાગી મનુષ્યનું
 અર્ધ કામ નથી.

સદા સર્વદા પ્રસન્ન રહો. તમારા અંતઃકરણને કદી
 ખિન્ન કરશો નહિ. પ્રસન્નતા એ તમારું પોતાનું સ્વરૂપ છે.
 પરમાત્માનું સ્વરૂપ પણ એજ છે. માટે સર્વ સમય
 પ્રસન્ન રહો.

અંતઃકરણને વિકળ કરનાર ગમે તેવા પ્રસંગો આવે તો પણ કદી અપ્રસન્ન થશો નહિ. નિશ્ચયપૂર્વક માનજો કે જગતમાં નિરાશા જેવી કોઈ વસ્તુજ નથી. અંતઃકરણની સમાન સ્થિતિ રાખવાથી અને પ્રસન્ન રહેવાથી સર્વ વિપત્તિઓ ટળી જાય છે. પ્રસન્નતા દૈવી પ્રસન્નતા ખરેખર મનુષ્યને સુખના પ્રદેશમાં લઈ જનારી છે.

મનુષ્યમાં રહેલો આત્મા સદા સર્વદા પ્રસન્ન સ્વરૂપ છે. તમને વ્યવહારમાં જ્યારે પણ દીલગીર થવાનો પ્રસંગ આવે ત્યારે સ્થિર ચિત્તે તેના પ્રતિ દૃષ્ટિ નાંખજો. સૂર્યનો ઉદય થવાથી જેમ ઝાંકળ જળનો અને અંધકારનો નાશ થાય છે તેમ તમારી નિરાશાનો અંત આવશે. હવે તમારે ઉદ્ધત થવાની કંઈજ જરૂર નથી. તમારી પાસે લાખ રૂપૈયા હોય અને તે જતા રહ્યા હોય. તમારા સગા સંબંધીમાંથી કોઈનો વિયોગ થવા પ્રસંગ આવ્યો હોય અગર તો તમારું શરીર વ્યાધિથી પીડા પામતું હોય તે છતાં અપ્રસન્ન થશો નહિ. પ્રસન્નતા એ એક દિવ્ય શક્તિ છે. તેનો સંગ સેવી રહેશો તો ગએલા શ. પણ તમેજ મેળવી શકશો. ગએલું આરામ પાછું તમેજ મેળવશો.

જેમ સમુદ્રની મધ્યમાં આવી જેવાથી જળ વિના ખીજું કશુંજ જણાતું નથી તેમ આત્મમંદિરમાં પ્રવેશ કર્યા પછી તમને પ્રસન્નતા વગર ખીજું કંઈ જણાશેજ નહિ. જો તમને તેમાં કંઈ જણાય બહારના વિકારો તમારી દૃષ્ટિ

સમીપ આવે તો તો નક્કી જાણુજો કે તમે આત્મમંદિરને બદલે કોઈ બીજા પ્રદેશમાં ધુસી ગયા છો. ત્યારે આપણું કર્તવ્ય શું છે ?

સર્વ સમયમાં પ્રસન્નતા સેવ્ય છે.

૫૬.

પ્રમજ્જાને કદી ન લજીએ, પ્રસન્ન સહ સ્થિતિમાં રહીએ, કાંજે અચલ નથી દુઃખ સ્થિતિ, ક્ષણમાં ટળનારી લહીએ. રાત્રિ પછી દિન આવે એવો, વિશ્વ નિયમ ક્યાં વિસરીએ, સ્વપ્ન સમાજેઈ ક્ષણીક પ્રસંગો, નયનો શીદ જળથી ભરીએ.

શોકાનલે નવ પ્રજ્જાવું, હસતું વદન વીર રાખવું, આનંદથી કર્તવ્ય કરવું, ખિન્ન વચન ન ભાખવું. ધમધાર રહે આકાશ ના, ક્ષણ વિતતાં નિર્મળ થતું, આવેશું દુઃખ જઈ અલ્પ કાળે, સુખ પાછળ આવતું.

તડકો છાયા, માયાની છે રમત લહી ના મુંઝાઈએ. પ્રસન્ન

શીદ ખાવું લજીને ખેસીએ, શીદ કોઈથી ના ખેલીએ,

શીદ જઈ ખૂણે સ્મરી પ્રાપ્ત દુઃખને શોકમાં જીવ રોળીએ.

શીદ પ્રાપ્ત વ્યવહારો ન કરીએ, કાં ન હસીએ ખેલીએ,

જે ક્ષણ ટકે તે અર્થ વ્યર્થજ કાં નિશાસા મેલીએ.

રૂઝાવું કશું કારણ ન જતાં, બાળક પુદ્ધિ શીદ થઈએ. પ્રસન્ન

દિવસો ગયા જેમ પૂર્વના તેમ આ દિવસ પણ વહી જશે,

મિંતા અને ઉદ્દેગ સેવ્યાં, કાંઈ કામ ન આવશે.

આત્મત્વ આપણું કોઈ સ્થિતિથી નષ્ટ કદી થાતું નથી,
તે અચલ સુખરૂપ છે પછી તો ખિન્ન થવું શા હેતુથી.
આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિર રહી સુખદુઃખ જોતાં આનંદે વહીએ. પ્રસ.

છોને વિવિધ વ્યાધિ શરીરમાં, આવી ધર કરીને રહે,
છોને મળેલી સર્વ સંપદ્ અન્ય સ્થળ માંહિ વહે.
છોને સગા સંબંધીઓ, પ્રિય મિત્ર નયને ના પડે,
છો સમ ઉદ્ધિ સુકાય, છો જ્ઞાતાંડ આખું ગડગડે.
તો પણ આત્મસ્વરૂપ અવલોકી સુખથી મલક મલક હસીએ પ્રસ.

જ્યાં દુઃખ કદી ન પ્રવેશી શકતું ત્યાં નિવાસજ રાખીએ,
ત્યાં સ્થિર થઈ માયાની આકૃત રાજ થઈ થઈ ઝાંખીએ.
કંટક વને મળ્યું જોડા પહેરી નિર્ભય ચાલીએ,
ભવસાગરે જળથી ન છળી, મહા મત્સ્ય બનીને મહાલીએ.
દુઃખને સુખરૂપ જોતાં નરહરિ પ્રભુના ગુણ નિશ્ચિન ગાઈએ. પ્રસ.

વિશ્વવંશ,

આ દુઃખથી ભરેલા અસાર સંસારમાં આત્મ સ્વરૂપ
એજ સુખતું કારણ છે સંસારના માયિક પદાર્થો મનુષ્યને
સુખ ઉપજવનાર થોડા સમયને માટે થઈ પડે છે પણ
તેમાંથી આખરે નિરાશ થવાનો પ્રસંગજ આવે છે. તેમાં
સ્થાપેલી સુખ બુદ્ધિનો અભાવ થતાં એના એજ પદાર્થો
દુઃખ ઉપજવનાર થઈ પડે છે. પદાર્થો તેના તેજ છે પણ
મનના કારણે તેમાં આટલું પરિવર્તન થઈ જાય છે.

અધિક સરળતાની ખાતર આપણે દ્રષ્ટાંત આપીએ. પૂર્ણિમાનો ચંદ્ર પ્રકાશી રહ્યો છે. રસિક દંપતિ એ ચંદ્ર પ્રકાશમાં બેસી પરમ શાંતિ સુખને અનુભવે છે. ત્યારે વિરહી મનુષ્ય એજ ચંદ્ર પ્રકાશમાં દાહકતા જુએ છે. મનની સ્થિતિના ફેરને લઈનેજ આ પ્રમાણે દરેક વખત બનતું જોવામાં આવે છે. સુખ સાધકનું કર્તવ્ય છે કે સર્વ પદાર્થોને જોતા છતાં મનને સ્વરૂપ ચિંતનથી જોડેલું રાખવું.

આ કાર્ય ન બની શકે તેવું નથી. વ્યવહારની દુઃખ મય ધુરા મનુષ્યના શીર ઉપર લાગેલી છે. જમાનો આખો પ્રવૃત્તિમય થઈ ગયો છે તેવા સમયમાં આ નિવૃત્તિનું સુખ શી રીતે લઈ શકાય એમ ઘણા મનુષ્યો માને છે. અને અન્ય પાસે મનાવે છે. પ્રગતિના માર્ગમાં ગતિ કરવા ઇચ્છનાર મનુષ્યને આ પ્રમાણે માનવું યોગ્ય નથી. મનુષ્ય જમે તેવી પ્રવૃત્તિમાં ગુંથાયલો હોય તેને ખાવાની પણ નવરાશ મળતી ન હોય તે છતાં એ સ્વરૂપ ચિંતન કરી શકે છે. વ્યવહારના કાર્યમાં સહજ પણ ઉપરામ પામવાની તક મળે કે તરત આત્મા તરફ દ્રષ્ટિ નાંખવી. એક ક્ષણ પણ તે તરફ જોવું. અને પાછું કાર્ય હાથ ઉપર લેવું. કાંઈ કહી શકશો કે આ યુક્તિ કઠીન છે? એક સામાન્યમાં સામાન્ય મનુષ્યથી પણ તે ન સધાય તેવી છે?

બવસાગર રૂપ સમુદ્રને જોઈ જળથી ગભરાવ નહિ પણ પૂર્વના કાવ્યમાં જણાવ્યું તેમ માછલા રૂપ બનીને સુખ

પૂર્વક તેમાં મહાસો. જળ જેમ મત્સ્યનું જીવન છે અને તેને તેમાં ડુબાવી શકતું નથી તેમ તમે પણ બવસાગરમાં ડુબી શકશો નહિ.

૫. ઉત્સાહ અને શ્રદ્ધાના ગુણને ધારણ કરો.

આ સર્વોત્તમ ગુણોને ધારણ કર્યા વિના તમે આત્મ-મંદિરમાં કદીજ આગળ વધી શકવાના નહિ. આગળ વધવાની ઉત્સાહ અને શ્રદ્ધા એ પાંખ છે મનુષ્યરૂપ પક્ષી તેનાથી ગગનમાં ઉડી શકે છે. આના સંબંધમાં પૂર્વે કહેવાયું છે અને જેટલું કહીએ તેટલું ઓછું છે. તમારા ઉત્સાહને મંદ પડવા દેશોજ નહિ. પ્રયત્નમાં એક હગ્ગર વખત નિષ્ફળ ગયા હો તો પણ ઉત્સાહી રહો. નાનું બાળક ચાલતાં શીખે છે તે પૂર્વે કેટલી વખત પડે છે છતાં તે નિરત્સાહી થતું નથી. તમે તો બાળકથી ચઢીયાતા મોટા મનુષ્ય છો. તમારે ઉત્સાહ વગરના ઢીલા થવાની જરૂર હોય ખરી કે ? જે કાંઈ આગળ વધાય છે તે ઉત્સાહથીજ વધાય છે. તેની પાછળ શ્રદ્ધા જોઈએ. શ્રદ્ધા એ ઉત્સાહને મજબુત કરે છે. નિરત્સાહી થવાથી મનુષ્ય જેટલું જીવન ગુમાવે છે તેટલું અન્ય કશાથી ગુમાવતા નથી. હગ્ગર વખત પ્રયત્નમાં નિષ્ફળ ગયો તો મનુષ્ય એક હગ્ગરને એકમી વખત પણ વિજય સંપાદન કરી શકે છે. કેમકે મનુષ્યને ઉત્સાહથી ન મળે એવી તો દુનિયામાં કોઈ વસ્તુજ નથી. કુદ દીટોડા સરખા પ્રાણીએ

સમુદ્રને ખભળાવ્યો હતો ત્યારે મનુષ્ય શું ન કરી શકે ! તે ધારે તો આખા વિશ્વને પણ ખભળાવી શકે તેમ છે. પૂર્વકાળમાં તપસ્વીઓ તેમ કેટલાક દાનવો તપ કરતા હતા તે તપના પ્રભાવથી ઈંદ્રનું ઈંદ્રાસન પણ ડોલવા લાગતું તે વાત કાંઈ કપોળ કલ્પિત નથી. આરાધ્યદેવને એ તપ પ્રભાવથી આવવુંજ પડતું. અને ઉપાસકને વરદાન પણ આપતા. આ પ્રમાણે હોવાથી આત્મમંદિરમાં આવીને નિરૂત્સાહી કદી થશોજ નહિ તમે થોભરા જેવું મોં ચઢાવી જાણે કોઈ ઉંડા વિચારમાં પડ્યા હોય તેમ માથે હાથ દબાવે બેસશો નહિ. પ્રસન્ન રહો. અને તમારા પરિચયમાં જે આવે તેને પણ પ્રસન્ન કરો અને ઉત્સાહ આપો.

ઉત્સાહ એ ખરેખર એક અજળ વસ્તુ છે. તેનાથી કંઈ કેટલા મનુષ્યોએ પોતાના જીવતરને સુધાર્યાં છે. અને અન્યના સુધારવા નિમિત્તરૂપ થયા છે. તમે પણ તેવાજ થશો. આને માટે નીચેનું પદ ધણું અસરકારક થઈ પડશે.

પદ. (કાનુડા તારી મોરલી એ લય)

નિરાશિત જનને આપજે તું ઉત્સાહ વચન દા'ડી દા'ડી.
ભયભિત જનને તું તો અભય સ્ફુરાવી થા હસ્ત ગ્રહીને બગાડી,
ઉત્સાહ હૃદયથી આપી તું તેનાં, નાંખજે દુઃખને બગાડી;
ભૂમીએ પડેલા જનની પાસ તું જઈને, થાળડ પીઠ સુખકારી,
ભાઈ ! ઉઠો ઝટ બેસી રહ્યા શું, વદજે વાણી મનોહારી;
મુંઢભાગ્ય મારું સુખને ન દેખ્યું, નાંખ્યું અમુકે બગાડી,

એવું કહે તેના કાનમાં જમીને, સુખની ઘંટા દે વગાડી;
 દુઃખરૂપનિદ્રામાંથી ત્રસિત થએલા જનને સુખની વીણાથી જગાડી,
 સુખના માર્ગનો રસ્તો બતાવી તેને, દેજે કર્તવ્યે લગાડી;
 સમુદ્રની મધ્યમાં ડોઝાં ખાતાં જીવને ઉત્સાહનું હોડકું બતાવી,
 બેસાડી તેમાં તું પાસ રહીને, સુખના કિનારે લેજે લાવી;
 દુઃખી જનને જે મદદ કરે છે તે થાતા પ્રભુને પ્રિયકારી,
 પ્રભુને પ્રિય થવા બંધુને બહેનો, લેજે સેવામંત્ર ધારી.
કેટલીક સૂચનાઓ,

આત્મમંદિરમાં આવ્યા પછી તમને સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય તો તેનાથી લોભાશે નહિ.

કદાચ તમારી પોતાની જાત માટે તેનો ઉપયોગ કરવો ઘટે તો તે પણ ન ઈચ્છે કરજો. આવી મળેલી સિદ્ધિઓ અન્યને બતાવવા માટે નથી. કદીપણ ચમત્કાર બતાવાની આશા રાખશો નહિ. સંકલ્પ બળની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય તો એ સંકલ્પ તમને આગળ વધારવામાં અગર તો ખરેખરા દુઃખી જનોના દુઃખ ટાળવામાં પ્રેરશે. અન્યનું અહિત કરવા અથવા અન્યને અધિન કરવા એ બળને પ્રેર્યું તો કદાચ એકાદ વખત તો તે સિદ્ધ થએલું જોશે પણ પાછું બળથી તેની સિદ્ધિનો નાશ થશે. શાપ આપી કેટલાંકે ઋષિઓએ પોતાના તપબળનો નાશ કર્યાના દાખલા પૂરાણમાં પ્રસિદ્ધ છે. અને તેથીજ પતિવ્રતા સતિ સ્ત્રીઓ તેમ તપસ્વી મુનીઓ પોતે માય છે ત્યાં સુધી તો દુઃખને સહન કરે છે.

છતાં શાપ આપતા નથી. અને કદીની પરાકાષ્ટાએ શાપ આપે છે. સતી સીતા પોતાના એક સંકલ્પમાત્રથી રાવણના આખા કુળનો નાશ કરી શકે તેમ હોવા છતાં તેમણે તેમ ન કરતાં જાતેજ દુઃખ સહન કર્યું છે. અને તેમાંજ તે સતીઓમાં શીરોમણીરૂપ આજે પણ મનાય છે.

કદી પણ અધિરા ન થશો. આત્મમંદિરમાં આવ્યા પછી મને આજેજ આત્મદર્શન કેમ નથી થતાં એવી તાલાવેલી ન કરશો. સત્કર્મનું ફળ કદીજ નિષ્ફળ જતું નથી એ મહાવાક્યને સ્મરણમાં રાખી તમારી પ્રવૃત્તિ ફળની આશાનો ત્યાગ કરીને કર્યા જશો. માગે તેની આધે અને ત્યાગે તેની આગે એ નિયમ પ્રસિદ્ધ છે. જે વસ્તુની ઇચ્છા કરી તેમાં મોહવશ થઈ લોહુપ થઈ જવાય છે ત્યારે તેની પ્રાપ્તિ દૂરને દૂર જતી જાય છે. ખરેખરી કિંમત ત્યાગમાં છે. જ્યારે ત્યાગનો ગુણ ધારણ કરાય છે ત્યારે સિદ્ધિમાત્ર તે પુરૂષના ચરણ આગળ આવી આજોડે છે. ગૌતમબુદ્ધની મહત્તા તેના ત્યાગને લીધે છે. રાજ્યવૈભવ સૌન્દર્યવાન સ્ત્રી, પુત્ર સર્વનો ત્યાગ કર્યો અને જંગલમાં જઈ તપ આરંભ્યું સિદ્ધિઓ પ્રકટ થઈ ત્યાં તેને મનમાનતાં વૈભવો આપવા જણાવ્યું. પણ બુદ્ધે તેમાં ન લોભાતાં પોતાનું ધ્યાન આણી નિર્વાણ પદ પ્રાપ્ત કર્યું એ સુપ્રસિદ્ધ છે.

આત્મમંદિરમાં આવી ત્યાગના ઉત્તમ ગુણને ધારણ કરો. શું ત્યાગવું ? મનની માયા. એનો ત્યાગ થતાં સર્વ

લાગ થઈ શકશે. પરંતુ લેખક અનુભવથી જણાવે છે કે મનની માયા લાગવાનું કામ સહેલું નથી. ભક્ષા ભક્ષા તપસ્વિઓ પણ એ માયાના પ્રભાવે મહાન થયા છે તો સંસારમાં રચી પચી રહેલા સામાન્ય મનુષ્યનું શું ગમ્યું ? છતાં નિરાશ થવાની કંઈ જરૂર નથી. ધીમે ધીમે કરીને પણ તમે લાગના ઉત્તમ ગુણને તમારામાં પ્રકટાવી શકશો.

અભ્યાસની સરળતા ખાતર લાગ કરવા યોગ્ય વસ્તુનું કંઈક અસ્પૃશ્ય સ્વરૂપ અત્રે આપીશું ચિત્તની ચંચળતાનો પ્રથમ નાશ કરો. તમારું ચિત્ત કેટલું બધું ચંચળ છે. આગગાડી કે એરોપ્લેનના કરતાં પણ તેનો વેગ વધારે છે. તમારા ઘરમાં બેઠાં બેઠાંજ તમારું ચિત્ત ક્યાંનું ક્યાં જઈ આવે છે. સેંકડો વિચારો એક પછી એક તમારા મનમાં આવે જાય છે. આ સર્વ ચિત્તની ચંચળતા સૂચવે છે. તેનો લાગ કરો. સ્વસ્વરૂપ પ્રતિ ચિત્તને વાળવાથી તમે તેમ કરી શકશો.

તમારી બુદ્ધિમાં જે કંઈ બ્રમતા વ્યાપી રહી છે. આ ખરું કે આ ખોટું. શિવમાર્ગ ખરો કે વૈષ્ણવમાર્ગ ખરો એવા તર્કવિતર્ક ઉઠાયા કરે છે. અને તેને લીધે તમારી વૃત્તિમાં વિદ્વંસતા વ્યાકુલતા પણ પ્રકટે છે તે સર્વ ભાવોનો લાગ કરો.

મનના અવિહિત વેગો. સહજમાં નીચી ભૂમીમાં કળી પડવાની વૃત્તિ તેમ કંઈ ન હોય છતાં તમારીજ કલ્પનાથી ભય માની ભયભિત થવાની વૃત્તિનો લાગ કરો. દુઃખરૂપી

અહંતા કે જેથી તમારામાં મારા તારાના ભેદ પ્રકટયા છે અને જે દંદતાના ભેદોએ કરી તમે આટલા દુઃખી થયા છો તે અહંતા કાઢી નાંખો. આજ અને હાલ આજ પળે તેનો ત્યાગ કરો. સર્વત્ર આત્મતત્વ વિકસ્યું છે ત્યાં મારા તારાના ભેદ ક્યાં રહ્યા. અંતરના સંકુચિત ભાવો, દ્વેષો એ સર્વ ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે.

આત્મમંદિરમાં પ્રવેશનાર મનુષ્ય બ્રહ્મચર્યની મહત્તા જાણ્યો હોવો જોઈએ. આજકાલ પ્રજ્ઞના શરીર તરફ દષ્ટિ કરીએ છીએ તો સુકલકડી કશાપણ આજસ વિનાના. સહજ શ્રમમાં થાકી જનારા થઈ ગયાં છે. પુરૂષોનીજ એકલી દુર્દશા થઈ છે એમ નથી પણ સ્ત્રીઓની એ તેજ દશા છે ઘરમાં ધાંટી કે રામો અગર કોઈ બાઈ રાખ્યા વિના તેમનાથી ઘર કામ કરવાની તો શક્તિજ નથી. શેર દળવાનું અથવા એક ઘડો કુવામાંથી પાણી ખેંચવાનું આવે તો તેમને આકાશ પાતાળ એક થઈ જાય તેટલું કष्ट પડે છે. તેમનું શરીર કોઈ પ્રદર જેવા છુપા દરદોથી પીડાતું હોય છે. વાંઝીયાપણાની ફરીયાદ તો આજકાલ સામાન્ય થઈ ગઈ છે. આ સર્વ શાને લીધે ? બ્રહ્મચર્ય ભંગને લીધેજ. ઋતુકાળમાં સ્ત્રીને ભોગવવાનો નિયમ હોવા છતાં આજે તો વિલાસનું સાધનજ સ્ત્રી થઈ પડી છે. અને પ્રાચીનકાળમાં રોમ જેમ વિલાસપ્રિય થવાથી નાશને પામ્યું હતું તેમ આર્યપ્રજ્ઞ અધોગતિના માર્ગમાં ધસડાતી જઈ પોતાની તેમ દેશની

સ્વતંત્રતા નાશ કરી પાંજરામાં પૂરાયલા પક્ષીની માફક પોતાની પ્રાપ્ત દશામાંજ દુઃખને સુખ માને છે. શતંજીવ શરદો તું સો શરદાકાલ જીવ એવું વાક્ય કલિયુગમાં પણ પ્રસિદ્ધ છતાં ત્રીશ ૪૦ વર્ષમાંજ જીવનયાત્રા સમાપ્ત કરે છે.

બ્રહ્મચર્યનો પ્રભાવ કેવો છે ? તે મહા અદ્ભુત છે. મહાભારતની કથા વાંચો. બ્રહ્મચારી ભિષ્મપિતામહે પોતાના આવેલા મૃત્યુને પણ છ માસ સુધી આજ બ્રહ્મચર્યના બલથી રોક્યું હતું. યુદ્ધમાં શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માને પણ નિશસ્ત્ર રહેવાની પ્રતિજ્ઞા હોવા છતાં સુદર્શન ચક્ર ઝલાવવાની એક દિવસ કરજ બ્રહ્મચર્યના પ્રભાવથી પાડી હતી. રામાયણની કથા વાંચો. હનુમાનજીએ મંદ્રાચળ નં.વા પર્વતને પણ આજ બ્રહ્મચર્યના બળે ઉપાડ્યો હતો. રાવણના પુત્ર ઇંદ્રજીત સાથે યુદ્ધનો પ્રસંગ આવતાં ભગવાન રામચંદ્રજીએ પણ આજ બ્રહ્મચર્યના મહિમાને પોતાના મુખથી જણાવતાં કહ્યું હતું કે ઇંદ્રજીતને મારવા હું પોતે પણ સમર્થ નથી જેણે બાર વર્ષ સુધી અખંડ બ્રહ્મચર્ય પાળ્યું હશે તેજ એને મારી શકશે અને લક્ષ્મણજીએ બાર વર્ષથી બ્રહ્મચર્ય પાળેલું હોવાથી તેઓ તેને મારી શક્યા હતા.

બ્રહ્મચર્ય આવા ઉત્તમ લાભને આપનાર હોવા છતાં મનુષ્યો શાથી રક્ષી શકતા નથી. પોતાની ઇન્દ્રિયપરમો સંયમ તેમણે ગુમાવેલો હોય છે. તેમનું પોતાનુંજ મન તેમને વશ ન રહેતાં તેઓ મનને વશ રાખે છે. અને તેટલા

સદ્વિચારને સેવવા છતાં મન વશ થતું નથી. ચિત્ત વૃત્તિ સ્થિર રહેતી નથી એવા પ્રકારનો એક ભાષનો પત્ર હતો. તેમની વાત કદાચ ખરોખર હશે પણ પ્રયત્નવાન મનુષ્યને અશક્ય જેવું કંઈજ નથી. અવશ્ય એવા સંજોગોમાં કેટલાંક બહારના પરિવેષાનો બદલવાની જરૂર પડે છે. પણ તેમ ક્યાંથી તેઓ ધારેલું ફળ પ્રાપ્ત કરી શકે છે

આજકાલની કેટલીક નવજનકથાઓ વાંચવાનું બ્રહ્મચર્યને રક્ષી રહેવા ઇચ્છનાર મનુષ્યોએ છોડી દેવું જોઈએ. કોઈપણ સ્ત્રી યા પુરુષ કાંઈ મૂળથી ખરાબ હોતાં નથી. પણ સંજોગો તેમ સહવાસ તેમને ખરાબ કરે છે. અગ્નિ સમીપ રહેવાથી ધૂન હમેશા પીગળે છે એ જાણીતો નિયમ છે. આજની નવજનકથાઓમાંથી કેટલીકમાં પેમલા પ્રેમલીઓની શૃંગાર એટલા બલિયાર તેનાથી આવતું દુષ્ટ પરિણામ વગેરેજ જેવામાં આવે છે. આવી વાર્તા વાંચવાથી મન ઉત્કેરાય છે. માટે બ્રહ્મચારી માણસે તત્ત્વચિંતનાદિનાજ પુસ્તકો વાંચવા જોઈએ. સહવાસ પણ ઉત્તમ રાખવો જોઈએ. નખળી વાત સાંભળવી નહિ તેમ કરવી પણ નહિ. આટલું છતાંજ જે મનુષ્ય બ્રહ્મચર્ય રક્ષી ન શકે તેણે પથારીઓના એકરડા જુદા રાખવા જોઈએ. અનુકૂળતા હોય તેણે થોડા સમય સ્ત્રીને તેના માતૃપિતાને સ્વગૃહે મોકલવી. સતસમા-મમ પણ બ્રહ્મચર્ય રક્ષી રહેવામાં બહુ ઉપયોગી મનાય છે. નિલ કોઈ સાધુ પુરુષના આશ્રમમાં જવું અને કથા વાર્તા સાંભળવી તે પણ શ્રેષ્ઠ છે.

અહ્યર્ચને રક્ષી રહેવાના તાત્કાળીક ઉપાય તરીકે ઠંડુ જળ છે. જ્યારે પણ લાગણી ઉશ્કેરાય ત્યારે ઠંડા જળથી માથાએ સ્નાન કરી લેવું. સ્નાન કરતાં પ્રાર્થના કરવી કે હે ઇશ્વર મને અહ્યર્ચને રક્ષી રહેવાનું બળ આપજો. સ્નાન અને પ્રાર્થના કર્યા પછી ઘરમાં દેવસેવા હોય ત્યાં જવું અને શાંત ચિત્તે પોતાના ઇષ્ટમંત્રની પાંચ માળા ફેરવવી.

કુવાને કાંઠેથી બેઠું લઈ જળભરીને આવતી યુવતિ પોતાની સહપણીઓ સાથે વાત કરે છે છતાં તેનું ચિત્ત બેડામાં જ હોય છે તેમ આત્મમંદિરમાં પ્રવેશી આત્મસાક્ષાત્કાર કરવા ઇચ્છનારે આત્મા વિના બીજા વિચારોનું ન કરવા. આ અગત્યના નિયમને લક્ષમાં રાખી હવે સાધનવિધિને દર્શાવીએ છીએ.

સાધન વિધિ.

અંતરના ઉડાંણ, વાસ પ્રભુનો સર્વદા.

કરીને આજે પ્રયાણ, નિરખજો પ્રભુ નયનો ભરી;

સંપત્તિ તુજને પ્રાપ્ત જે જોઈએ તે પાસમાં.

કથું ન રહેતું અપ્રાપ્ત, કાજે પ્રભુ તુજ સમીપ છે.

હમેશા પ્રાતઃકાળે પાંચ વાગે ઉઠવાનો વખત રાખવો. તેનાથી એક કલાક વહેલા ઉઠાય તો વધારે ઉત્તમ. મનુષ્યને પૂરતી વનસ્પતિને મારે સાત કલાકની નિદ્રાની જરૂર.

જણાય છે. એટલે ચાર વાગે ઉઠવા ઇચ્છનારે નવ વાગે સુવાનો નિયમ રાખવો. અને પાંચ વાગે ઉઠનારે દશ વાગે સુઈ રહેવું.

નકામી વાર્તાના ગપાટામાં અથવા વર્તમાનપત્રો કે એવુંજ કંઈ વાંચવામાં આજકાલ મનુષ્યો રાત્રિના બાર વાગ્યા સુધી જાગતા રહી પછી સવારે મોડા ઉઠે છે. પરંતુ આરોગ્યને બગાડનાર આ ક્રિયા છે. આજ કાલ પ્રવ્રત્તિના સમયમાં નોકરી વગેરે કારણને લઈ સુવાનું મોડું થાય તો તે અપવાદને બાદ કરતાં સર્વ મનુષ્યો તો આ નિયમ સુખ પૂર્વક પાળી શકે છે.

અમે વહેલા ઉઠવાનો વિચાર કરીએ છીએ છતાં નિંદ્રા ધિન થવા પછી અમારાથી વહેલા ઉઠી શકાતું નથી એ પ્રકારની દલીલ પણ કદાચ આ સ્થળે ઉઠશે. તેથી તેનું વિવેચન કરતાં જણાવીએ છીએ કે નિત્ય રાત્રિએ સુતી વખત પથારી અથવા પલંગમાં સુતા સુતા સંકલ્પ કરવો કે મારે અમુક વખતે ઉઠવું છે.

આ સંકલ્પ કર્યા પછી તેને આંતર મનમાં દઢાવવો. તેનાથી ધારેલી અસર જરૂર થશે. કદાચ સંકલ્પબળ દૃઢ નાખ્યું ન હશે તો એક બે દિવસ કંઈ હરકત પડશે. વખતનો હેરફેર થશે પણ પછી મહાવરો પડતાં તે પ્રમાણે ચર્ચ શકીએ.

આ સામાન્ય બાબત પણ જેનાથી ન થઈ શકે તેવા માણસો માટે બહારનું સાધન પણ શોધાયું છે અને તે એશ્વારામ ક્ષોક અથવા ટામ્બીપીસ છે. જેટલે વાગે ઉઠવું હોય તે ઉપર કાંટો મૂકી સુધ રહેવું. બરાબર વખતે એશ્વારામ વાગશે અને ઉડી શકાશે.

પ્રાંતઃકાળે ઉઠ્યા પછી પ્રથમ શૌચ--દંતધાવન ઇત્યાદિ ક્રિયા કરવી. વિવિધ પ્રકારના દુધ પાવડરો વાપરવા કરતાં કોણસો અને મીઠું વાટીને દાંત ઉપર ધસવાથી તે સાફ રહે છે અને મગ્ન્યુનાઈ વધે છે. આ સર્વ ક્રિયા કરી રહી પછી સ્નાન કરવું. સ્નાન હમેંશા ઠંડા જળથી કરવું. જેને પાસે નદી હોય તેણે નદીમાં સ્નાનાથે જવું. તેવી અનુકૂળતા ન હોય તો કુવામાંથી કાઢેલું તરતનું જળ કે જેમાં કુદરતી રીતેજ હુંફાસ રહેલી હોય છે તેનાથી સ્નાન કરવું. ઠંડા જળથી સ્નાન કર્યાથી શરીરમાં સ્ફુર્તિ ધણીજ વધે છે. જેને મહાવરો ન હોય તેણે ઉષ્ણ જળ લેવું. શરીરમાં કંઈ વ્યાધિ હોય અને ઠંડા જળથી સ્નાન કરવાથી શરીરને ટાઢ લાગે એવો સંભવ હોય તે સર્વ મનુષ્યોએ ઉષ્ણ જળજ વાપરવું.

રાત્રિ દિવસ જેને ઉષ્ણ જળથીજ નહાવાની ટેવ પડી ગઈ છે તેવા મનુષ્યોને જે એકદમ ઠંડા જળથી નહાવાનું કહેવામાં આવે તો તે તેનાથી બની શકતું નથી. તેણે તો જળની ઉષ્ણતાનું પ્રમાણ દિવસે દિવસે ઘટાડના જઈ પછી ઠંડા ઉપર આવી જવું.

સ્નાન કરવાની પદ્ધતિ આપણામાં ઘણી વિચિત્ર છે. સ્નાન ગૃહ--(બાથ રૂમ) હમેંશા એકાંતમાં હોવું જોઈએ. જ્યાં ઘરના માણસોની હરફર થતી હોય ત્યાં સ્નાન ગૃહ રાખવાથી તે સ્નાન કરનાર મનુષ્ય ઉપરઉપરથી પોતાના શરીરને ધ્રુવે છે પણ અંદરના ગુણ ભાગોને શરમ અને મહાલાજને લીધે બરાબર ધ્યાન શકતો નથી. અને એ ભાગોની જોઈતી સ્વચ્છતા ન રાખવાથી દરાજ ખસ એવા ચામડીનાં દરદો સોમાં પંચાણુ મનુષ્યોને લાગુ પડે છે. આ સર્વથી બચવાનો એકજ રસ્તો છે. સ્નાન બરાબર વિધિપૂર્વક કરવું. એ લોટા માથે આમ ઢાળ્યા અને તેમ ઢાળ્યા તેનાથી સ્નાનનો હેતુ સચવાનો નથી. સ્નાનનો હેતુ શરીર શુદ્ધિનો છે અને તે બરાબર સચવાવો જોઈએ.

શરીરના દરેક ભાગો હમેંશા માટીથી સાફ કરવા. લક્ષમાં રાખવું કે એ માટી ગંદી અને બરાબર કાઢી પણ પ્રકારના જંતુ વગરની ચોખ્ખી હોવી જોઈએ. શરીરની ચીકાસ દૂર કરવા સ્વચ્છ ચાળેલી રાખોડી પણ બહુ ઉપયોગી છે. મોટા શહેરોમાં જ્યાં માટી વીગેરેની અનુકૂળતા ન મળે તેણે સાબુ વાપરવો. પણ તે સારી જાતનો હોવો જોઈએ. હલકા ચરખીના ભેગવાળા બજાર સાબુ વાપરવાથી તો ઉલટું ચામડીને નુકસાન થાય છે.

સ્નાન કરતી વખતે ખાદીનો એક જાડો ખરબચડો જાડો રાખી શરીરના દરેક ભાગોને ધીમે ધીમે ધસવા તેનાથી

આમડીનાં છીદ્રો બરાબર ખુલ્લાં રહે છે. સ્નાન કરી રહ્યા પછી શરીરને ટુવાલથી ધસીને કોઈ પાડી નાંખવું.

જે વિધિ પૂર્વક સ્નાન કરે છે તેને આમડીનાં કોઈ પણ દરદોની ફરીયાદ રહેતીજ નથી.

સ્નાન કરી રહ્યા પછી ઘોઝેલાં સ્વચ્છ વસ્ત્ર ધારણ કરવાં. કેટલાક લોકો સ્નાન કરી પછી રોજ પહેરેલાં અખોડીયાં-પીતામ્બર મુગટા-કદ વગેરે પહેરે છે. તે ફાવે તેટલા મેલાં થયાં હોય છતાં રેશમી હોવાના કારણે પવિત્ર મનાય છે. જાણે કે રેશમને તો મેલજ ન લાગતો હોય. આ પ્રમાણે કરવાથી તો કોઈ મનુષ્ય સ્નાન કરી શુદ્ધ થયો હોય અને પછી બહાર જઈ ધૂળ પોતાના ઉપર નાંખે તેના જેવું હાસ્યાસ્પદ થાય છે.

સ્નાન કરી હાથેશાં આગલે દિવસે ઘોઘ રાખેલું વસ્ત્ર પહેરવું એ પવિત્રમાં પવિત્ર છે. તમારે તો સાધનમાં એસવાનું હોવાથી પવિત્ર વસ્ત્રજ ધારણ કરવું જોઈએ. મેલાં કપડાં એ દરિદ્રતાની નીશાની છે. ભણે અનુકૂળતા ન હોય અને અને ફાટેલાં તેમ સાધેલા વસ્ત્ર પહેરવાં પડે તેની ચિંતા નહિ પણ તેના ઉપર મેલરૂપ દરિદ્રતા રહેવા ન દેશો. મેલાં કપડાં પહેરવાથી મારા શેઠ મારા ઉપર રાજ થશે મારી મરીઆઈ જોઈ શકશે. એવું માનતા નહિ. એનાથી તો ઉલટું આ મનુષ્ય કેવો આળસુ છે જે પોતાના કપડાં પણ સાફ રાખતો નથી એમ કહેવાશે.

સાધનમાં બેસતાં તમારે જે વસ્ત્ર ધારણ કરવાનું છે તે સફેદ હોવું જોઈએ. એક વસ્ત્ર પહેરવું અને એક ઓઢવું. પહેરવાના તથા ઓઢવાના વસ્ત્ર કોર વિનાનાં તદ્દન સાદાં હોય તો વધારે સારું. કદાચ કોર હોય તો તે કાળી તો નજ હોવી જોઈએ. અનુકૂળતા હોય તેમણે તો આ દેવ-સેવાનાં બે વસ્ત્રો તદ્દન જુદાંજ રાખવાં. કાળો રંગ શોકજનક છે. અને દેવપૂજનના આનંદપ્રદ કાર્ય વખતે તે ન હોય તો વધારે સારું. શિયાળા વીગેરે ઠંડીના દિવસોમાં જ્યારે યાદ વિશેષ હોય ત્યારે ઓઢવાના શ્વેત વસ્ત્રની ઉપર સાલ કે કામળ ઓઢવી. ઉનાળાના દિવસોમાં મલમલનું ખારીક વસ્ત્ર ઓઢવું. વસ્ત્ર ઓઢવાનું કારણ એ છે કે દેવસેવામાં બેસતાં સંયમ ધારણા ધ્યાન વીગેરે ક્રિયામાં મચ્છર માંખી વીગેરે આપણને ઉપદ્રવ ન કરે અને શાંતિ જળવાયલી રહે.

દેવપૂજા કરવાની જગ્યા ધરના એકાંતભાગમાં રાખવી. ખની શકે તેમણે ધરમાંનો એકાદ રૂમ તે માટે રાખી લેવો. ધરના માણસની વાતચિત કે પગરવનો ઘોંઘાટ ન હોય તેની સાવધાનતા રાખવી. મુખ્ય જગ્યા પ્રસિદ્ધ શહેરોમાં કે જ્યાં જગ્યાની પુષ્કળ મારામારી હોય છે ત્યાં દેવસેવાના વખતે તે ઓરડીમાં વસતા ખીજ માણસે વાતચિતનો ઘોંઘાટ ઓછો કરવો. અને ધ્યાનમાં બેસનારને કોઈ ખચ રીતે વિશ્લેષ કરનાર થઈ ન પડાય તેમ વર્તવું. એક બાજુ મન ધ્યાન ચાલવું હોય અને બીજી બાજુ હાકસંભોળ

કકળાટ ચાલુ હોય અગર કચરો વળાતો હોય અગર દળાતું હોય તો તે ધ્યાનમાં બેસનારને મહા ત્રાસદાયક થઈ પડે છે. માટે આવી બાબતોમાં તે ધરના અન્ય મોટાં માણસોએજ વિચારીને જેમ બને તેમ શાંતિ જળવવી.

જે ખંડમાં સૂર્યના પ્રકાશનાં કીરણ આવતાં હોય ત્યાં અથવા અગાસીમાં બેસવું વધારે અનુકૂળ થઈ પડે છે તેથી પ્રભાતના સૌમ્ય સૂર્ય કિરણોનો આપણને અનાયાસ લાભ મળે છે. અને જીવન દીર્ઘ થાય છે.

આ સ્થાનમાં આવી પ્રથમ ત્યાં ધૂપ કરી ત્યાંના વાતાવરણને શુદ્ધ બનાવવું. ધ્યાનની સિદ્ધિને માટે બહારના સાધનો પણ સર્વોત્તમ કરવાની પ્રથમ જરૂર પડે છે. એક હવા ઉજસ વિનાના દુર્ગંધ મારતાં ઓરડામાં શરૂઆતના અભ્યાસકને ધ્યાન કરવા બેસાડાય તો તેનાથી બેસી શકતું નથી. ધૂપ કરી રહ્યા પછી ત્યાં ધીને દીપક પ્રકટાવવો. હંમેશા દેવસેવાનાં વાસણો નિત્યના માંજેલા અને સર્વોત્તમ બ્રોમ્બે. સુવર્ણ, ચાંદી અને તાંબુ એ ત્રણ મૂળ ધાતુ છે ખીજી બધી બનાવટથી થવા પામી છે. અનુકૂળતા હોય તેણે પૂંજના ઉપયોગમાં લેવાતાં વાસણો સુવર્ણના કરાવવાં. તે જેનાથી બની ન શકે તેણે ચાંદીના વાસણુ રાખવાં. અને તેના અભાવે તાંબાના વાસણુ લેવાં.

પૂંજમાં જરૂર પડતાં વાસણો પંચપાત્ર, આયમની, મોટા, તરબાણું, દીવી, કોડીયું, ધૂપદાની વીગેરે.

આસન પૂર્વાભિમુખ રાખવું. અગર ઉત્તર તરફ બેસવું. પશ્ચિમ અને દક્ષિણ દિશા તરફ મુખ રાખીને બેસવાનું વર્ત્ય ગણાયું છે. બેસવાનું આસન સડથી નીચે દબનું અને પછી તે ઉપર બીજી કંઈ નરમ આસન પાથરવું. કે જેથી વધારે વખત બેસવામાં આવે તો પણ તપે નહિ. આ આસન ઉપર પદ્માસનવાળી સીધા ટટાર બેસવું. ત્રૈવર્ણિક પ્રજાએ પ્રથમ ભસ્મ ધારણ કરવી. પછી ત્રણ આયમન લેવાં. અને ૧૦ લોભવિલોભ પ્રાણાયામ કરવા.

પ્રાણાયામ

સંબંધી માહિતી.

લોભવિલોભ પ્રાણાયામનું સ્વરૂપ.

૧ પ્રથમ તો તમોએ જે શ્વાસ લીધો હોય તેને કાઢી નાંખો. ડાબા નસકોરાંથી શ્વાસને બહાર કાઢી ફેફસાં ખાલી કરવાં. કે જેથી પુરક પ્રાણાયામ કરતાં ફેફસાં ખાલી હોવાથી પુરેપુરાં બરાબર શકે.

જેમ કુશળ વૈદ્યો ઉત્તમ ઔષધ આપતાં પહેલાં શરીરમાં રહેલો કચરો સાફ કરવા રોગ આપે છે તેમ પ્રથમ શ્વાસને બહાર ખાલી કરવા રૂપ આ પણ એક પ્રકારનો રોગ છે.

૨ ફેફસાં ખતી કર્યા પછી એક ગાયત્રીમંત્ર બોલતાં જોટલો સમય જા. ત્યાં સુધી જમણા નસકોરાંથી શ્વાસને ઉચે ખેંચવો.

આ પ્રાણાયામની ક્રિયાને પુરક પ્રાણાયામ કહેવામાં આવે છે.

૩ પુરક પ્રાણાયામ કરી રહ્યા પછી બે ગાયત્રીમંત્ર બોલતાં જોટલો સમય જાય તેટલો સમય ખેંચેલા શ્વાસને રોકી રાખવો.

આ ક્રિયાને કુંભક પ્રાણાયામ કહેવામાં આવે છે.

૪ રોકી રાખેલા શ્વાસને ત્રણ ગાયત્રીમંત્ર બોલતાં જોટલો સમય જાય ત્યાં પર્યંત એટલે તેટલા વખત સુધીમાં ડાબા નસકોરાંથી ધીમે ધીમે છોડી દેવો.

આ ક્રિયાને રેચક પ્રાણાયામ કહે છે.

આ પ્રમાણે કરી રહ્યા પછી ફરીથી ડાબા નસકોરાં વડે શ્વાસને ઉચે ચઢાવવો. પૂર્વવત રોકવો. અને જમણાં નસકોરાંથી મૂકવો. અને એમાં પણ વખત ઉપર જણાવ્યા મુજબજ લેવો.

જમણાંથી શ્વાસ મૂક્યા પછી પાછો જમણાંથીજ શ્વાસને ઉચે ચઢાવી રોકી ડાબા નસકોરાંથી મૂકી દેવો.

આટલી ક્રિયા પૂર્ણ થાય એટલે એક લોભવિલેખ પ્રાણાયામ થયો ગણી શકાય છે. એટલે સરળ રીતે જણાવીએ.

તો એકંદરે ત્રણ પ્રાણાયામ પ્રથમ જમણાથી શ્વાસ ઉઠે ચઢાવી ડાબા નસકોરાથી મૂકવાનો ખીજો ડાબાથી ચઢાવી જમણાથી મૂકવાનો અને ત્રીજો જમણાથી ચઢાવી ડાબાથી મૂકવાનો મળી થાય છે. જં.મ ચડીપાઠ વીગેરેમાં સંપુટ પાઠો કરવામાં આવે છે તેનું ફળ વિશેષ હોય છે તેમ આ પ્રાણાયામની ક્રિયા પણ વિશેષ ફળ આપનારી છે.

આ લોભવિલોભ પ્રાણાયામ દરરોજના ૧૦ કરવા (એકંદર ૩૦) તેનાથી નાડી શુદ્ધિ બરાબર થઈ શકી યોગ-માર્ગમાં આગળ વધવાની અનુકૂળતા મળે છે. નાડીને શુદ્ધ કરવાની નેતી-ધોતી-બસ્તી વગેરે ખીજી કેટલીક ક્રિયાઓ છે પણ તે આ સાધનક્રમથી નિરાળી હોવાથી તેનું શુદ્ધિ જીવિત આગળ ઉપર કરીશું. અભ્યાસકોને હાલ તો આ આ સાધનક્રમમાં દર્શાવેલી ક્રિયાઓનેજ આચારમાં મૂકવાની જરૂર છે.

શરૂઆતમાં આ ૧૦ પ્રાણાયામ કરવા કઠણ થત પડે તો પોતાની શક્તિ મુજબ ઓછા કરવા. ખાસ એટલું સ્મરણમાં રાખવું કે અભ્યાસમાં એકદમ ઉતાવળ કરવી નહિ. પણ ધીમે ધીમે આગળ વધતા જવું.

પ્રિય સુખ સાધકો. લોભવિલોભ પ્રાણાયામનું સ્વરૂપ તમને સમજાયું હશેજ. ન સમજાયું હોય તો શાંત ચિન્તે કરીથી તે વાંચી જોશો. ધ્યાન પૂર્વક વાંચવાથી તે બરાબર મનમાં આવશેજ.

થોડી અલ્પ સૂચનાઓ ધ્યાનમાં રાખો.

- ૧ આસન ઉપર ખેસી પ્રથમ જમણા નસકોરાંને એક આંગળીથી દાબી ગયા નસકોરાંવડે જે કાંઈ શ્વાસ લેવાયો હોય તેને છોડી દઈ ફેફસાં ખાલી કરવાનાં છે.
- ૨ આ પ્રમાણે કરી રહ્યા પછી ગયા નસકોરાંથી શ્વાસને ન લેતાં તેને એક આંગળીવડે દબાવી જમણાથી શ્વાસને ઉંચે ચઢાવો.
- ૩ શ્વાસ ઉંચે ચઢાવી બંને નસકોરાંને આંગળીથી દબાવી શ્વાસને રોકી રાખો.
- ૪ રોકી રાખેલા શ્વાસને જમણા નસકોરાંને આંગળીથી દબાવી ગયા નસકોરાંથી મૂકી દો.
- ૫ હવે ગયા નસકોરાંથીજ શ્વાસને પાછો ઉંચે ચઢાવો. રોકો અને જમણાથી પાછો મૂકો.
- ૬ જમણાથી મૂક્યા પછી પાછો જમણાથીજ શ્વાસ ઉંચે ચઢાવી રોકી ગયાથી મૂકવો.

લોમવિક્ષોમ પ્રાણાયામનું આ સાદામાં સાદું સ્વરૂપ છે. પ્રાણાયામમાં કદીજ ઉતાવળ કરવી નહિ. ચિત્તની વ્ય-
મતા હોય-ખુબ જૂબ લાગી હોય-કોઈ પ્રકટયો હોય તો
એવા સમયમાં પ્રાણાયામ લાભ આપનાર થતો નથી.

પ્રાણાયામ કરતાં પહેલાં એટલું પ્રત્યેક અભ્યાસકે
સમયમાં રાખવું કે શ્વાસને ઉંચે ચઢાવવાની ક્રિયા ગયા
નસકોરાંથી લીધેલા શ્વાસને ખાલી કર્યા પછીજ કરવી.

આહાર વિહારમાં જોઈતો નીયમ ન રાખવાથી અને રાજસ તામસ આહારના સેવનથી શરીરમાં જીવનહર કચરો એકઠો થયા કરે છે. તેથી પ્રાણાયામના અભ્યાસીએ તેમાં સંપૂર્ણ નિયમિતતા તેમ સાવધાનતા રાખવી.

જીભના સ્વાદને લઈને આજે કંઈ કેટલા મનુષ્યો રોગના ભોગ થઈ પડી મૃત્યુને પામે છે. યોગ માર્ગમાં આગળ વધવાની ઇચ્છાવાળાએ તો પોતાને માફક સર શુદ્ધ સાત્ત્વિક ખોરાક ખાવાનો અભ્યાસ રાખવો. અન્નને બદલે દૂધ અથવા દૂળાહાર લેવાનું રખાય તોપણ હરકત નથી. પણ આ દૂળાહાર પણ હદ કરતાં વધુ હોવો ન જોઈએ. અકાંતરીયા થઈ ખાનાર મનુષ્ય કદીજ ઉન્નતિપદમાં આવી શકતો નથી.

તમારે પહેલી પરીક્ષા તમારી પોતાની કરવાની છે. તમારી સ્વાન્કેદિયને-જીભને કેટલી સંયમમાં રાખી શક્યા તે વિચાર કરો. ગરમા ગરમ ભજ્યાં, પાંતરાં અથવા સેવ ગાંડીયા જોઈ તમારા મોંમાં પાણી છુટતું હોય તો નક્કી જાણજો કે હજી તમે જીભ ઉપર સંયમ રાખી શક્યા નથી. ખારા, ખાટા, તીખા એવા રસોનો મોહ છોડી દો. પૂર્ણ આરોગ્યયુક્ત સો વર્ષ કરતાં પણ અધિક જીવવું હોય તો મસાલા અને મરચાંવાળા પદાર્થોનો લાગ કરો. તે તમને બહુ લાભકારી થશે. તમારો મોહ એ વિષય ઉપરથી ન છૂટતો હોય તો જાણજો કે તમે મૃત્યુ અભિમુખ છો.

શર્યાતમાં તમને મર્યાં વગર ચાલતુંજ ન હોય તો મર્યાને બદલે ઘોળા મરીના લુકાનો ઉપયોગ કરો. પણ તામસમૂર્તિ મર્યાં ખાવાં અને યોગમાર્ગમાં આગળ વધવું એ કદી બની શકે તેમ નથી.

એકલા દૂધનો અભ્યાસ રાખો. પણ જેને દિવસે સખત મહેનત કરવાની છે તેવા માણસો જોઈતા પ્રમાણમાં દૂધથી પોષણ મેળવી શકતા નથી. તેમ તેને લુખનું ભાન પણ જણાય છે. આવા માણસો બસે ઘડે, ચોખ્ખા ઇલાદિ પદાર્થો ખાય. તેમના શરીરની પુષ્ટિને અર્થે તેમને ખોરાકની જરૂર પડે છે જ.

યોગમાર્ગનો અભ્યાસી મનુષ્ય પછી તે પારસી કે મુસલમાન પણ હોય છતાં તે વનસ્પતિ આહાર કરનાર હોવો જોઈએ. માંસાહાર કરનાર અથવા દારૂ તાડીનું વ્યસન કરનાર માણસ તો યોગમાર્ગના દરવાજા આગળ આવવા પણ શક્તિમાન નથી.

પ્રાણાયામની ક્રિયા કરતાં કેટલાક માણસને કફને લીધે પોતાનું નાક બંધી થઈ જાય છે અને તેથી તે ક્રિયા તેમનાથી બરોબર થઈ શકતી નથી. આ મનુષ્યો પોતાના આહારને ફેરવે અને શુદ્ધ સાત્વિક ખોરાક ખાય તો કફની ફરીયાદ તરતજ દૂર થાય છે. શર્યાતના ઉપાય તરીકે નાક વાટે થોડું જળ સુંઘવાનો અભ્યાસ રાખવો. હથેળીમાં જળ લઈ પછી જેમ તપખીર સુંઘતા હોઈએ તેમ બંધુ મધુ

મએલા નાક તરફથી એક સડાકો મારવો. જળને લીધે કદ જૂટો પડી જશે. જળને બદલે ગાયતું ધી સુંઘવાથી પણ ધણો ફાયદો થાય છે. ગાયના ધીને ગરમ કરી પછી પાણીની માફક સુંઘવું. આ ક્રિયા કરવાથી બંને નસકોરાં સાફ થઈ જશે. અને પ્રાણાયામની ક્રિયા કરવામાં અડચણ આવશે નહિ.

લોમવિલોમ પ્રાણાયામની ક્રિયા કેટલો વખત કરવી તેના વખતનો નિર્ણય કરવાનો હવે બાકી રહ્યો છે. પૂર્વે જણાવ્યું તેમ ૧૦ પ્રાણાયામ તો રોજ કરવાનું. તેનાથી અધિક થાય તો પણ અડચણ નથી. અનુકૂળતા હોય તો અડધો કલાક આ ક્રિયા કરવી. પણ ક્રિયા કરતાં શરીરને કંઈ કષ્ટ જણાય અગર તો નમ્મળાઈને લીધે છાતીમાં દુઃખાવો થઈ આવે તો તરતજ તેને અટકાવી દેવી જોઈએ.

એટલું તો હંમેશા રમરણમાં રાખવું કે શ્વાસને ઉંચે અડાવવામાં બે સેંકડો વખત લીધો હોય તો ત્રણ સેંકડ રોકી રાખવો, અને ચાર સેંકડ તેને છોડવામાં લેવી. આ એક સર્વ સામાન્ય નિયમ છે. અભ્યાસકો પોતાના અભ્યાસના પ્રમાણમાં તેમાં વધારા કરી શકે છે. શ્વાસને રોકતાં જે સમય જાય તેનાથી વધારે શ્વાસ મૂકવામાં લેવો આ પ્રમાણે લખવાનું તેમ બોલવાનું સરળ છે પણ તેના અનુભવ લેતાં મુશ્કેલી નડે છે. ઘણા ખરા પ્રસંગોમાં રોકી રાખેલા શ્વાસ તરત એકદમ મૂકાઈ જાય છે. અભ્યાસકે તેમ માન્ય નો બિલકુલ મમરાવું નહિ. સર્વનો અનુભવ આવે તો તેમ

છે. શ્વાસ એકદમ મૂકી દેવામાં પણ કારણ હોય છે. અને તેનેજ પ્રથમ દૂર કરવું જોઈએ. ઘણે પ્રસંગે એમ બનતું જોવામાં આવે છે કે અભ્યાસકે. શ્વાસને તેમની શક્તિ હોય છે તેના કરતાં પણ વધારે વખત રોકે છે. અને આ પ્રમાણે વધુ વખત શ્વાસ રોકાયેલો રહેવાથી ગુંગળાયલા જેવી સ્થિતિ જણાવવા માંડે છે. એટલે તરત તેઓ છોડી દે છે. આ પ્રમાણે કદી ન થવું જોઈએ. તે સાથે પ્રાણાયામના વિષયમાં હરીદ્રાઈ કામની નથી. તમારો મિત્ર પાંચ મીનીટ શ્વાસને રોકી શકતો હોય તો તેનું જોઈ તમે પણ તેમ કરવા જાઓ તો નુકસાન થઈ જાય છે.

ખાસ લક્ષમાં રાખશો કે શ્વાસ રોકવામાં આપણે જે સમય લીધો છે તેનાથી કંઈક વધારે તેને મૂકવામાં લેવાનો છે. આ બાબત ઉપર ઉપેક્ષા બિલકુલ કરવાની નથી.

હવે શ્વાસ એકદમ મૂકાઈ ન જાય તેને માટે બીજી એક બાબત સૂચના કરવાની જરૂર છે. શ્વાસને મૂકતી વખત જે નસકોરાંથી આપણે શ્વાસ મૂકતા હોઈએ ત્યાં આગળ આંગળી રાખી તેના દબાણથી શ્વાસને ધીમે ધીમે મૂકવાનો પ્રયત્ન કરવો.

જેના શરીર નિર્બળ છે એવા માણસોથી આ લેખ-વિશેષ પ્રાણાયામની ક્રિયા બરાબર થઈ શકતી નથી. અને તે કરવા જાય છે તો શરીરમાં દુખાવો થઈ આવે છે. તેવાં

મનુષ્યોએ સરચાનમાં દીર્ઘશ્વાસના સેવનથી પોતાનાં ફેફસાં મજબુત કરવાં.

આપણે જે શ્વાસ લઇએ છીએ તેમાં અને દીર્ઘશ્વાસમાં ફેર હોય છે. દીર્ઘશ્વાસથી આપણાં ફેફસાં પુરેપુરાં ભરાય છે. હમેશાં સવારમાં ઉઠો ત્યારે બારી પાસે અથવા ખુલ્લી હવાવાળા ચોગાનમાં જઈ દીર્ઘશ્વાસ લેવાની ટેવ પાડો. ઉપર ઉપરના ફક્ત છાતી સુધીનાજ શ્વાસ ન લો પણ પેટનો ભાગ પણ બરાબર ધ્રુવે અને સંકોચાય તેમ કરો. આ સાદી દીર્ઘશ્વાસની ક્રિયાથી પણ તમને ઘણો લાભ પ્રાપ્ત થશે.

પ્રાણાયામની અથવા દીર્ઘશ્વાસની જે કાંઈ ક્રિયા કરો તેમાં નાક દ્વારાજ શ્વાસ લેવા મૂકવાનું રાખશો. મુખદ્વારા શ્વાસ કદી લેશો નહિ તેમ મૂકશો પણ નહિ. પરમેશ્વરે નસકોરાંની રચના શ્વાસ લેવાને માટેજ કરી છે. નાકમાં રહેલા કુદરતી વાળને તમારી બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરી કપાવી વાંખશો નહિ. એ તો એક નાકની ગરજી સમાન છે. હવામાં હડતી ધૂળ જીવજંતુ વીગેરેનું એનાથી રક્ષણ થઈ શકે છે. અને હવા ચોખ્ખી થઈનેજ ગય છે. લોભ વિલોભ પ્રાણાયામ કરી રહ્યા પછી ત્રૈવર્ણિક પ્રગ્નએ બાકી રહેલી સંધ્યા સૂર્યોપાસના વીગેરે ક્રિયા કરવી અને અન્ય વર્ણુની પ્રગ્નએ પોતપોતાના ધર્મની ક્રિયા કરવી.

હવે તમારે એક મહાન ક્રિયામાં બેસવાનું છે. તમે જે વસ્તુ મેળવવા ધારો છો તે હસ્તમલકાવત પ્રાપ્ત કરાવી

આપનાર આ એક દેવી ક્રિયા છે. ઉપાસના માત્રનું રહસ્ય છે. સાધનોની સિધ્ધિ છે તે ક્રિયા તે અન્ય કંઈ નથી પણ સંયમની ક્રિયા છે.

આ ક્રિયાના બળ વડે તમે ચાલ્ય તે કરી શકશો. મનુષ્યને ઇષ્ટિત વસ્તુ આપનારી અને ગંતવ્ય સ્થાને લઈ જનારી આ એક પવન પાવડી છે. વળી તમને જાણીને હર્ષ થશે કે તે તમારા ઘર બેઠાંજ કરી શકે તેમ છે.

લોભવિલોભ પ્રાણુચામની ક્રિયા કરી તમારા શરીરમાં પ્રાણુતત્વના બળને ભરી તમે હવે પરવાર્યા છો. ખરેખરી શાંતિ હવે તમારે જાળવવાની છે. પરમ શાંત બનો. અને દુનિયાભરના વિચારમાત્રને ભૂટી જાઓ. તમારે દુનિયાને કંઈજ ભેગા દેવા નથી એમ ઘડીભર માનો. બહારના વિચારો આવે તો તેના ઉપર ધ્યાન આપશો નહિ. વગર બોલે આવેલા વિચારો પણ એની ભેગે ચાલ્યા જશે.

જ્યાં સુધી ધ્યાનમાં અચાનક એકાગ્રતા ઝામી નથી ત્યાં સુધી શાંતિ જાળવવાની તમારે ધણી જરૂર છે. ધરતી માણસોએ પણ મહેરબાની રાહે આ વખત ખડખડાટ અમર વાતચિતનો ઘોંઘાટ ન કરી શાંતિ જાળવવી. ધ્યાનની કળા સિદ્ધ થઈ તેમાં એકાગ્રતા ઝામ્યા પછી તો તે ધ્યાનસ્થ મનુષ્ય આગળ નગારાં વાગે છે તો તેની પણ તેને ખબર પડતી નથી.

એક અંગ્રેજ વિદ્વાને કહ્યું છે કે-Be Stell and Know that I am God. અક્રિય થાઓ અને તમે પોતેજ પરમાત્મા છો એમ સ્વાનુભવથી જાણો.

સાધનમાત્રનું રહસ્ય આમાં સમાયલું છે.

પૂર્વાભિમુખ થઇને બેસો. શરીર વાંકું વળી ગયેલું ન રાખતાં સીધું ટટાર રાખજો. પણ તે સાથે એટલું સ્મરણમાં રાખજો કે સીધું શરીર રાખવા જતાં શરીરની તંગ હાલત થઈ ન જાય. શરીરના એકે એક અવયવને તમારે ઢીલા રાખવાના છે.

આ પ્રમાણે બેઠા પછી જેમ અને તેમ શાંતિ જાળવો. તમારા શરીરને જરાપણ હાલવા દેશો નહિ જાણે સ્થિર પુતળું બેસાડ્યું હોય તે પ્રમાણે સ્થિર થજો. નેત્રો થોડા સમય ખુલ્લાં રાખજો. તમારે ત્રાટકની ક્રિયા કરવાની છે. તમારી સામે પ્રણવની ઝંઝૂખી રાખજો. શબ્દમાત્રનું મૂળ ઝંઝૂ છે. અને તે પરમાત્મ વાચક છે. આ પ્રણવની ઉપર સ્થિર થિ-તે જોઇ રહેજો. તમારી શ્રદ્ધા પ્રણવ કરતાં પણ તમારા જે ઇષ્ટદેવની પ્રતિમા હોય તેના ઉપર વધારે હોય તો હું તમારી શ્રદ્ધા તોડવા માંગતો નથી. બસે તમારા ઇષ્ટની પ્રતિમા સામે જોઇ રહેજો. આંખનો પલકારો સરખો મારતો નહિ.

થોડો સમય નેત્ર મીંચવા અને હૃદયમાં પણ તેજ મૂર્તિ બેવી. પાછી આંખ ઉઘડાવી અને મૂર્તિ સામે જોઇ

રહેવું. આ પ્રમાણે પાંચ મીનીટથી અભ્યાસ વધારતા જઈ અડધા કલાક સુધીનો કરવો.

ત્રાટકની ક્રિયા કરી રહ્યા પછી પૂર્ણ શાંત મનવાળા એવા તમે નેત્ર મિંચીને તમારા હૃદયમાં ઉંડા ઉતરો. શરીરની હલનચલન ક્રિયા કંપ હાથને હલાવવો એ સર્વ તમારે છોડી દેવાનું છે. અને તદ્દન શાંત બનો. અને જે પ્રણવમૂર્તિને બહાર જોતા હતા તેને હૃદયકમળમાં જુઓ.

આ ક્રિયા કરવા જતાં વિચારોની પરંપરા આવે છે. જે વિચાર તરફ તમારું ધ્યાનકુલ લક્ષ પાણુ નહોતું તે ગમે ત્યાંથી આવીને ઉભા રહે છે. આ સર્વ વિચારો ઉપર તમારે લક્ષ આપવાનું નથી અને મનને હૃદયમાં જોડી રાખવાનું છે. મન બીજી બાબતમાં જોડાયલું રહે છે ત્યારે બીજા વિચારો બહુધા આવતા નથી.

વિચારોને આવતા અટકાવાનું બીજું સાધન ઇષ્ટમંત્રના વૈખરી જપ છે. તમારો જે ઇષ્ટમંત્ર હોય તેને મુખથી બોલતા જાઓ. અને માળા ફેરવતા જાઓ. તેમ કરવાથી મનના દુષિત ભાવો ટળી જશે. વિચારોની પરંપરા વધારે આવે ત્યારે ઇષ્ટમંત્રની ધૂન ઘણીજ ઉપયોગી થઈ પડે છે.

હરિ ઐ હરિ ઐ હરિ હરિ હરિ ઐ

આ કે બીજી આવીજ એકાદ ધૂન મચાવવી. તેથી મન શાંત થઈ જશે ઉંડા ઉતરો. શાંતિપૂર્વક હૃદયમાં ઉંડા ઉતરો. મરાપણ અશાંત થશે નહિ કેમકે તમારે જે બળ મેળવવાનું

૨. તે શાંતિમાંથીજ છે. શરીરને પણ તદ્દન અક્રિય કરો. બગાસું સરખું પણ ખાસો નહિ કે ઉધરસ ખાવી નહિ. શાંતિની ક્રિયા વખતે બગાસાં આવે. ઉધરસ આવે. છીંક આવે તો જાણવું કે હજી આપણે અક્રિય થયા નથી. અને તેમાં આપણું ભૌતિક શરીર અંતરાય કહે છે. અને તેથીજ શરીર શુદ્ધિની અમત્યતા મનાઈ છે. જ્યાં સુધી શરીર શુદ્ધ નથી થયું હોતું ત્યાં સુધી આવા આવા અંતરાયો આવીજ પડે છે. પૂર્વે જણાવ્યું તેમ ખોરાક લેવાની પદ્ધતિમાં ફેરફાર કરવાથી અને જરૂર જોડોજ સાત્વિક આહાર લીધાથી આવી ઉપાધિઓ આવી પડતી નથી.

શાંત બનો, હજીપણ શાંત બનો. જીવો તમારું હૃદય ઉદ્ધત કેવું દીપી રહ્યું છે. ત્યાં એક સહસ્ત્રદલ પદ્મ છે. હજાર પાંખડીઓવડે શોભી રહેલા એ કમળપુષ્પની મધ્યમાં પેશું શું જણાય છે અરે એ તો જેને તમે બહાર જોતા હતા તેજ જ અથવા તમારા ઘટ્ટની મૂર્તિ છે. કેવું અદ્ભુત સુંદર દૃષ્ય. જોતાં તમિ પણ થાય છે ખરી? કંઈ કંઈ અમ્બકારિક દૃષ્યો અહિં તમારા જોવામાં આવશે.

આત્મા વા દૃષ્ટવ્ય પ્રાપ્ત્ય નિદિધ્યાસિતત્ર્ય.

આત્મા એજ જોવા યોગ્ય પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય અને ધ્યાન કરવા યોગ્ય છે.

જન્મતમાં ખરેખરો સાર તો આજ છે. મનુષ્ય જન્મની સાર્થકતા લાગેજ થઈ શકે છે. આવાજમનનો દેશ તેનાથી દુર છે.

જુઓ શાંત થઇને જુઓ. હવે તો કમળને બદલે એક સમુદ્રનું દૃષ્ય થઇ જાય છે. જ્યાં જુઓ ત્યાં પાણીના મોજાં આવે છે. જેની દીશાનો પાર કે અંત જણાતો નથી એવા સમુદ્રની મધ્યમાં તમે આવી પડ્યા છો. સમુદ્ર જોઇ ગભરાશો નહિ. એ ખારા જળનો સમુદ્ર નથી પણ ક્ષીર સાગર છે. શ્વેત જ્વનવર્ધક દૂધથી ભરેલો એ સમુદ્ર તમને ડુબાડશે નહિ પણ જ્વન આપશે.

ક્ષીર સાગરમાં પડેલા તમને ખીજું કંઈ જણાતું જ નથી કેમ ? ધીરા રહો. ખરું જોવાતું તો અહીંજ મળશે. જુઓ ! જુઓ ! તમારું કમળ તો અહીં પણ આવેલું જણાય છે. ઈ શબ્દ પણ જેવોને તેવો જ છે. સ્થિર ચિત્તે જુઓ. જ્વભાવનાને વિસારીને જુઓ.

ઈ શબ્દમાં પરિવર્તનતા થાય છે. સાક્ષાત વિષ્ણુ ભગવાન શેષનાગ ઉપર પોઢેલા, લક્ષ્મીજી તેનાં ચરણકમળ તળાસે છે તેમનાં ઈમાં દર્શન થાય છે.

જગતની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ અને લય એ ઈ શબ્દમાં આવી પ્રિય છે. પરમાત્માના સ્વરૂપનું એ પ્રતિક છે. જુઓ જુઓ પણ ઈની નીચે પેલા સુવર્ણ સમાન તેજસ્વી અક્ષરો તેનાં જણાય છે.

તત્ત્વમસિ.

તે તું છે. આનો શું અર્થ. શું પ્રણવ પરમાત્માનું સ્વરૂપ તે આપણે છીએ. વાક્ય ખોટું તો ન હોય. ત્યારે પ્રણવ સ્વરૂપ આપણે છીએ. હા, પ્રિયબંધુઓ. તમે સર્વ પ્રણવ સ્વરૂપજ છો. તમે સર્વ પરમાત્માના અંશાવતાર છો. તમારામાં અને પરમાત્મામાં કાંઈજ જુદાઈ નથી. જે પરમાત્મામાં છે તે તમારામાં છે. તમારો ચૈતન્ય આત્મા પરમાત્માજ છે.

જરા પણ આશ્ચર્યચકિત થશો નહિ. હું તમને આ વાત ઠંડા પહોરની ગપ કહેતો નથી. તમારામાં રહેલા એ આત્મારૂપ પરમાત્માના અંશને તમે એટલો તો બહારના મલિન સંસ્કારોથી ઢાંકી દીધો છે કે તમે તેના અદ્ભુત સામર્થ્યને જાણી શકતા નથી. દીપકની ઉપર કાળું આવરણ ઢાંકી તમે દીપકને જોવા દેજો તો તમને તે જણાશે ખરો કે ? આજ પ્રમાણે તમારી સ્થિતિ થઈ છે. આવરણને દૂર કરવાથી જેમ દીપક જણાશે તેમ માયાના આવરણને દૂર કરવાથી ચૈતન્ય આત્મા ઝગઝગશે.

મારો આત્મા પરમાત્મા સ્વરૂપ છે, આ પ્રકારના સુંદર દૃષ્ટાંતોને જોતાં તેમાં તન્મય થઈ રહો. વિચારમાત્રનો સામગ્રી આ આત્મતત્ત્વમાં એક થાઓ. સમયના બાનને જુલો.

જેમ અધિક તેમાં તન્મય થતા જશે તેમ તમને લાભજ છે. જીવપણામાંથી શિવપણામાં આવવાનો આજ સરળ માર્ગ છે.

આ ક્રિયા કરતી વખત ખાસ એટલું સ્મરણમાં રાખજો કે તે નિષ્કામભાવે ફળની કંઈપણ ઇચ્છા રાખ્યા વિના કરવાની છે. તમારા અંતઃકરણની સર્વ ઇચ્છાઓને પૂર્ણ કરવાનો એકજ સાચો માર્ગ છે કે તમારે નિષ્કામી થવું. તમારા અંતર્યામી તમારા અંતઃકરણની ઇચ્છા જાણે છે જ. એટલે તે તો સ્વતઃજ પૂર્ણ કરશે. શ્રીદામાની દર્શિતા તે ન જાણે તેમ પ્રભુએ દૂર કરી હતી. તેમ તમારી ઇચ્છેલી વસ્તુ પણ તમે ન જાણી શકો તેમ એજ પ્રભુ આપશે.

આ સંયમની મહાન ક્રિયામાં જેમ જેમ પ્રીતિ ઉત્પન્ન થતી જાય છે. અને રસવૃત્તિ પૂર્વક ઉત્સાહથી નિત્ય સધાતી જાય છે. તેમ તેમ શારિરીક, માનસિક, અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિના દ્વાર આપોઆપ ખુલ્લાં થએલાં જણાવા લાગે છે. મારા ભક્તનું હું યોગ ક્ષેમ વહામ્યહમ એ ભગવત વચનની પ્રતિતી આપણને થાય છે. પ્રતિકૂળ પ્રારબ્ધ અનુકૂળ રૂપમાં ફેરવાઈ જાય છે. સ્પર્શમણિ લોહને અડકતાં તેનું સુવર્ણના રૂપમાં રૂપાંતર કરી નાંખે છે તેમ આ સંયમની ક્રિયા અંતર્યામીથી સંલગ્ન થનાર મનુષ્ય પોતાના સ્વત્વના આદો-લનોથી વિજયનેજ અનુભવે છે. તે જે કાર્ય સિદ્ધ કરવા

માંજે છે તેમાં ભક્તેને અન્યને ડગલે અને પગલે નિષ્ફળતા જણાતી હોય પણ તે તો કાર્ય સિદ્ધિનેજ અનુભવે છે.

સંયમનું સામર્થ્ય ન્યૂન ન ધારશો. આ સામર્થ્યના ભલે તમે ગગનવિહારી થઇ શકશો. જે છે તે સંયમમાંજ છે. અંતઃકરણની બહાર ભટકતી વૃત્તિઓને પાછી વાળી સ્વસ્વરૂપમાં જોડો. તેનાથી અભેદ થાઓ અને પછી તમારે કુખને માટે બહાર ફાંફા નહિ મારવાં પડે.

શાંત થવાની ક્રિયા કેટલો વખત કરવી તેનો નિયમ નથી. તેમાં જેમ અધિક જેસાય તેમ વધારે સારું. શરૂઆતના અભ્યાસક્રોએ તો અડધો કલાક અથવા એક કલાક આ ક્રિયામાં ગાળવોજ જોઈએ. પછીથી તો અભ્યાસમાં રૂઝ ઉત્પન્ન થતાં જે કલાક કે ત્રણ કલાક આ ભાવનામાં આસ્થા જાય છે તો પણ તેની ખબર રહેતી નથી. આ સ્થિતિમાં કાળનું જ્ઞાન મૂલાય છે. આ નિશ્ચલ અવસ્થાની સ્થિતિને કેટલાક સમાધિની સ્થિતિ પણ કહે છે.

અનુભવમાં આગળ વધવા ઇચ્છનાર શુભેચ્છકોને આ સ્થિતિની સિદ્ધિ સત્વર થાઓ એવી શુભ ભાવના પૂર્વક વિરમીએ છીએ.

(૭)

કુન્ડાનકામના પૂર્ણ કરવાનો માર્ગ.

અમે શું કરીએ ? તમારા સાધનો સર્વ અમે બાંધ્યાં.
કુન્ડાનકામના પૂર્ણ કરવાનો માર્ગ.

તે સારાં છે. અનુભવમાં મૂકીએ તો સુખ આપે એવાં છે પણ તે સાધવાને અમને નવરાશ મળતી નથી. આજ તો વખત એજ પૈસા છે. આ અર્થશાસ્ત્રના જમાનામાં અમે અમારો વખત બચાવી શકતા નથી. અમે તમારા સાધનો સાધવાને બેસી રહીએ તો પછી અમને અમારાં વ્યવહારનાં કાર્યો કરવાનો વખત નજ મળે. અને તે ન થાય તો પછી ખાદ્યે શું ? આજે તો 'પેટાબા'ની પૂંજ સર્વથી પહેલી છે. અને વળી અમારે આશ્રયે રહેલાં સંબંધીઓનું પણ શું થાય. આજ પ્રકારના વિચારો સેવી મનુષ્ય આધ્યાત્મિક સાધનો સાધતાં અટકે છે. મનુષ્યનું જીવનજ વ્યવહાર મય થઈ ગયું છે. દશા કેવી થાય છે તે આપણે નીચેનાં દૃષ્ટાંતથી જોઈશું.

એક સાધન સંપન્ન મનુષ્ય હતો. તેણે એક મહાલય બાંધવા વિચાર કર્યો. પણ બણેલો બૂલે એ ન્યાયે પાયો મજબુત ન કર્યો અને માળ ઉપર માળ બાંધાવ્યા. મકાન બાંધાઈ પૂર્ણ થયું અને વૈશાખ માસના દિવસે આવ્યા. સખત પવનના ઝપાટા મકાનને લાગવા માંડ્યા અને મકાન પડ્યો. તરતજ એ બજ્ય મકાન જમીનદોસ્ત થયું.

આજ પ્રમાણે આપણી આધુનિક પ્રવૃત્તિઓ સંબંધમાં છે. જ્યાં સુધી આંતરવ્યવસ્થા મળ્યુત થઇ નથી ત્યાં સુધી સર્વ વ્યવસ્થા ઉપરછલી ધૂળપર લીંપણ જેવી છે.

મનુષ્યજીવન જેઇશું તો તેમને વખત નથી મળતો એ તો તેમનું સાધન ન સાધવાનું બહાનું છે. એવો કેટલોએ સમય જતો રહે છે. કે જે તેને બચાવે તો તે અમૂલ્ય સાધન સાધી શકે. મનુષ્યને સાધન સાધવા અને તે પણ પોતાનાજ ઉદ્ધાર માટે સાધવાની નવરાશ નથી. શું આશ્ચર્યની વાત ! પોતાના રોહી ગણાતાં મિત્રોની સાથે કલાકોના કલાકો વાતો કરવાનો વખત મળે છે. બહાર ફરવા જવાનો વખત મળે છે. સ્ત્રી પુત્રની સાથે બેસી વિનોદ કરવાનો વખત મળે છે. માલ વિનાના ગાભા ચુંથવા વખત મળે છે. પણ આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા અને જે પ્રાપ્ત કરવાથી સધળુંજ પ્રાપ્ત થાય છે તેનો વખત મળતો નથી. પ્રિય બંધુઓ તમારા જીવનની ડાયરી આજથીજ રાખો અને પછી જુઓ કે તેમાં કેટલો બધો વખત નકામો ચાલ્યો જાય છે. તમે શું તેનો બચાવ કરી તમારાજ શ્રેયમાં તેનો ઉપયોગ ન કરી શકો.

તમે જીવન ગાળવાની પદ્ધતિજ અનિયમિત પાડેલી હોવાથી આ પ્રમાણે થાય છે. નિયમિત થાઓ. અને સધળાજ તમારા પ્રતિ નિયમથી વર્તશો. અલખત તેને માટે તમને શરૂઆતમાં કેટલીક અડચણ તો પડશેજ, કાંઈને

ખોટું પણ લાગશેજ. પણ પછીથી તમારા નિયમિત વર્તનને તે જાણશે સારે તેજ મનુષ્ય તમારી પ્રસંશા કરશે.

મનુષ્ય સાધન સાધવામાં પોતાના સમયને કેમ ન બચાવી શકે ? આના સંબંધમાં શ્રીમદ્ ઉપેન્દ્રાચાર્યજી ભગવાન પોતાના એક મનોહર પદમાં કહે છે કે

પદ.

સાધજે, સાધજે. તું જ્ઞાન સાધન સાધજે.

તું યોગ સાધન સાધજે,

તું ભક્તિ સાધન સાધજે.

આ દુઃખ આ દુઃખ એમ કહી શીદ સદા અકળાય,

દુઃખ માત્ર ટળવા તણો, સાધન એક ઉપાય.

તેને સતત આરાધજે,

તું રમ્ય સાધન સાધજે, તું કષ્ટ સાધન સાધજે;

મન ચંચળ વૃત્તિ વિમુખ, અંતરમાં અજ્ઞાન,

એવી બુમો પાડી કાં, વ્યર્થ કરે કકળાણ.

ઝટ હણે જીવનિપાત^૧ જે

એવાં તું સાધન સાધજે, તું ધ્યાન સાધન સાધજે;

સમય ન મળતો સાધવા, સાધન એમ ન બોલ,

ઘટિકા નિંદ્રા ત્યાગીને, સાધનમાં તું ડોલ.

વિશ્વે પરમ આરાધ્યજે.

તે પ્રાપ્ત કરવા વાધજે, તું શુદ્ધ સાધન સાધજે;

૧ મનુષ્યનું અધઃપતન બ્રહ્મ યજ્ઞ.

નાટક સીનેમા મહિં ગાળીશ નહિ તું રાત,
કાથા કબલાની મહીં કે પારકી પંચાત.

માહીં સમય ના ગાળજે,

તેમાં તું સાધન સાધજે, દટતર તું સાધન સાધજે;
ચાર મળી ઉગ્મણીના ગોઠવ ના પ્રોઆમ,
વ્યર્થ સભા કલપ, જ્ઞાતિમાં જીવાતું શું કામ.

તું સંગને પરિત્યાગજે,

તે સમયમાં તું સાધજે, અધ્યાત્મ સાધન સાધજે;
વાળ ઓળવામાં, નહિ, ગાળીશ સમય અપાર,
તેવી ક્ષણો બચાવીને, સ્મરજે પ્રાણાધાર,

ઝાઝાં ન બાલ રમાડજે,

એમ સમયને તું બચાવજે, તેમાં તું સાધન સાધજે;
પ્રભુને જો હોય પામવા, તજી સર્વ વ્યવહાર,
સાધન સાધ અધિક સમય, વધારવા અધિકાર,

એકાંત દેશે તું જજે,

એકામ થઈ ત્યાં સાધજે, ઉપદેષ્ટ સાધન સાધજે;

સાધન વિણ સિદ્ધિ નથી, એ નિશ્ચય તું જાણ,

ઉજ્જવલ સાધન સાધજે, જો ઈચ્છે કલ્યાણ,

ખીનું બધું પરિત્યાગજે,

પ્રભુ માંહિ તું અનુરાગજે, પ્રભુ સ્મરણ સાધન સાધજે;-

તમારી ખાત્રી આ પદના વાંચન પછી થઈ તો હશેજ

કે સાધન સાધવાનો સમય તમે ધારો તો બણેજ મેળવી

શકો તેમ છે.

૮

તમારી મહત્તા હાથે કરીને તમે ઘટાડશો નહિ.

કેટલાક માણસને વ્યવહારમાં એવી ટેવ હોય છે કે તે સર્વના સેવક તરીકે દીન બનીને વર્તે છે. આ પ્રમાણે કદી થવું ન જોઈએ. નિરાભિમાનપણું એ જીદી વસ્તુ છે અને હૃદયની દીનતા એક જીદી વસ્તુ છે. દીનતા અને હુલ્લેખતાનું ચિંતન કરવાથી તેના ભાવો હૃદયમાં પ્રકટે છે. અને તે સુખેચ્છકે સેવ્ય નથી. તમારામાં શું નથી અને અન્યમાં શું વિશેષ છે. જે મન બુદ્ધિ તમને પ્રાપ્ત છે તે અન્યને પણ પ્રાપ્ત છે આટલું છતાં જો તમને તેમાં વિશેષતા જણાતી હોય તો તેનું કારણ અન્ય કંઈજ નથી પણ તમે પોતેજ છો. તેણે પોતાનામાં વિશેષતાના ગુણો પ્રકટાવ્યા છે અને તમે છાણના કીડાની માફક જોને તે સ્થિતિમાં કાયમ રહ્યા છો. અને પ્રયત્ન કરો તો તમે પોતે પણ તેના કરતાં એ અધિક ગુણો તમારામાં પ્રકટાવી શકો તેમ છો.

અન્યના સુખ અને વૈભવ જોઈ દયાઈ જતા નહિ કે તેની ઇર્ષ્યા પણ કરતા નહિ. તેનાથી ઉઘટી તમારી અધિક અવનતિ થશે. તમારું કર્તવ્ય તો એ છે કે જે નિયમોના શાનવડે તેણે ઉન્નતિ પ્રાપ્ત કરી છે તેજ નિયમોના પાલનથી તમારી ઉન્નતિ કરવાની છે. આ નિયમોનું સ્વતઃ શાન સંયમની ક્રિયામાં ખેસી પૂર્ણ શાંત થવાથી થશે.

તમે તમારા પોતાના સામર્થ્યમાં શ્રદ્ધા રાખો. એજ
 ખરું સામર્થ્ય છે. અન્યનું આપેનું સામર્થ્ય તમારે કંઈજ
 કામનું નથી. તે કૂવાનું નહિ પણ હવાડાનું જળ છે. તે
 સ્થાઈ કેટલો વખત સુધી રહે. જ્યારે ત્યારે પણ તેને સૂકા-
 વાનો પ્રસંગ આવેજ. આત્મજળમાં શ્રદ્ધા રાખનાર મનુષ્ય
 જગતમાં કલ્પનામાં પણ ન આવે તેવાં કાર્યો કરી શકે છે.
 પૂર્વના દ્રષ્ટાંતો વિચારો. પાંચ વર્ષના નાના બાળક ધ્રુવે આત્મ-
 જળની શ્રદ્ધાથીજ જંગલમાં જઈ તપ કરી પ્રભુને મેળવ્યા
 હતા. નેપોલીયન બોર્નાપાર્ટે આખા યુરોપને એક સમય
 ધુળવ્યો હતો તે પણ આત્મજળની શ્રદ્ધાથીજ. અને એ
 શ્રદ્ધા પાછળથી સહજ ડગમગવાથી તેનો પરાજય થયો
 હતો. શિવાજીએ મહાન મોગલ સલ્તનત સમક્ષ આત્મ-
 જળની શ્રદ્ધાથીજ બંડ ઉડાવ્યું હતું અને ઔરંગઝેબ જેવા
 રાજાને ત્રાહ્ય પોકરાવી હતી. જેને પુરેપુરું બોલતાં પણ
 નહોતું આવડતું એવા શ્રીસના ડીમેસ્થિનિશ નામના માણસે
 મહાન વક્તા થવાની ઇચ્છા કરી અને વ્યાખ્યાતાઓમાં સર્વ
 શ્રેષ્ઠ પદવી આજે આત્મશ્રદ્ધાથી પ્રાપ્ત કરી હતી. એક
 સામાન્ય ભરવાડમાંથી સેક્રેટસે મહાન પોપની પદવી પ્રાપ્ત
 કરી હતી. આ સિવાય બીજાં પણ અન્યને અશક્ય સરખાં
 જણાતાં કામો મનુષ્ય આ આત્મશ્રદ્ધાના ગુણને ધારણ
 કરવાથી કરી શકે તેમ છે. અને તેનાં દૃષ્ટાંત આખી રાખ
 તેમ છે.

મનુષ્ય પોતાની પ્રાપ્ત સ્થિતિમાંથી આગળ કેમ વધી નથી શકતો. તેનું કારણ એકજ છે. અને તે એક કે તેને તેના પોતાનાજ બળમાં શ્રદ્ધા નથી. અમુક કામ મારાથી પાર ઉતારી શકાશે કે કેમ ? મારી યોગ્યતા છે કે કેમ આવાને આવાં નિવેદાત્મક વિચારો તેનામાં પ્રકટી તેના સુખના માર્ગને બંધ કરી નાંખે છે. નિશ્ચય કરીને માનજો કે સુખ માત્રના તમે પૂર્ણ રીતે હકદાર અને સામર્થ્યવાન છોજ. જેમ બીજાને જમીનમાં નાંખ્યા પછી તે ફળગા દ્વારા બહાર આવવાનોજ પ્રયત્ન કરે છે. તેમ મનુષ્યમાં રહેલો આત્મા હંમેશાં પોતે સુખ સ્વરૂપ હોવાથી જ્યાં જ્યાં સુખનેજ શોધે છે.

પ્રિય આત્મન તમારો માર્ગ દુઃખરૂપ કાંટા અને જાંખરાથી ભરેલો હોય. ડગલે અને પગલે વિપત્તિના ડુંગરને ડુંગર તમને જણાતા હોય. શરીર વ્યાધિથી પીડા પામતુ હોય તોપણ તમે કદી નિશ્ત્રસાહી થશો નહિ. તમારી પ્રતિકૂળ સ્થિતિ અલ્પકાળજ રહેનારી છે. સુખ સ્વરૂપ આત્માના ધ્યાનમાં લિન થાઓ. ઘડીભર જગતને જૂલવા પ્રયત્ન કરો. અને મહા સમુદ્રની મધ્યમાં જળ વિના જેમ અન્ય કંઈ જણાતું નથી તેમ તમને સુખ વિના અન્ય કંઈ પણ જણાશેજ નહિ.

તમારા કાર્યક્રમમાં નિત્ય થોડો વખત એકાંત વાસનો પણ રાખશો. ઘરમાં તેમ જ બહાર પાસે

એકો વખત એકાંત બેસી તમારા કર્તવ્યનો વિચાર કરશો. એકાંતના ખરા સુખની મહત્તા તમને સમજશે. જે કાંઈ સર્વોત્તમ કાર્ય થાય છે તે આ એકાંતમાં જ થાય છે. હું મારા ઘરમાં લખવા એકો હોઉં અને પડોસના ઘરમાં શાળા માલવાના ખડખડાટ થતા હોય તો સર્વોત્તમ નજ લખી શકું એ સ્વાભાવિક છે.

તમને પ્રાપ્ત જે સ્થિતિ હોય તેમાં સંતોષ રાખી આગળ વધવાનો નિયમ રાખો જે મનુષ્યોને પ્રાપ્ત સ્થિતિમાં સંતોષ નથી અને તેનાથી દુઃખ છે એમ જુઓ પાડ્યા કરે છે તે હંમેશા દુઃખીજ રહે છે. જે પોતાના પ્રાપ્ત કર્તવ્યોજ સુખપૂર્વક કરી નથી શકતો તે આગળ વધ્યા પછી તે સમયના કર્તવ્યો શી રીતે ઉત્તમ કરી શકશે ? નાનામાંથી મોટા થવાય છે. મોટામાંથી નાના થવું એવો એક જાતનો વિનિપાત છે. ગ્રીષ્મના તાપમાં મનુષ્યને શિતળ છાયા આપનાર આ મોટા વટવૃક્ષને જુઓ. પ્રથમ જ્યારે તેની ઉત્પત્તિ થઈ ત્યારે નાના સ્વરૂપેજ હતું. કુદરતના વિકાસના નિયમને અનુસરી આજે તે આટલા મોટા સ્વરૂપમાં આવ્યું છે. મનુષ્ય પણ આજ નિયમે પોતાની હલની સ્થિતિમાંથી મહાન સ્થિતિમાં આવી શકે છે.

આગળ વધવાની જરા પણ ઈચ્છા હોય તો કદી અભિમાની ન થશો. અભિમાન એ ઉન્નતિની વૃદ્ધિવસ્થા છે. જ્યાં તેનો પ્રવેશ મનુષ્યમાં થયો કે ઉન્નતિ તરતજ અટકે છે. એટલુંજ નહિ પણ તે મનુષ્ય ગમે તેટલી ઉન્નત

સ્થિતિમાં મૂકાયસો હોય તો પણ કુદરત તેને ધક્કો મારી નીચે અમડાવી નાંખે છે. રાવણ સરખા મહાન પરાક્રમી રાજાનો પણ એ અભિમાનથી નાશ થયો તો સામાન્ય મનુષ્ય તે શી ગણતરીમાં ? અભિમાન આવતાં મનુષ્ય પોતાના કૃતવ્યનું ભાન ભૂલે છે. અને પરિણામે પોતાનેજ હાથ પોતાનાં નાશનાં સાધનો કરે છે.

ધન્યરકૃપાથી તમારી સ્થિતિ સારી હોય અને તમે મોટા નૃપતિ હો, અગર લક્ષ અથવા કરોડપતિ શ્રીમાન સદગૃહસ્થ હો તે છતાં નિરાભિમાનપણાને સેવશો. પ્રભુને ત્યાં ગરીબ તથા ગરનો બેઠ નથી. તેના રાજ્યમાં તો સર્વ સરખાં છે. માટે તમારા ગરીબ ભાઈઓ તરફ ઘૃણા અથવા તિરસ્કારની દ્રષ્ટિથી ન જોશો. ઉલટું તમારા પ્રાપ્ત પૈસાનો સદુપયોગ કરી તેમની સ્થિતિ સુધારવાનો પ્રયત્ન કરશો. તમારા તે અત્યંતથી ગરીબોની સ્થિતિ સુધરશે અને તેમાંથી એકજ ગરીબની આંતરડી તમને દુવા દેશે તો બસ છે.

વ્યવહારમાં તો ઘણે ખરે ઠેકાણે એવું જોવામાં આવે છે કે શ્રીમાન મનુષ્યોના દરવાજા હમ્મેશાં ગરીબોને માટે ખુલ્લો હોય છે. કોઈ ગરીબને તેમને મળવું હોય તો મળી શકાતું જ નથી. વળી કેટલેક ઠેકાણે તો એમ પણ જોવામાં આવે છે કે કેટલાક શ્રીમાનો ગરીબની સાથે વાત કરવામાં ખૂબ પ્રસન્ન હોય છે. તેઓ ગરીબ રહ્યા જ શા માટે એમ તેઓ માને છે. પોતાને ત્યાં લખલૂટ ખર્ચ ચાલ્યા જતા હોય તો

પણુ તેનો હીસાબ નહિ અને ગરીબને પાંચ દશ રા. આપવા હોય તો તેનો હીસાબ ગણાય છે, આ પ્રમાણે જે વહીવટ ચાલે છે તેમાં ફેરફાર થવાની જરૂર છે. સ્પષ્ટીકરણ કરતાં જણાવીએ છીએ કે અત્રે કહેવાનો ભાવ એવો નથી કે શ્રીમાનોએ ગરીબને પોતાનું સર્વસ્વ આપી દેવું અને પોતે પણ તેના જેવા થઇ જવું પણ કહેવાનું એમ છે કે ગરીબો પ્રતિ જે તિરસ્કારની લાગણી જોવામાં આવે છે તેનો નાશ કરવો. પોતાની આવકનો અમુક ભાગ ધર્માદા તરીકે પણ કાઢવો અને તેમાંથી યોગ્ય જણાય તેને દાન કરવું આ સિવાય ગરીબોને ધંધે લગાડવા પ્રયત્ન કરવો. તેમની સ્થિતિ સુધારવાનો આ સારામાં સારો ઉપાય છે.

(૯)

શરીરને અક્રિય કરી શાંત થવાની કળા તમે

સંપૂર્ણ પ્રેમ અને ઉત્સાહથી સાધવાનો આરંભ કર્યો હશેજ. હવે હું તમને બીજી તેમાં કેટલીક જરૂરી બાબતો સૂચવીશ. શાંત મની વખત વિચારોનાં ટોળેટોળાં આવી જાયને મનરાવતાં હશે પણ તે પ્રતિ બિલકુલ ધ્યાન આપશોજ નહિ. અમુક પ્રેમ અને ઉત્સાહથી તમારા પ્રયત્નને ચાલુ રાખશો. એક મહિને નહિ તો બીજો મહિને તમને તેમાં શાંત થવાશે.

પ્રભુનો માર્ગ છે શૂરાનો,

નહિ કાયરનું કામ જોતે.

આ વચન પ્રમાણે જે શાંત સ્થિતિમાંથી તમે મહાન ફેરફારોની આશા રાખો છો. જીવન પરિવર્તનતા જેમાં જુઓ છો તે કાર્યમાં શૂરવીરતા તો જોઈએજ. અને આ શૂરવીરતા તે કાંઈ હાથમાં તરવાર લઈ અન્યના મસ્તક કાપવા રૂપ શૂરવીરતા નથી પણ તમારા અંતરની શૂરવીરતા છે. તમારા સાધનોની શૂરવીરતા છે.

નિશ્ચય કરી માનજો કે આજે-શાંતિની ભાવના સેવતાં જે વિચારોના સમુદ્રો આવી તમને ગભરાવે છે તે ફક્ત શરૂઆતનાંજ છે. તમે શાંત થઈ શકો તેમ છે. તેમ તમારામાં તે સામર્થ્ય પણ રહેલું છે.

પ્રયત્નમાં અકળાશો નહિ. તેમ નિશ્વાસ નાંખશો નહિ. પૂર્ણ શાંત થશો. આજ શાંતિમાં થોડો સમય નિશ્ચેષ્ટ પડ્યા રહો.

હવે તમારે આગળ વધવાનું છે. તમને જે પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છા છે તેને કલ્પનાસૃષ્ટિથી જોવાનો અભ્યાસ પાડજો. દાખલા તરીકે તમને આરોગ્યની જરૂર છે. તો તમારું શરીર બંને અત્યારે વ્યાધિથી ભરેલું અમર સુખથી હોય તે છતાં હું આરોગ્ય સ્વરૂપ છું. એવું ભાન કરજો. મારું શરીર બીમ કે હનુમાન જેવું પૂર્ણ બળવાન છે. એવું માનસિક ચિત્ત રચી તેમાં તન્મય થઈ જશો.

તમને ધનની ઇચ્છા હોય તો હું સંપૂર્ણ ધનવાન છું. કુમેર ભંડારી અથવા આધુનિક સમયના કરોડાધિપતિ કાર્નેગી જેટલું ધન તમને પ્રાપ્ત છે. એમ ધારજો. તમારા ઘરમાં બંધે આજે ખાવાને શેર અનાજ પણ ન હોય તે છતાં તમારે તે પ્રતિ ધ્યાન આપવાની જરૂર નથી. ધનવાન પશુની ભાવનાજ તમારે તો સેવ્ય છે.

આજ નિયમ પ્રમાણે જે વસ્તુની તમારે જરૂર હોય તેનું માનસિક ચિત્ર રચી તે તમને પ્રાપ્તજ છે એમ ધારજો. અંતઃકરણની શાંત સ્થિતિમાં આ પ્રમાણે ધારવાથી તેને તમે પ્રાપ્ત કરી શકશો એ નિઃસંશય છે.

અધ્યાત્મવિદ્યામાં જે મનુષ્ય ઉંડા ઉતર્યા નથી તેમને તો આ ભાવના કેવળ હાસ્યજનકજ લાગશે. મનુષ્યના વિચારમાં અને સંકલ્પમાં શું સામર્થ્ય રહેલું છે તે ન જાણનાર મનુષ્ય ભણે તેનું હાસ્ય કરે. તેમના હાસ્યથી આ ક્રિયાનું મહત્વ કાંઈ જાતું રહેતું નથી. ધ્યાનના ધ્યેયરૂપ થાય છે એ સર્વ સામાન્ય અને સાર્વધાર્મિક બાબત છે.

વિચારોની અસર કાંઈ મનુષ્યના ઉપર ઓછી થતી નથી. તમે પૂર્ણ આનંદમાં બેઠા હો અને તમને કોઈ આવીને કહે કે ભાઈ આજે તો અમુક બેંક બેસી ગઈ તો જો તેણે તમે કદાચ તમારા રા. મુક્યા હોય છે તો તરતજ તમારો આનંદ સોકના રૂપમાં ફેરવાઈ જવાનો. અને આજ

નિયમો આજે તમે એક વ્યાપારમાં પાંચસો રૂપીઆ ખોટ ખાધી હોય અને શોકમાં બેઠા હો તે વખત તમને કોઈ આવીને કહે કે ભાઈ આજે તો આ શેરનો ભાવ વધી ગયો. અને તમારી પાસે તે હોવાથી તમને એક હજારનો લાભ થાય છે. આ સમાચાર સાંભળતાંજ તમારો પૂર્વનો શોક જતો રહે છે અને તમે હર્ષમાં આવી જાઓ છો.

મનુષ્ય જેવું ચિંતન કરે છે તેની અસર તેના સંધ્યા જીવન ઉપર થાય છે. ચિંતન અથવા વિચારનાજ પરિણામે કંઈ ન હોય છતાં માણસોએ પોતાના જીવ ગુમાવ્યા છે. વૃક્ષના ઢુંઢાને અંધારી રાત્રિએ ભૂત માની કંઈ કેટલા મનુષ્યો ખીંચા હશે. તેમ દોરડીમાં સર્પની પ્રતીતિએ કંઈ કેટલાએ મહાન ત્રાસને અનુભવ્યો હશે.

એક ખરું દૃષ્ટાંત વિચારના સંબંધમાં એવું છે કે એક વખત લંડનમાં એક જન્મટીપ પામેલા કેદીની ઉપર વિચારનો પ્રયોગ કરવાનો લાંના કેક્ટરોનો ઠરાવ થયો. તે માટે મંજૂરી મેળવી. પોતાની પ્રયોગશાળામાં તે કેદીને લાવવામાં આવ્યો. અને પછી કહ્યું કે જોકે તારે મરવાનું તો છેજ. પણ ફાંસીના લાકડાંએ ચઢી મરવા કરતાં અમે તને પ્રયોગ કરી મારીશું. અમારે તારા હાથની ઘોદી નસ કાપવી છે. અને પછી તેમાંથી અમુક ભાગો જોવા છે.

આ પ્રમાણે કહી એ કેદીની આંખે પાટા બાંધ્યા. અને પછી તેને એક ટેબલ ઉપર સુવાડ્યો. કેક્ટરોને તેની

નસ કાંઈ કાપવી નહોતી પણ આ વિચારની અસરથી તેને શું થાય છે તે જોવું હતું. તેથી તેને ક્ષોરોદ્ધાર્થે જેવી એકાદ કરનારી દવા પણ સુધાડી ન હતી. પછી તેનો હાથ પોતાના હાથમાં લઈ ગણે નસ કાપતા હોય તેવો દેખાવ કર્યો. પેલા કેદી ઉપર સહજ એક શોય ધોયવા જેટલો પ્રયોગ કર્યો. અને પછી નસ કપાઈ ગઈ છે એમ કહેવા માંડ્યું. પાસેના પાત્રમાં ખાલી નળમાંનું પાણી પડતું હતું તેને લોહી પડે છે એમ કહ્યું. કેદીએ નક્કી માન્યું કે આ મારાજ શરીરનું લોહી વહે છે પરિણામે તે બેભાન થયો અને આખરે મૃત્યુ પામ્યો.

આ વાત ઉપરથી વિચારવાનું એટલુંજ છે કે વસ્તુતઃ રીતે કેદી ઉપર નસ કાપવાનો કંઈજ પ્રયોગ થયો ન હતો છતાં તેણે પોતે એમ માન્યું અને મૃત્યુ પામ્યો આજ નિયમ મુજબ દરેક વ્યાપ્તમાં બનતું આપણે જોઈએ છીએ.

વ્યથા ભયને પામશો નહિ. જગતમાં યથાર્થ રીતે તો ભય જેવી કોઈ વસ્તુજ નથી સર્વદા અભય રહો. આત્મા અભય સ્વરૂપ છે. તમે પણ તેનો અંશ હોવાથી અભય સ્વરૂપજ છો.

તમે એકાંતમાં બેસા હો તે વખત કોઈ વિચાર આવી તમને વિકળ કરે અગર તમારા મુખ ઉપર ઉદાસિનતાની છાયા આણે તો તરતજ તેને કહેજો કે મારા આત્મસ્વરૂપ ઉપર કોઈની મુલુ સત્તા નથી. વિચાર એ મારા ઉપજવેલો ઉપજ્યો છે.

અને તે અસારે મને ભય આપવાનું કાર્ય કરે છે. પણ તેને ખબર નથી કે મારા સ્વરૂપનું સામર્થ્ય અપરિમીત છે. આ આ પ્રમાણે બોલી ખડખડાટ હસજો. ખી. ખી. ખી. કરી ઉપર ઉપરનું નહિ પણ અંતરથી હસજો. તમારામાં નિર્દોષ પ્રસન્નતા પ્રકટશે. જોજો હસવામાં સંકોચ સેવતા નહિ. એકલા એકલા હસવાથી લોક મને ગાંડામાં ગણશે એવો ભય પ્રકટાવતા નહિ. અને હસજો. તમારા શરીરનું આરામ્ય એનાથી પ્રાપ્ત થશે. તથા શોકની છાયા પણ નાશ પામશે.

(90)

મનકામના પૂર્ણ કરવા ઇચ્છનાર મનુષ્યની ભાવના

કેવી હોવી જોઈએ ? તે સદા સર્વદા પૂર્ણ આત્મસ્વરૂપમાં
મસ્ત રહેનાર અને વિશ્વમાત્રનું હિત ઇચ્છનાર હોવો જોઈએ.
જે વિશ્વ મમત્રનું હિત ઇચ્છે છે તેનુંજ હિત વ્યવહારમાં
પરમાત્મા સાધે છે. જે વિશ્વનું અહિત ઇચ્છે છે તેનું અહિ-
તજ થાય છે. આ મહાન નિયમને લક્ષમાં રાખી તમારી
પ્રવૃત્તિ આગળ ધ્યાન્યા જશે તોજ તમને શાંતિ અને
સુખ મળશે.

તમે તમારા અભ્યાસમાં જે વખત ખેસો તે વખત
અને તે પછીથી પણ તમારી કૃતિ એવી રાખજો કે જે

તમારા અભ્યાસને હાનિરૂપ ન થાય. એક હાથ ખાડો ખોદી ઉપર ચાર હાથ પુરનાર મનુષ્યો પણ વ્યવહારમાં છે. તેઓ સંવારના કલાક કે બે કલાક ઇશ્વરમંથનમાં ગાળે છે અને આખો દિવસ દગા પ્રપંચમાં રમે છે. આટલું છતાં બીજા લોકોની આગળ ખોસે છે કે અમે રોજ બપોળે કલાક પ્રાર્થનામાં ગાળીએ છીએ છતાં અમને સુખ મળતું નથી. ભાઈઓ વિચાર કરો. સુખ તે તમને શી રીતે મળે? તમારી બે કલાકની પ્રાર્થના પછીથી એવી તે કઈ કૃતિ છે કે જે સુખને તમારા પ્રતિ આકર્ષિત લાવે.

આજે આંખો વાલી કાલે તેના ફળ ખાવારૂપ વૃત્તિ કદાજ કરશે નહિ. મનુષ્યે ફળની ઇચ્છાનો ત્યાગ કરીને કર્મ કરવાનો આદેશ હોવા છતાં મનુષ્ય હૃદય ફળની ઇચ્છાએ આતુર અને અધિરા બને છે. દુઃખ એ મનુષ્યની કસોટી હોવા છતાં પરમાર્થિક ક્રિયા કરનાર મનુષ્યને દુઃખનો મસાગ આવતાં તે તરતજ ખોલી ઉઠે છે કે ભાઈ આ કળિયુગમાં તો ધર્મને ઘેર ઘાડ અને પાપી કુશળ આવા વચનોવદી નિરત્સાહી થઇ જાય છે.

વિચાર કરો. દુઃખરૂપ કસોટીમાંથી જગતમાં કોને પંચાર થયું નથી પંડ્યું. કૃષ્ણ પરમાત્માને પણ બાળવયમાં ખરા માતૃપિતા મૂકી પાલક માતૃપિતાને ત્યાં જઈ રહેવું પડ્યું છે. ભગવાન રામચંદ્રજીને ચૌદ વર્ષ વનવાસ સહન કરવો પડ્યો છે. સતિ દ્રૌપદીનાં દુઃખો તો જગતજહે છે.

હરિચંદ્ર રાજને નીચઘર પાણી ભરવું પડ્યું છે. મયુરવંનને પોતાનું મસ્તક વહેવરાવવું પડ્યું છે. આજ પ્રમાણે જગતમાં જે જે મોટા માણસો થઈ ગયા છે અને જે ઇશ્વરાવતાર મનાયા છે તેમને પણ દુઃખ ભોગવવાં પડ્યાં છે તો સામાન્ય મનુષ્યનું તે શું ગળું ?

દુઃખના પ્રસંગો જોઈ ન ગભરાવાથીજ દુઃખો ટળે છે. દુઃખ નાશી છૂટે કોઈ દિવસ ટળતું નથી. મનુષ્યની ખરી પરીક્ષા તેની સહનશીલતામાં છે.

સુખનો સરળ માર્ગ.

તમારે માટે મુક્તિનો અને ખરા સુખનો એક માર્ગ તમને હું દર્શાવીશ. આ માર્ગ જવાથી કંઈ કેટલા મનુષ્યોએ સુધાર્યાં છે પોતાના દુઃખી જીવનો. પ્રાપ્ત કર્યાં છે અનર્વાધ સુખોને. રાજ્યમાર્ગ છે પ્રયાણ કરી શકે છે સર્વ નાનાં કે મોટાં સ્ત્રી પુરુષ કે બાળક. આ માર્ગ અન્ય કાંઈ નહિ પણ ઇશ્વર શરણ છે. તમે વિપત્તિથી જ્યારે જ્યારે કંટાળ્યા હો, જગતના સ્વાર્થીસંગાંથી ત્રાસ પામ્યા હો, તમારા મિત્ર શત્રુ થયા હોય અને જગતમાં તમારું પોતાનું એવું કોઈજ રહ્યું નહિ હોય તે વખત ઇશ્વરને શરણે જાઓ. ઇશ્વર નોંધારાનો આધાર છે. દુઃખી જનોનો વિશ્રામ છે. મુમુક્ષો જનોને ઠરવાનું સાચું ઠામ છે. જેનું શરણ લેનાર મનુષ્ય કદી નિરાશ થતો નથી. જગત

ભરતો પાપી મનુષ્ય પણ જો ખરા હૃદયથી શરણે જાય તો તેને 'મારો' કહી આશ્વાસન આપે છે એવા એક દુનિયામાં ઇશ્વરજ છે.

જગત આખું જુઓ. તે સ્વાર્થથી ભરેલું છે. મારો અને તમારો સંબંધ પણ આજે સ્વાર્થથીજ બંધાયો છે. તમારા સગાં તમારા સંબંધીઓ તમારા મિત્રો સર્વ સ્વાર્થના સંગી છે. આ ખોટાં નહિ પણ અનુભવનાં વચનો છે. જ્યાં સુધી સ્વાર્થ હોય છે ત્યાં સુધી ભાઈ ભાઈ કહેનાર અને તે થઈ રહેતાં અગર સ્વાર્થ ન સધાતાં તેજ મનુષ્ય તેને છોડી દે છે. હું તો તમારી સાથે નિસ્વાર્થ સંબંધથી બંધાયો છું આપણો સંબંધ ક્ષણિક નહિ સ્વાર્થ પુરતો નહિ પણ સ્થાયી રહેશે. એમ બોલનાર તથા લખનાર મનુષ્યના સંબંધમાં પણ હું જોઈ શક્યો છું કે તેઓનું બોલવું અને લખવું ફક્ત ઉપર ઉપરનુંજ હતું. આવા સ્વાર્થી મનુષ્યને પોતાનું હૃદય સોંપવામાં પણ બધું સંભાળવાનું છે. મારી તો તમને એક સલાહ છે કે કદી સ્વાર્થી થશો નહિ. જે નિર્ભળ પ્રેમ એક બીજા સાથે બંધાયો. જેને નિજના ગદ્યા જેની સલાહો લીધી. જેને કસોટીના પ્રસંગમાં પણ સાથે રાખ્યા તેનો સંબંધ શું સ્વાર્થ પુરતોજ હોઈ શકે ? હું તે કદી માનતો નથી. પ્રેમમાં સ્વાર્થનો સંભવજ નથી. જ્યાં સ્વાર્થ દૃષ્ટિ આવી ત્યાં વિકારની છાયા ઉર્લૂંચી. અને મનુષ્યને મને તેટલું નુકસાન થતું હોય પોતાના બંધાનો એક સમજ

સહાયક શુભાવરો પડતો હોય છતાં તેનો લાગ કરવો એજ ઉત્તમ છે. હંમેશા આત્મસ્ફુરણને અનુસરી મનુષ્યે ચાલવું. અને આત્મસ્ફુરણ ન્યાં ન કહે ત્યાં એ સંબંધ ગમે તેટલો હિતાવહિ થતો હોય છતાં તે છોડી દેવો.

ખાસ એટલું તો સ્મરણમાં રાખજો કે કોઈની સાથે પણ બોલી બગાડશો નહિ કે પ્રકટ વિરોધ કરશો નહિ. જેની સાથે હર્યા કર્યા. જેને તેના કાર્યમાં મદદ કરી તેજ મનુષ્યના પાછળ દુર્ગુણ બોલવા અને ભાઈ તમે એને મદદ આપશો નહિ એમ કહેવું એ હૃદયની દુબળતાજ સ્વયં છે. ન બન્યું તો તેનાથી દૂર રહ્યા પણ પાછળથી તેના દોષ જોવા એ તો કોઈને પણ ઇષ્ટ નથી.

તમે હૃદયથી ખરેખરા પવિત્ર થઈ ઇશ્વરને શરણે મળો. ઇશ્વર પરમ પવિત્ર છે. અને તે પવિત્ર પુરુષોનેજ સહાય આપે છે. હૃદયના મેલને કાઢી નાંખશો અને શુદ્ધ દીક્ષથી ઇશ્વર શરણ લેશો. અને તમને જણાશે કે સુખનો માર્ગ તમારે માટે ખુલ્લોજ પડેલો છે. ન્યાં જુઓ ત્યાં સબર ઇશ્વર ભરેલા છે. આખા વિશ્વમાં એવું એક પણ આજુ નથી કે ન્યાં તેમનું અસ્તિત્વ વિજ્ઞાસ કરતું ન હોય. તો હવે તેમના સ્વરૂપમાંજ રહેજા તમને ભય કોનો છે ? શા માટે વૃથા ભય ધારણ કરી થરથરો છો.

જે માર્ગે વહન કરવાથી પૂર્વે અનેક મનુષ્યોએ પોતાના દુઃખને દાણું છે અને આજે પણ જે દાણે કે તે માર્ગે

ધ્વજ સરણુનોજ છે. તેમના પ્રાતિ સાચી અભિમુખતા કરનાર ભક્તને તે પાતાનો કરે છે. મંદુલ વાણીથી તેના હૃદય પ્રદેશમાંથી સ્ફુરણો સ્ફુરાવે છે. આ સ્ફુરણો શાં છે તે આપણે જોઈએ.

પદ. (આ તારા વચનો સારાં સ્નેહે એ લય.)

આ કેવા સ્વર તો ઉડતા, આત્મપ્રદેશમાં.
અઢતી, શુણ્ણતામાં લાગે (અચલ) ખુમારી આજે; આં
'મનુષ્ય સ્વતંત્રને ધ્વજસ્વરૂપ છે'
પ્રભુતા પ્રભુની તેનાં અંગે પસારી આજે; આં
'સુખ શોધવાને માટે, છોડી દેજે બહાર જનકું;
સુખ તો રહ્યું છે સદા સમીપમાં તારી આજે; આં
ભય મને લાગતાં તો, કદી કોઈ વાત માંહિ,
'નિર્ભય સ્વરૂપ' ગર્જન કરતો તે ભારી આજે; આં
ઉદાસિનતાની છાંયા, સુખ પર લાગે લારે,
કરાવી સ્ફુરણુ લાવે, હસવાની વારી આજે; આં
દુઃખ કેરાં સાગરમાંહિ હુઃખકાં હું ખાઉં કદી તો,
દુઃખમાં સુખ જોવા ખુદિ, સ્ફુરાવે છે સારી આજે; આં
'દુઃખ ભવે છેજ નહિ' અજ્ઞાન લીધે તે કદખ્યું,
એવું કહી સઘળ મુજને, નાંખે તત્વ કારી આજે; આં
કદી કદી ફળદર દુઃખની, રાઠ હું પાડું મોટી,
(લારે કહે) "સંપત્તિ મારી તેતો, અણધારું તારી આજે આં

બળેલો જળેલો કદી, સ્વાર્થી જગ પ્રેમમાંહિ,
પ્રભુ કેરા નિર્મલ પ્રેમે, ખેંચે વ્રતિ મારી આજે; આ
કદી હુતો વિધવિધ ક્ષેશે, રડવા અતિસે લાગુ,
ક્ષેશનું કારણ તરતજ નાંખે એ વિદારી આજે; આ
જીવન સુવાસિત કરનો, પરિપૂર્ણતાને આપી,
ખરેખર સ્વર તો મુજને લાગે પ્રિયકારી આજે; આ
કંઈ કંઈ પાડો મુજને સ્વર એ નિશ્ચિત શિખરે,
એના પાઠ કેરી ભવમાં ન્યારી બલિહારી આજે; આ

પ્રિય ભાઈ દુઃખનું કારણ હવે કાંઈ રહે છે ? જગનના
જીવેનું કર્તવ્યજ્ઞ એક છે. પોતાની પ્રપંચમય સજ્જાની યુક્તિ
પ્રયુક્તિઓને છોડી દઈ ધૃત્વરત્ન શરણે જઈ તેમના ધ્યાનમાં
તલ્લિન થવાનું છે. પ્રભુનું મહાવચન તમે સાંભળ્યું છે ?
તેઓ શ્રી મુખે કહે છે કે:—

પદ. (પ્રિયતમ પદ સેવા યાત્રુ હું બંડી પાણિ એ લઈ.)

સ્વધર્મને ત્યાગી આવ તું શરણ મારી.
ભયભિત ન થા વિશ્વે, લઈશ હું સદા તારી;
સંતાપ, પાપ સડે તારાં, દર્શશ નિશ્ચય નિવારી,
જો ? જો ? પૂજે તારા, સહાય છે અભયકારી;
હું છું તા.....રો, તું મારો ભાત,
છે સદા તું મારો;

મારા ને તારા માંહિ ભેદ કાંઈ નથી પડનારો,
માથુજો નક્કી વિશ્વે, તુંથી ના હું છું ન્યારો,

સૂર્ય છે જેમ એક, ઘટના પાત્રે દરેક
જુદો તે દિસનારો,
આત્મા છે તેમ એક, મારો તો અંશ પ્રત્યેક
આત્મામાં પડનારો; તું છે.

વારિમાં વારિ ભળતાં, એક રૂપ તે થાનારું,
જ્યોતિમાં જ્યોતિ મળતાં, જુદાઈ ન દિસે વારું,
પાત્રો છો જુદાં હોય, તેને ન ન્યાળે કોય,
ભિતર સડે જોનારું; તું છે.

હવે કાંઈ શંકા રહે છે. આ પળથીજ સઘળી ખટપટોને
છોડી અનન્ય ભાવથી હૃદય શરણુને સ્વીકારો. જગતમાં
તમારો જય જયકાર છે.

(૧૧)

ૐ પ્રિય આત્મન તમે હૃદય શરણુને સ્વીકાર્યું ખરું

ને ? આજે તમારી પરીક્ષાનો દિવસ છે. કહેશે કે હૃદય
શરણુ સ્વીકાર્યાને તમને કેટલી મુદત થઈ છે. તમારામાં તે
મુદત દરમ્યાન તમે શા શા ફેરફાર પ્રકટ થએલા જોયા છે ?
તમે છ માસ પૂર્વે જ્યાં હતા ત્યાંના ત્યાંજ આજે પણ
છો કે આગળ વધ્યા છો ? આગળ વધ્યા તો કેટલું વધ્યા ?
આ સર્વ પ્રશ્નોનો ઉત્તર શાંત ચિત્તે વિચારીને આપશો.

તમને તેમાં તમારી પ્રગતિ સ્વલ્પ અંશે પણ ન થઈ હોય તો હું તમને કહીશ કે તમે ઇશ્વરશરણ સ્વીકાર્યું નથી પણ ફક્ત જનસમાજમાં બતાવાનો ખાલી ઢોંગ કર્યો છે. રાત બંધી છળું અને સવારે શેર લોટ પણ ન નીકળ્યો તો તે શા કામનું ? ઇશ્વરશરણ લીધું અને જીવન તેનું તેજ રહ્યું તે શા કામનું ?

સવારના નિત્ય બે કલાક ઇશ્વર શરણ સ્વીકારી દિવસ રાત્રિના મળી બીજા બાવીશ કલાક ઇશ્વરને ભૂલી જવા એ સાચું ઇશ્વરશરણ નથી. ઇશ્વરશરણ લેનાર મનુષ્યનું મન હંમેશાં ઇશ્વર પ્રતિજ દબેલું હોવું જોઈએ. તેણે પોતાની બાવના પણ કેવી કરવાની જરૂર છે તે અત્રે સ્વલ્પમાં સમજાવીએ.

મારી અંતર અને બહાર પરમાત્મા વ્યાપી રહ્યા છે તેમની અભયસત્તામાં હું સદા મસ્ત છું. મને હવે ભય શૂનો હોય !

પ્રભુનો આશ્રય લીધા પછી હવે મારામાં નથી રહ્યો સમ કે નથી રહ્યો દ્રેષ. હું સર્વના ઉપર પ્રેમને પ્રસાદ છું. મારા હિતની સાથે હું વિશ્વમાત્રનું હિત ઈચ્છું છું. સબળ આશ્રય લીધા પછી મારે હવે બહાર આ બાહ્ય કે પેલા બાહ્યની ખુશામત કરવાની જરૂર રહી નથી.

આપું વિશ્વ પ્રભુનું સ્વરૂપ છે તેની અંદર હું મહાત્મું છું. મારા રક્ષણનો ભાર મારા નિયંતાને માથે છે.

પરમપવિત્ર પ્રભુના આશ્રયથી હું મલિન પણ હવે પરમપવિત્ર બન્યો છું.

આરોગ્ય સ્વરૂપ પ્રભુની સહાયથી મેં પણ આરોગ્ય મેળવ્યું છે.

સંપત્તિ માત્રના પતિ પ્રભુની ઝોથથી હવે મારે દરિદ્રતાની જામો પાડવાની રહી નથી.

હું જે તરફ દ્રષ્ટિ નાંખું છું તે તરફ મારા પ્રભુ છે. તેમના દર્શને હું પૂર્ણ થયો છું.

મારે તો હવે કોઈ શત્રુજ રહ્યો નથી. મારા વેરીનું પણ હું તો કુશળ ઇચ્છું છું. પ્રભુ હામાના સાગર છે તેમના ભક્ત કહાની હું કેમ ક્રોધ કરું ? કેમ કોઈનું અહિંસા ઇચ્છું ? મારા શત્રુની શત્રુતા નિવારણ પણ મારો પ્રેમ શક્તિમાન છે.

માતાની ગોદમાં બાળક જેમ નિર્ભય છે તેમ પરમાત્માની સહાયથી હું સદા સર્વદા નિર્ભયજ છું. આપું વિશ્વ દ્રષ્ટિએ પડે છે તે મારા પ્રભુનો વિલાસ માત્ર છે. તેને જોતાં અંતઃકરણની તટસ્થ વૃત્તિને સેવતાં હું વિશ્વમાં પરમ પ્રસન્ન રહું છું.

મારા રક્ષક પરમાત્મા છે. મારે હવે ભૂત ભવિષ્યની ચિંતા શા કામની ?

આ પ્રમાણેના વિચારોમાં તમારા મનને સુખ માત્ર તમને અલ્પ સમયમાં પ્રાપ્ત થશે.

(૧૨)

જ્ઞાનદેવ હિ મુક્તિસ્યાત એ વચન પ્રમાણે જ્ઞાન-
માંજ મુક્તિ સમાયલી છે. તમે જ્ઞાનવાન થાઓ અને મુક્તિ તમારા હાથમાં છે. નિત્ય ઓં નું ધ્યાન કરો. પ્રણવ મંત્રના ધ્યાનમાં અને તેના જપમાંજ સર્વ સમાયલું છે. ઓં કારણવેદં સર્વમ એ મહા વાક્ય છે. શબ્દમાત્રનું મૂળ ઓં છે તેનાથી વિશ્વની કૃત્તિ છે. બ્રહ્મા વિષ્ણુ અને મહેશ્વર એ ત્રિપુટીની ભાવના પણ પ્રણવ મંત્રમાં કલ્પી છે. તમારાથી બીજું કશુંજ સાધન ન થાય તો પણ નિત્ય પ્રણવનું ધ્યાન તો કરશોજ.

તમારા પોતાના સંબંધમાં અથવા તો તમે જેના સંબંધમાં આવો તેને કદી પણ વિરોધી ઘોતનો કરશો નહિ. કાર્યનો આરંભ કર્યા પછી આ મારાથી પાર ઉતરશે કે નહિ એ પ્રકારનું ઘોતન પોતાના કાયને નિષ્ફળ કરે છે અને વખાઈ તે શું ગળું કે તમે આ કામ કરી શકો. બલ બલાના પૂજા ન લાગ્યા તો તમારા શા આમરા એ અન્ય પ્રતિ પ્રેરણા વિરોધી ઘોતન. આ ઘોતનથી સામે માણસ નિષ્ફળ મનતો થાય છે તો કામ કરતો અટકે છે. અને તેનું પાપ પેલા વિરોધી ઘોતન કરનારનેજ લાગે છે. મનુષ્યો જ્યાં સુધી

પોતાનામાં આત્મશ્રદ્ધા કેળવી નથી પોતાનાજ બળનો વિશ્વાસ ધાર્યો નથી ત્યાં સુધી તેની ઉન્નતિ હજાર હાથ વેગળીજ છે.

મારી ઉન્નતિ થવા દેવામાં અમુક મનુષ્ય આવી ફડકું મારે છે. અથવા તો આ ગ્રહયોગથી મને હાલ સુખજ મળે એમ નથી. મારાં કર્મમાજ દુઃખ તે કોણ મિથ્યા કરે આ પ્રકારના વચનો કદી બોલશો નહિ તેમ એ સંબંધી વિચાર પણ કરશો નહિ. મનુષ્યના અવ્યુદયમાં કોઈ તેને અટકાવતું નથી. કે કોઈ ગ્રહ તેને નડતો નથી આમ છતાં ધારો કે તે તમને નડે છે તો તેને અનુકૂળ કરી લેવાનું સામર્થ્ય તમારામાં ક્યાં નથી ?

xxx

xxx

xxx

તમે તમારા પ્રાપ્ત કર્તવ્યો આજેજ બળવો છો કે તેને આવતી કાલ ઉપર રાખો છો ? મારા પ્રશ્નનો ઉત્તર વિચાર કરીને આપશો. અમુક કામ કરવું હોય તો આજે મુહૂર્ત સાફ નથી આજ તો દિવસ સારો નથી એમ બોલી કંઈ કેટલા મનુષ્યો તે કામ કરી શકતા નથી. તમારા સ્મરણ પદ ઉપર કોનરી રાખજો આત્મામાંથી ઉડેલું સ્ફુરણ તેજ કર્મનું સર્વોત્તમ મુહૂર્તજે. અમુક શુભકામ કરવાનો સંકલ્પ રૂઢે કે તરજ તેજ આરંભ કરવો. શુભસ્ય શિશ્યમ એ શાંકય બાણ તેટલા માટેજ કહેવાયુંજે. ભૂત અને ભવિષ્યની ચિંતા મનુષ્યે કરવની નથી. ભૂતકાળમાં મારી પાસે આટલો

પૈસો હતો કે આટલું દુઃખ હતું એવા ચિંતનો કર્યા કરવાથી જીવનની ઉન્નતિ શી થઈ તે કહેશો. અથવા ભવિષ્યમાં મને અમુક દુઃખ છે અથવા સુખ છે એવા ચિંતનની પણ જરૂર નથી. સુખને પ્રાપ્ત કરવાને માટે મનુષ્યે હમેંશા વર્તમાનકાળને સર્વોત્તમ કરવો જોઈએ. આવતી કાલનો ભવિષ્ય કાળ તે આજનો વર્તમાન કાળ છે. અને જે મનુષ્ય વર્તમાન કાળ સારો કરે છે તેને પછી ભવિષ્યની ચિંતા ક્યાં રહી.

તમારા મનને સામાન્ય વિષયોમાંજ રમાડ્યા ન કરશો. પાંજરામાં પૂરાયલું પક્ષી જેમ તેને વર્ષોના સહવાસ પછી બહાર કાઢવામાં આવે તો પણ તે પાછું પાંજરામાંજ જવાની ઇચ્છા રાખે છે કેમકે ગગનના દિવ્ય સુખો તેની કલ્પનામાં પણ હોતાં નથી. આજ નિયમ મુજબ સામાન્ય વિષયમાંજ મન જ્યારે જોડાયલું રહે છે ત્યારે તેને અન્ય આત્માના વિષયની કલ્પના પણ આવતી નથી અને જગનના મનુષ્યો તો હમેંશા પોતાના મનને વ્યવહારના ક્ષુદ્ર વિષયમાંજ જોડેલું રાખે છે. આ પ્રમાણે કરવાથી તેમના ઉપર એક પ્રકારનું અજ્ઞાન આવગણુ બંધાય છે. અને તેમને પછી સારા સાર જણાતો નથી.

આ પ્રમાણે હોવાથીજ વેદાંતશાસ્ત્ર મનને હમેંશા તત્ત્વવિચારમાં જોડેલું રાખવાનું જણાવે છે. તે જ્યારે તત્ત્વચિંતન કરે છે ત્યારે તેનામાં દિવ્યતા આવે છે. અને તે દિવ્યતા સર્વ સુખનું મૂળ છે.

સુખને પ્રાપ્ત કરવાની અને મનકામના પૂર્ણ કરવાની ઇચ્છાવાળા બાઈ તમારી સર્વ ક્રિયા પણ સુખવર્ધક હો ॥ જોઈએ. તમારા અંતરમાં એકલી ઇચ્છા હોય અને તમારી બાહ્ય ક્રિયા સુખસાધક ન હોય તો સુખ તમે કદીજ પ્રાપ્ત કરી શકવાના નહિ. જેના સમાગમમાં આવો તેને સુખ ઉપજે તેમ કરે. પ્રથમ તમારી વાણીને સુખ સાધક બનાવો. વાણીના સામર્થ્યને ન્યૂન ન ધારશો. એનાથી તો માણસ આજીવન કરી શકે છે તેમ એટલું પણ નક્કી છે કે જે વસ્તુ નિત્યની પરિચિત છે. તેના મૂલ્યને આપણે બરાબર સમજી શકતા નથી. અથવા તો વાણીના મિથ્યા વ્યયને લીધે આપણે એ સામર્થ્યહિન થઈ ગયા છીએ. જે વાણી શબ્દ બ્રહ્મમય છે. જે અતુલ બળવતી છે તેનો બાસ્તવ ઉપયોગ ન કરીને આપણે કશા પણ માલ વિનાની જીનાવી મૂકી છે. આ ટેવ અવશ્ય સુધારો. વાણીના બળનો સંચય કરતા જાઓ. જરૂર વિના લવારો કરવાની ટેવ કાઢો બાંખો. તેમ જ બોલવાથી સામાનું અસ્તિ થતું હોય તેનામાં નિર્વેદ પ્રવૃત્તો હોય તેવું તો બોલશોજ તહિ. અધ્યાત્મશાસ્ત્રના અભ્યાસીએ તો એટલે સુધી જણાવે છે કે મનુષ્યને સુખ સંપત્તિ આરોગ્ય અપાવનાર તેલી વાણી છે અને દુઃખ વિપત્તિ વ્યાધિ અપાવનાર પણ તેનીજ વાણી છે.

તમારી માનસિક સૃષ્ટિને હમેશાં સુખમય રચો. બહારની સૃષ્ટિ તમને આજે ગમે તેટલી દુઃખમય લાગતી હોય તે

પણ મનમાં-આંતર મનમાં સુખના ચિત્રો રચી તે પ્રતિ જોવાથી આવેલાં સર્વ દુઃખો ટળી જાય છે, શરીર વ્યાધિથી તરફડીયા મારતું હોય તે વખત આરોગ્યનું ચિત્ર વૃત્તિમાં આરઠ થવું મુશ્કેલ તો છે પણ અભ્યાસ આગ્રહ અને ઉત્સાહ પૂર્વક તેને જે મનુષ્ય વૃત્તિમાં ખડું કરેછે અને આંતર મનમાં દઢ કરેછે કે ગમે તેવો અસાધ્ય વ્યાધિ હોય તેને પણ માથુસ જોતજોતામાં સારો કરે છે. આજ પ્રમાણે સંપાત્તના સંબંધમાં છે. ભલે આજે ઘરમાં ખાવાનું પણ ન હોય તે છતાં એ દરિદ્રતાનું ચિંતન છોડી શ્રીમંતાઈના વિચારો જે મનુષ્ય પોતાનામાં પ્રકટાવેછે તે અલ્પ સમયમાં પોતાની દરિદ્રતા દૂર કરેછે. આ કાંઈ શેખચલ્લીના વિચારો નથી. તેની સત્યતા આપણે જ્યાં અનુભવી નથી ત્યાં સુધી આપણને તેવા લાગેછે. પણ કાળે કરીને પણ આ વિચારને પોતાનામાં પ્રકટાવ્યા વિના મનુષ્યનો છૂટકો નથી કેમકે તે જે માગેછે તે આપનારે આજ માર્ગેછે.

કાર્યસિદ્ધિમાં મનુષ્યને બે વાખતની પ્રથમ જરૂર પડે છે. ૧ સારા વિચાર. ૨ સુખના પ્રસંગોના આંતરમનસ્થ દુઃખો અને ક્રિયા. આ બે સાધનો વડે મનુષ્ય ધારે તો ગગનમાં ઉડી શકેછે. વિચાર ક્રિયા વગર પાંગળાછે. એટલે વિચારની પાછળ ક્રિયા તો જોઈએ એ ખાસ સ્મરણમાં રાખજો. મને સુખ આવી મળશે એમ વિચારીનેજ કામ ધંધો છોડી બેસી રહેનાર મનુષ્ય તો આળસુ કહેવાયછે. સુખ આવી મળશે

એમ વિચારી તે સાથે પ્રયત્ન કરનાર મનુષ્યજ સુખનો અધિકારી થાયછે.

જન્મતની માયા જીતવાનો એક સર્વોત્તમ માર્ગ છે. સ્વરૂપચિંતન અને તટસ્થ વૃત્તિ. જેમ પાણીના મધ્યમાં કમળ હોવા છતાં તેને જળનો સ્પર્શ નથી તેમ સંસારના દૃષ્ય વિષયો વિકારોની છાયાં આપણે તટસ્થ રહી જોવી જોઈએ. જે તેમ કરેછે તેણે ખરી માયા જીતીછે. આ તટસ્થ વૃત્તિ કેવી રીતે કેળવાય ? જન્મતના મનુષ્યો તરફ જુઓ. હજારો જન્મેછે. હજારો મરેછે. નિત્ય આમ થતું ચાલ્યું આવેછે તમારી નજરે પણ તે જુઓછો પણ તેનાથી તમને હર્ષ શોક ક્રોધ થતો નથી, તેનાથી ઉલટું તમારાજ ઓળખીતા અથવા સ્નેહીમાં ક્રોધ જન્મ મરણ થાયછે તો તમને હર્ષ શોક થાયછે. આનેજ માયા કહેછે. તટસ્થ વૃત્તિ રાખીને આજ માયા જીતવાનીછે.

સુખસાધક વિધાના થોડા સિધ્ધાંતો હવે તમને સમજાવીશું.

તમે માંદા હો તો હું માંદો છું માફ શરીર બલહિન થઈ ગયું છે એવો ભાવ કદી પણ મનમાં લાવશો નહિ. ક્રોધ કહે તો સાંભળશો પણ નહિ અને હું ચૈતન્ય સ્વરૂપ છું હું આરોગ્ય સ્વરૂપ છું એવીજ ભાવના આંતરમનમાં દૃઢ કરશો.

તમે દરિદ્ર હો તો તમારા દરિદ્રની વાત કોઈને કહેશો નહિ. દરિદ્રતાને ખૂણામાંજ દાટી દેશો અને હું સંપત્તિવાન છું એ ભાવ હૃદયમાં જામત રાખશો.

હમેંશા સ્મરણમાં રાખશે કે આંતરજૂમીમાં જે બીજા નાંખવામાં આવે છે તેજ ધીમે ધીમે મોટું વૃક્ષ થઈ ઉભું રહે છે.

નવીન રચવાના બળને સર્જન સામર્થ્ય કહે છે. અને તે ઇશ્વરી સામર્થ્ય છે. પ્રત્યેક મનુષ્યમાં તે સામર્થ્યના અંશ રહેલા છે. મોટી ઇમારતો અને રાક્ષસાપ્તો જે બાંધવામાં આવે છે તેની પ્રથમ કલ્પના મનુષ્યના મગજમાં જ આવે છે. આ સર્જન સામર્થ્યના બળ વડે તે પ્લાન તૈયાર કરે છે અને પછી તે કાર્યની સરચાત કરે છે. તેથી તમારે જે વસ્તુ મેળવવાની ઇચ્છા હોય તેના સર્જન સામર્થ્યને પ્રથમ રચો પછી તેને સ્વરૂપમાં બહાર મૂકી તે પૂર્ણ કરવાના સાધનો યોજતા જાઓ.

જે મનુષ્ય આ પદ્ધતિનો આશ્રય લીધા વિના પોતાના કાર્યનો આરંભ કરે છે. તે તેમાં નિષ્ફળ જાય છે. જે ધંધાની આપણને પુરે પુરી માહિતી નથી તેમાં કદી પણ ઝપટાવું નહિ. જે કામનો અને જે ધંધાનો આરંભ કરવો હોય તેમાં પ્રથમ સંપૂર્ણ માહિતી મેળવ્યા પછીજ તે સ્વીકારવો. મારો મિત્ર આ ધંધામાં ફાવે છે એટલે હું પણ ફાવીશ એ વિચારે તો કાર્યારંભ કદીજ ન કરવો.

આ મહત્વની બાબત ઉપર તો કોઈનો વિચાર સરખો જતો નથી. મારાં પડોસમાં ચાહતું હોટલ છે અને તે ખૂબ પૈસા કમાય છે ત્યારે હું પણ તેવું કેમ ન કરું.

છાપખાનાવાળો પ્રેસ ખોલી આટલું કામ કરે છે. ત્યારે હું કેમ ન કરું. મારેજ બાઈ કાપડમાં આટલો ફાવ્યો ત્યારે હું કેમ ન ફાવું એવીજ દેખાદેખી સ્પર્ધા અને હરીફાઈ આપણામાં જોવામાં આવે છે. પોતાની યોગ્યા યોગ્યતાનો કોઈ વિચાર કરતું નથી. અને સને ૧૯૧૮-૧૯માં જેમ એકદમ પૈસાદાર થઈ જવાને માટે અને દેશનું દરિદ્ર આજેજ શીટાડી નાંખવાને માટે શેરીઆ પાશેરીઆનો નાદ તેમ નવી કંપનીઓ ઉભી કરવાનો નાદ લાગ્યો હતો અને જેનું પરિણામ નિષ્ફળ ત્તમાં કંઈ કેટલી કંપનીઓ લીકવીડેશનમાં ગયાનું અને શેરીઆઓએ ખુધવારીયાનો આશ્રય શોધવાનું આવ્યું છે. આજ પ્રમાણે પોતાની માહિતી વગર વેપાર કરવાથી દશા થાય છે.

શું તમને ધન પ્રાપ્તિની ઇચ્છા છે. વ્યવહારમાં ધનની પગલે પગલે જરૂર પડે છે. અને સઘળા પ્રકારની મહેનત મજુરી તેને માટે થાય છે. તમારી ઇચ્છા પૂર્ણ કરવાનાં કેટલાક સરળ નિયમો જણાવીશું.

હમેંશા ધનની બહુ આસક્તિ રાખશો નહિ. પૈસો મારો પરમેશ્વર એમ માની વર્તનાર કંજુસ મનુષ્ય કદી મોટો શ્રીમાન થઈ શકતો નથી. આસક્તિ એજ દુઃખનું મૂળ છે. પૈસા ઉપરથી મમત્વ છોડીદો તો તમારી પાસે તે એની એજ ચલ્યા આવશે. આ એક નવો પણ સત્ય નિયમ છે. તેને ખમણી મળરાશો નહિ. પછ પછના ચોર થવાથી કાંઈ મોટા

શ્રીમાન થવાનું નથી. શ્રીમાન થવું એ વૃત્તિની ઉદારતા ઉપર આધાર રાખે છે. જે પૈસાને માટે મરી મથે છે તેનાથી પૈસા દૂરને દૂર જતો અનુભવાય છે. માટે તમારે તો એ મમત્વ છોડી પૈસો પ્રાપ્ત કરવાના માર્ગ યોજવા. દ્રવ્ય પ્રાપ્તિનો રાજ્ય માર્ગ અનુકૂળ ઘોતન છે. હું ગરીબ છું હું ગરીબ છું એમ કહેવા માત્રથી કાંઈ તમારી નિંધનતા ટળશે નહિ. તમારી યોગ્યતા હશે તો જ એ તો ટળી શકશે. અને ઘોતનોની કળા સિદ્ધ કરીને માણુવ કેવી રીતે આગળ વધે છે તે એ ત્રણ દૃષ્ટાંત આપી સમજાવીશું.

શિશિરકુમાર જાહેરખત્તર મેળવવાના કેન્વાસર તરીકે કામ કરે છે, એક મોટી દુકાનમાં જાય છે. અને કહે છે. શેઠજી હાલમાં એક આ નામનું પુસ્તક છપાય છે તેમાં આપની જાહેર ખત્તર તો આપવી નથીને ? પેલા દુકાનદાર શેઠ તરત જ કહે છે કે ના ભાઈ હાલમાં કાંઈ વિચાર નથી. હવે એ કલાક રહીને વિનયચંદ્ર ત્યાં જાય છે ? અને બોલે છે શેઠ કેમ થંડા બેસી રહ્યા છો ? આજનો જમાનો તો બોલી બતાવવાનો છે. તમારા માલની જાહેરાત હાલ છપાતા આ પુસ્તકમાં આપો અને પછી જુઓ ઓર્ડરોનો સંપાદો. લોકોને ચીંથરા જેવો માલ હોય છે તે પણ જાહેરખત્તરથી ઢગલા બંધ ખપે છે ત્યારે તમાગ આવા સરસ માલનો ઉલ્લાવ કેમ ન થાય. જુઓ જાહેરખત્તરના ભાવો પણ સસ્તા રાખેલા છે. આ પ્રમાણે અનેક વાત જણાવે છે અને પરિણામમાં જાહેરાત લેખને જ જાય છે.

તમારો શેઠ તમારો પગાર વધારતો નથી તો તમે કહો છો શેઠ આરો પગાર વધારતા નથી. હવે તો વધારી આપો- ક્યાં સુધી એમને એમ ચલાવશો. શેઠ ઉત્તર આપે છે. ભાઈ થોડો સમય એમ ચલાવો આગળ ઉપર જોઈ લેવાશે. હવે બીજો માણસ થોડીવાર રહી શેઠ પાસે આવે છે અને જણાવે છે. શેઠ આજકાલની મોઢવારીમાં મારૂં પુરૂં થઈ શકતું નથી. માથે કેટલુંક કરજ પણ થયું છે છતાં આપની નોકરી ઉત્તમ રીતે બજાવું છું હું જાણું છું કે મારા શેઠ કદરદાન છે અને મારા કાર્યથી સંતોષ થઈ મારે વગર માગ્યેજ પમારનો વધારો કરી આપશે. તરત શેઠ જણાવે છે કે જા ભાઈ આ મહિનાથી પગારમાં ૧૦ કે ૨૦ રૂ. નો વધારો ગણીશું.

આજ પ્રમાણે ઘોતનોની અસર ધંધાની તેમ નોકરીની અંદર પણ થઈ શકે છે. અમેરિકામાં મોટા મોટા સ્ટોર રાખવામાં આવે છે તેની અંદર કોઈ મનુષ્ય જાય તો તેણે અમુક વસ્તુ લેવીજ પડે છે તેનું ખર્ચ કારણ ત્યાંના સેલ્સમેનોજ છે. જોવા આવનારને તેઓ અનેક ચીજો બતાવે છે, આ તો તમારે ઘણી જરૂરની છે. આના વિના તમારે ચાલે એમજ નથી. આની તો કીમત ઘણીજ સસ્તી છે એમ કહે છે પરિણામમાં પેલા જોનારને એકાદ વસ્તુ લેવાનું મન થઈ જાય છે અને તેની ખરીદા તે કરે છે.

પૈસો પેદા કરવાને માટે જેમ ઉપર જણાવ્યું તેમ ઘોતનોની જરૂર તેમ તેને સમઠી રાખવાની પણ અગત્ય

છેજ. હમર રૂપેયા કમાતા કોઈએ અને હમરે હમર ખરચી નાંખીએ તો કદીજ મનવાન થવાનું નથી. અને હાલત જેની તે રહે છે. બધા દિવસો કાંઈ સરખા જતા નથી તેથી માણસે પોતાની કમાઈમાંથી અમુક ભાગનો સેવીંગ ખાતે રાખવોજ જોઈએ. જેમ બહુ કંજુસ ન થવું તેમ બહુ ઉડાઉ પણ ન થવું. આવક ખર્ચનો હીસાબ રાખવો અને હમેંશા આવક કે તા ખરચ એકો રાખવો. જે આ બાબત પ્રથમ વિચાર કરતા નથી તે આખરે પણ પસ્તાય છે.

એકદમ પૈસાદાર થવાની લાલચે કદી સદ્દે કરવો નહિ. સદ્દામાં કંઈના ઘર બહાર હરાજ થઈ પાયમાલ થયા છે. અનેકના ભોગે એક શ્રીમાન થાય તો તે શ્રીમંતાઈ ઝાઝો વખત ટકતી નથી. તે મનુષ્યને એકદમ પૈસા મળેલા હોવાથી અનેક પ્રદારના મોજ શોખમાં તે પડી જઈ આવેલા પૈસાનો રસ્તો અલ્પ સમયમાંજ કરી નાંખે છે. માટે હમેંશા નિયમાનુસાર આગળ વધવું. પ્રમાણિકપણે મેળવેલા પૈસાજ હમેંશા ટકી રહે છે. અને તે સુખેથી વપરાય છે એ ખાસ નિયમ ધ્યાનમાં રાખવો.

આંટલા સરળ નિયમોનું જે તમે પાલન કરશો તો પૈસાની હાડમારી તમારે કદી પણ વેંકવી નહિ પડશે. કે કોઈનું કરજ પણ કરવું ન પડશે. કરજ કરવું એતો એક બહાહલા સમાન છે. મનુષ્યને દુઃખમાં નાંખનાર ઉત્તતિ પદમાંથી મમ્મટાવી પાડનાર એક કરજ છે. તે લાગ્યા પછી

છૂટવું પણ મહાસુખીન થઇ પડે છે તેથી વિચારવાન માથુસે કરજ તો કરવુંજ નહિ.

૧૩

સુખસાધક વિધાના યોગ સૂત્રો ઉપર આપણે વિવેચન

કરીશું. જે મુક્તિને આપે તેજ સાચી વિદ્યા છે. તે નિયમ અનુસાર જે વિદ્યા મુક્તિને આપે છે તે સુખને પણ આપે છે જ. સુખ વગર મુક્તિ નથી મુક્તિ વગર સુખ નથી. એક બીજાને અન્યો અન્ય છૂટો ન પાડી શકાય તેવો સંબંધ છે.

આ સુખસાધક વિધાના અભ્યાસથી મનુષ્યને સુખ સંપત્તિ જ્ઞાન અને આરોગ્ય આવી મળે છે. તમારી વાણીની સુખ સાધક ક્રિયા થાય છે કે દુઃખ સાધક તેનો વિચાર કરો. વાણીના સામર્થ્યને તમે જાણો છો ખરા કે ? જે જાણતા હોત તો તેનો દુરુપયોગ કદીજ ન કરત. આથી વાણીના સામર્થ્યનો વિચાર કરો. તમારી વાણી અન્યની નહિ પણ પ્રભુની વાણી છે. અખૂટ સામર્થ્ય તેમાં ભરેલું છે. તેનો વાસ્તવ ઉપયોગ કરી ન જાણવાથી તમે સામર્થ્ય વગરના રહ્યા છો.

જે વચન બોલો તેનો પૂર્ણ વિચાર કરો. સામા મનુષ્ય ઉપર તેની અસર શી થશે તે જુઓ. વાણી રૂપ ક્ષત્રું હથીયાર એવું કાતિલ છે કે તે જરૂરના અંતઃકરણ ઉપર મહાવવામાં આવે છે તે વિદિર્ષ્ય થઇ જાય છે. કહેવત

કે કે શસ્ત્રનો ધા રૂઝાય પણ વાણીનો ધા રૂઝાતો નથી. તમને જે વસ્તુનો અણુગમો હોય તે પણ ખીજની આગળ બેઠી બતાવાની તમારે કંઈજ જરૂર નથી. કેમકે તમને જે અણુગમતી હોય તે ખીજને ગમતી હોય છે. તો આપણને જે ન મમે તેનો ત્યાગ કરવો પણ તેને વખોડ વખોડ કર્યા કરવું નહિ.

દાખલા તરીકે તમારાજ ઘરના નોકર સાથે તમને બનતું ન હોય તો જેના તેના આગળ તેને વખોડવાથી શું તમે એમ ધારો છો કે નમે તેને સુધારી શકશો ! નિશ્ચયપૂર્વક જાણજો કે તેનાથી તે સુધરશે તો નહિ પણ ઉલટો તમારા તરફ અણુગમો થશે. જેની સાથે ન બન્યું તેને તરત રજા આપવી એ સર્વોત્તમ છે પરંતુ આ પ્રમાણે ટીકા કરવાનું કામ તો કોઈ રીતે યાજખી નથી. તે સાથે એટલું પણ સ્મરણમાં રાખજો કે કોઈની પણ પીડ પાછળ બેઠશો નહિ એવા કેટલાક મનુષ્યો જીવમાં આયા છે કે તેઓ મોટે તો બકા રહે છે પણ પાછળથી તેનું જડમૂળથી ઉખેડી નાખે છે. ઉત્તમ માર્ગમાં આગળ વધવાની ઇચ્છારાજી મનુષ્યે આ રીત પણ છોડી દેવા યોગ્ય છે.

તમારા અંતરને જે સત્ય જણાય તેનો નિશ્ચય કરી સ્વીકાર કરો. પરંતુ પછીથી એ સત્ય ખીજા દેમ મહણ કરતા નથી એવો દુરામહ રાખશો નહિ. સત્યનો સ્વીકાર મહેલો કે મોડો સર્વ ઠેકાણે થયા સિવાય રહેવાનો નથી.

તો પછી તમારે નકામી દોડાદોડ શા માટે જોઈએ ? હું માનું છું કે તમને દૂધપાક ભાવતો નથી. તો પછી દૂધપાક મને ભાવતો નથી એમ યોલ્યા કરવાની તમારે શી જરૂર છે ? તમને ન ભાવે તો ન ખાશો. પરંતુ જેને ભાવે છે તેના દીલમાં અણુગમો કરવાનો તમને શું હક છે ? દરેક મનુષ્ય આજે પોતે પોતાનું સંભાળે તો બસ છે. દેશની દરિદ્રતાની પણ ખૂબ ન રહે અને જે જોઈએ તે આવી મળે. તીખા તમ તમા પદાર્થો તમે નથી ખાતા તો બલે તમે મોળું ખાઓ પણ જેને તે ખાવાની ટેવજ પડી ગઈ છે. તેને જમતી વખત કંઈ ન કહેતા.

હમેંશા સમય જોઈ આપેલો ઓષ અસર કરતા થાય છે. એક દારૂ પી ચકચૂર થઈ આવનાર મનુષ્યને તમે દારૂ-નિષેધના ભાષણો સંભળાવશો તો તેની કંઈજ અસર ન થવાની જ્યારે તે કેદ રહિત હોય છે તે વખત એને દારૂના ગેરફાયદા જણાવ્યાથીજ તે પોતાની ખરાબ ટેવ છોડી શકે છે. મનુષ્યે લાગણી વગરના થવું અને પોતે પોતાનુંજ હિત સાધવું એવું કહેવાનો આ સ્થળે ભાવ નથી અને જે એવા અનુમાન ઉપર આવે છે તે બૂલ ફરે છે. પાછળ રહેલા બાલુસો પણ આપણા ભાઈઓ છે. તેમને ઉંચે લાવવા લેમને સુધારવા એ ખાસ આપણી ફરજ છે. પણ એ ફરજ ભગવત્તાં જતાં આપણું અધઃપતન ન થાય એજ વિચારવાનું છે. અને જે કાંઈ જાણવું તેમ પોતાનામાંજ અનુભવ કરવો

એ પોતાના સિધ્ધાંતને ફેલાવવાનો મુખ્ય ઉપાય છે. અનુભવ એ એક મૂક બોધ છે. અને સર્વત્ર તેની અસર વિજળીની માફક થાય છે.

ખીજની કહેલી એક વાત જ્યારે મનુષ્ય કરે છે ત્યારે પાંચ મનુષ્ય સાંભળે છે. પોતાની જાણેલી વાત કરે છે ત્યારે તેને સો માણસ સાંભળે છે. અને પોતાની અનુભવેલી વાત જ્યારે ખીજને કહેવાય છે ત્યારે હજાર મનુષ્ય સાંભળે છે. અનુભવનો વિષયજ્ઞ જુદો છે. વાતોનો પટપટારો તેમાં નથી.

દરિયાને કાઠે રહીને, મોની તણી મોટી મોટી વાતોને જ્યાં ત્યાં જોયા કરતારે જ.

કુબ્જકી મારીને મુઠ્ઠો મોતીનો લાવેલો, જોયો ન પૃથ્વી બધી ફરતાં આ વિશ્વમાં

આ વચન અનુસાર જગત વાતોમાં આગળ ધસું વધું છે. અનુભવમાં મીડુંજ છે.

જગતમાં દ્વેષ અને તિરસ્કારની લાગણી ફેલાવવી સુખસાધનું કામ નથી. અને આજે તો શું જોવામાં આવે છે. રાજા પ્રજા વચ્ચે, પિતા પુત્ર વચ્ચે, પત્ની પતિ વચ્ચે, એમ એક ખીજ વચ્ચે તિરસ્કારની લાગણી વધતીજ જાય છે. સેતાની સરકાર આટલી જીવનમાર છે એવું બોલાય છે. મારો ડાસો મરતોએ નથી એમ પુત્ર તરફથી બાપને માટે બોલાય છે ત્યારે આ પુત્ર કરવાં હું વાંઝીયો રહ્યો છું તો સારું

એમ પિતા તરફથી પુત્ર માટે બોલાય છે. નિરસ્કાર હસિએ કંઈ પાર રહ્યો નથી. પરંતુ એટલું નક્કી છે કે આ વૃત્તિને જયંત રાખવાથી સમાજ કદી ઉન્નતિપદમાં સ્થપાઈ શકશે નહિ, આજે કદાચ આ વચનોની સન્યતા ન જણાશે તો ભવિષ્યની પ્રજા જોશે કે આમાં સત્ય શું છે?

મનુષ્યને સુધારવાના સુખ રાધક ઉપાયો પણ છે. અને તે આપાદ અસર કરી શકે છે. તેનાથી આજુગમે બિલકુલ થતો નથી. પણ પ્રેમથી તે માણસ સુધરે છે. દાખલા તરીકે તમારો એક પુત્ર દાંતની સ્વચ્છતા બરોબર રાખતો નથી તો તેને સાળા બપુયક દાંત સાફ કેમ કરતો નથી, બોબો થઈ જઈશ. એમ કહેવાને બદલે તે ઉભો હોય તો એનાં સાંબળતા એમ કહો કે બાઈ રતિલાલના દાંત કેવા સરસ છે. રોજ સવારમાં તે સાફ રાખે છે એટલે કેટલા ચળકે છે. વૃદ્ધાવસ્થામાં તેને દાંત વગરના થઈ ફરતું નહિ પડે.

આજ પ્રમાણે તમને જે બાબતમાં રુચિર ન થતું હોય તેને માટે ટીકા કરવાની છોડી દઈ તમારા વર્તનથીજ તે કરી બતાવો. બીડી પીનાર મનુષ્ય આગળ બીડીના ગેરફાયદા સમજાવવા, તે પીવાથી આમ અરુણ થાય છે અને કાળજી બજે છે એમ જણાવવા કરતાં એક સુદૃઢ માણસનું ચિત્ર દોરો અને તેની નીચે લખો કે આ માણસ બીડી પીતો નથી અને તેથી પોતાના આરોગ્યને જાળવી રાખવા શક્તિમાન થયો છે. તેનાં ફેફસાં પણ મજબૂત છે. કામનો થાક તેને લાગતો

નથી અને ખાધું ન પચવાની ફરીયાદ પણ કરવી પડતી નથી. તમારું પોતાનું વર્તન નિષ્કલંક રાખો. એક શબ્દ પણ તમારે માટે કાઢને કહેવો પડે તો જાણુજો કે હજી મારામાં અમુક અપૂર્ણતા છે. આ અપૂર્ણતા દૂર કરવા પ્રયત્ન કરજો પરંતુ તે કહેવા આવનાર માણસને ઉતારી પડશો નહિ.

બુદ્ધિનો ઉત્તમ રીતે વિકાસ કરો. બુદ્ધિને સસ્કારહિન કરી નાંખવામાં આવે છે તો તે કાટથી ખવાઇ જાય છે. આજે દુઃખ અને દરિદ્રતા જે કાંઈ જોવામાં આવે છે. તે બુદ્ધિની જડતાને લીધેજ છે. પરમેશ્વરની સૃષ્ટિમાં સર્વ મનુષ્ય સ્વપ્ન સંપન્ન થઈ શકે છે.

સમાજ તરફ જોતાં મનુષ્યના મન ઘણે ભાગે હંમેશાં નીચી ભૂમિકા તરફ ઢળી ગયાં છે. આનું કારણ શું ? હંમેશા નીચી ભૂમિકામાં જવું ઘણું સહેલું છે. ઉંચે ચઢવામાંજ મુશ્કેલી છે. કોઈ એક મોટા શહેરમાં જાઓ અને જુઓ. આહતની દુકાનમાં સો પાણસ બેઠાં હશે ત્યારે એક સારા પુસ્તકાલયમાં વીશ પચીશ પાણસો પણ ભાગ્યેજ જણાશે. આ સર્વ બુદ્ધિની જડતાને કારણે છે, એવી જડતા તમારામાં જરાપણ રહેલી હોય તો કાઢી ખાંચો. હંમેશા મનને ઉચ્ચ ભૂમિકામાં રમાડો. જે મઠા ગમન કરી થવામાં છે તે ભૂમીનક્ષમાં ભટકવામાં નથી. તમે તો માનસ રવાસી હંસનો ચારો ચરનારા રાજહંસ છો. તમારો ચારો પાયશ્વ મસ્ત્ય નહિ પણ સાચા મોતીનો છે.

ગમે તેવી પ્રતિકૂળ સ્થિતિમાં પણ અનુકૂળતા ઉપજવી લેતાં શીખો. વ્યવહારની નાની નાની બાબતોમાં પણ આ ગુણને કેળવો. હમેંશા એટલું તો માન્યજેઠ કે પ્રતિકૂળતા એ સ્થાપ રહેનારી નથી. ત્યારે જે ચલ છે, ધડી પછી જેનો નાશ નક્કી છે તેનાથી અંતઃકરણને વિકલ કરવાનું શું પ્રયોજન ? તમારી પ્રતિકૂળતા કાલ્યા ડમરા ચર્મ જેના તેના આગળ કહેતા ફરશો નહિ. એ સાંભળવાને માટે જગત ખેસી રહ્યું નથી. તમારી પ્રતિકૂળતાની અનુકૂળતા તમારા પોતાના પ્રયત્ન વગર કોઈ પણ શક્તિ કરી શકવા સમર્થ નથી. જે સહાય મળે છે તે તમને કોઈ એમને એમ આવીને આપતું નથી પરંતુ તમારા પ્રયત્નથીજ તમને આવી મળે છે.

નિંધનતા, રોગ, દુઃખ, ભય, સંતાપ વીગેરેની વાતો બ્યારે તમે કરો છો ત્યારે તમે દ્વિધા અહિત સાધો છો. એક તો તે જેને સંભળાવે છે તેનું અહિત સાધો છો અને બીજું તમારા મુખથી તે શબ્દો બોલી તેનું વાતાવરણ તમારી સન્મુખજ રચી તમે પોતે દુઃખ પામો છો.

સુખ સાધક વિદ્યા આને માટે શું કહે છે.

“જેઓ મળુરી કરીને, અને ગદા વૈતરૂં કરીને નિર્ધનાવસ્થામાં પોતાનું જીવન ગાળે છે અને જેઓને દિવસમાં એકવાર પણ પેદ ભરીને પુરૂં ખાવાનું મળતું નથી

તેમની બચકર અને દુઃખદ સ્થિતિના વર્ણનો જ્યાં ત્યાં કર્યાં કરતાં ભવિષ્યમાં આવનાર સંપત્તિના દિવસોમાં જેઓના જીવન હશે તેમની આનંદજનક અને સુખદ સ્થિતિના વર્ણનો જ્યાં ત્યાં કરે. તમે સચિત્ર વર્તમાન પત્ર કાઢતા હો તો દુકાળીયાના ચિત્રો પ્રતિ અંકમાં પાડી પાડીને લોકોના હૃદય ભયાકુલ ન કરે. પણ સુકાળના સમયના આપ્તાદાની ભરેલાં ચિત્રો પાડીને પ્રજાના હૃદયમાં આનંદને અને ઉત્સાહને જાગ્રત રાખો.

“ભવિષ્યમાં આવનાર સંપત્તિના દિવસો માટે પ્રયત્નશીલ થવાનો એક પણ મનુષ્યમાં જે તમે ઉત્સાહ પ્રકટાવશો તો દુઃખી મનુષ્યોના દુઃખનું સાંત્વન કરવાને મલમપટા અને ઓસડીયાં આપીને દશ મનુષ્યોને તમે જગતમાં ફેરવીને જગતનું જેટલું હિત કરશો તેનાં કરતાં વધારે હિત કરશો.

“પરતંત્ર મનુષ્યોની પરતંત્રતાનાં દુઃખોનાં હૃદયવેધક વર્ણન કરવાં કરતાં પરતંત્ર મનુષ્યોને સ્વતંત્રતાના સુખોનું વર્ણન કરી બતાવો.

“દાર પીનારાઓને દાર પીવાથી થતાં દુઃખો ન વર્ણવી બતાવો, પરંતુ દાર ન પીનારાના સુખનાંજ સુંદર ચિત્રો તેમની દૃષ્ટિ સમીપ રાખુ કરો.

“બાળલક્ષ્મી થતી હાનિમાં વ્યાખ્યાનો અથવા લેખો નેહો લાભ કરે છે તેનાં કરતાં મોટી ઉમરે લક્ષ કરવાથી.”

થતા લાભના રમણિય વર્ણનો અને વ્યાખ્યાનો શ્રોતાને વધારે લાભ કરે છે.

“અજ્ઞાન અને બુદ્ધિની જડતાથીજ લોકો દુઃખની અને પરતંત્રતાની બેડીને સહન કર્યા કરે છે. તેઓ જ્યારે વિચાર કરવા માંડશે ત્યારે જેની તેઓ ઇચ્છા કરશે તેને તેઓ પ્રાપ્ત કરી શકશે.

“અને તેમના કાંટ ખાઈ ગયેલા માનસયત્રો પાસે વિચાર કરાવવાનો ઉપાય સંપત્તિની તથા ઉત્સાહ વર્ધક વાતો કરવી એ છે.

જન સમુદાયનું હિત કરનાર જે તત્વજ્ઞાન તે આ છે.

આ મહાન જ્ઞાનને તમારા જીવનમાં આજથીજ ઉતારવાના અભ્યાસને સેવો. અને સુખસાધક વ્રતને સ્વીકારો. થોડાજ સમયમાં તમને શિખરે સ્થિત થએલા અનુભવશો.

સુખસાધકવ્રતને સ્વીકારી તમારે શું કરવાનું છે ? પૂર્વે જણાવ્યું તેમ જેની તેની આગળ અનુકૂળ સ્થિતિનું તેના સુખના દિવસોનું ભાન કરાવવાનું તમારું મુખ્ય કર્તવ્ય છે. હવે તેની સાથે કઈ પ્રવૃત્તિ તમારા વ્રતને વિધાતક છે તે પણ જણાવીએ.

તમારાજ ધરનું એક બાળક નુકસાન કરીને તમારી પાસે અત્યારે આવ્યું છે ? તમે તેને ધમકાવો મારો અને બીજાં અનેક કટુ વચનો કહો તેથી શું તમે એમ ધારો છો કે તે બાળક સુધરી જશે ? તમારા સુખ સાધક વ્રતને

તમારું આ વર્તન તોડી નાંખે છે. બાળકે જે નુકસાન કર્યું તે કાંઈ ધમકાવવાથી નુકસાન ન થયું એમ થવાનું નથી જે થવાનું છે તે થયું છે. તો એ પ્રસંગને જતો કરી ફરી તે ભૂલ ન કરે તે માટે સમગ્રવવું જોઈએ એજ તમારું કર્તવ્ય છે.

તેના આંતરમન ઉપર જે તમારા સમગ્રવવાની અસર થએલી હોય છે. તો કદી ફરીથી તે નુકસાન કરતુંજ નથી.

તમારી સામે કોઈ માણસ વાત કરતા કરતામાં તપી જઈ ક્રોધ કરે તો તેના સામા ક્રોધ કરવાની તમારે કંઈજ જરૂર નથી. જે તમે તે વખત શાંતિ રાખો છો. થોડોજ સમય શાંત રહી જ્યાં આપ્યા વિના તમારા કર્તવ્ય કર્યા કરો છો તો એ માણસ એની મેળેજ શાંત થઈ જાય છે. વ્યવહારમાં એવા પ્રસંગો પણ જેવામાં આવે છે કે કોઈ કોઈ માણસ પોતાના આગુબાગુના બાહ્ય પરિવેશનોને લઈ જરા જરા વારમાં પ્રાપ્ત શાંતિને ગુમાવી અશાંત થાય છે. તેને સુધારવાનો સર્વોત્તમ ઉપાય એજ છે કે તે બંધે અશાંત થાય. ધરના માણસોએ તેની ઉપેક્ષા કરવી અને પ્રાપ્ત કર્તવ્યોને શાંતિ પૂર્વક કર્યાં કરવાં. જ્યારે તેના અશાંત થવાથી આપણે પણ અશાંત થઈએ છીએ ત્યારેજ ક્લેશનો પ્રસંગ આવી ઉભો રહે છે.

દિવસે સુવાની ટેવ હાની કરનાર છે. શરીરમાં જડતા આવે છે. એમ તમે માનતા હો અને કોઈને કહેવું હોય તો

તમે દિવસે સુષ ન રહેશો એમ કહેવાને બદલે એમ કહો કે જે માણસ દિવસે સુતા નથી તે બળ સંપન્ન હોય છે. કામ કરવાની શક્તિ તેનામાં વિશેષ હોય છે. દિવસમાં તે ઘણા ઉપયોગી કાર્યો કરી શકે છે. આ પ્રમાણે દિવસે સુષ ન રહેવાથી થના લાભો વર્ણવી બતાવશો.

હવે ઉપરાંત ખાત્રી માણસ માંદો પડે છે. વિવિધ વ્યાધિઓનો ભોગ થાય છે એમ જણાવવાને બદલે જે મનુષ્ય જરૂર કરતાં પણ એક આસ ઓછું ખાય છે. તે સુદૃઢ આરોગ્યવાળો હોય છે. વૈદ્ય ડોક્ટરની દવાના ખીલ તેને ચૂકવવા પડતાં નથી. પોતાનાં દરેક કામો તે સ્ફુર્તિથી કરી શકે છે. આ પ્રમાણે મિતાહારના ફાયદા કહી બતાવો.

મનોવિકારો વશ થઈ અવિદિત માર્ગને આચરનાર એક સ્ત્રી અથવા પુરૂષની આગળ કુલટા સ્ત્રી અને પુરૂષનાં વર્ણનો તેમની પ્રથમની રીત ભાત, મોહવશ થઈ તેમને હાથે થતાં નકારા કામો, અને છેવટમાં તેમને પડતાં દુઃખોના દૃષ્ટાંત આપવા કરતાં એક સદ્ગુણી સ્ત્રી અથવા એક સદ્ગુણી પુરૂષ પોતાના સદ્ગુણના પ્રભાવથી શું શું કરી શકે છે તેનાંજ દૃષ્ટાંત આપો તેની અસર આખાદ થશે.

આજકાલ જગતમાં તો ઘણે ભાગે ઊંધો પ્રકારજ વર્તી રહેશે. લાગે છે. વર્તમાન સમયના ફેટલાક નાટકો તથા નવલકથાઓ જુઓ. તેમાં પ્રથમ તો મનુષ્ય મોહવશ થાય

છે તેનાંજ દષ્ટો બતાવવામાં આવે છે. તે વખતના હાવભાવો પ્રેમ કટાક્ષો વીગેરેનું વર્ણન સુલલિત ભાષામાં થએલું હોય છે. પછી પાછળથી તેની ભૃષ્ટતાનું પુરેપુરું દૃષ્ય બતાવી સુધરવાનો ઉપદેશ અંપાય છે. આ પદ્ધતિ યોગ્ય નજ કહી શકાય. કેમકે એક રીતે તો સદ્ગુણી મનુષ્ય તે દૃષ્ય જોટલો વખત જીએ છે. અથવા વાંચે છે. તેટલો વખત તો એ સંસ્કારોને પોતાનામાં નાખેજ છં અને તેનું પરિણામ શુભ આવતું નથી. સીનેમામાં ચોરોના હેરત ભરેલા કામોના દેખાવ જોઈ કલકત્તા જેવા શહેરોમાં તેજ પ્રમાણેની ચોરીઓ થતી અવરનવર આપણા વાંચવામાં આવે છે.

મનુષ્યને જે વસ્તુનું જ્ઞાન આપવાની જરૂર નથી તેનાજ સંસ્કારો તેનામાં વારંવાર દહાવાય તો તેના જીવનમાં એ મિથ્યાજ્ઞાનની અસર થયા વિના રહેજ નહિ એ સ્વાભાવિક છે. નેવના પાણી મોભ ઉપર ચઢાવવાં હોય તો તે મહા મુશ્કેલી ભર્યું થઈ પડે છે પણ મોભ ઉપરથી નેવ તરફ પાણીનું વલણ સ્વભાવથીજ હોય છે. આ નિયમને અનુસરી મનુષ્યના મન ભૂમીતલમાં દૃષ્ય મોહક વિષયોમાંજ રમી રહેલા હોય છે. અને કૂવામાં પડેલો દેડકો જેમ કૂવાનેજ પોતાની દુનિયા માને છે તેમ તેઓ સુખ વિષયમાંજ રહ્યું છે એમ માની પરિણામે દુઃખનો અનુભવ કરે છે. સુખ અને શાંતિના અભિલાષિ પ્રિય બંધુ અને ભગિની. વિષયરૂપ કાલ્પમાંજ તમારા મનને રોળી સુખ માનશે નહિ. સત્ય સુખની અચલ

ખુમારી નિવિધીપણામાંજ મળે છે. જ્યાં જોને જોવું છે. જ્યાં જોતું સ્થાન છે ત્યાં તેને જુઓ. તોજ તમને તે સ્પષ્ટ થશે. કાળા કાચની અંદરથી જગતને જોશો તો તે કાળુંજ દેખાશે. જગતની તેજસ્વીતા જોવી હોય તો એ કાળા કાચ ઉપરના વિષય પડદાને દૂર કરો. મોહમુક્ત થાઓ. તમારા મનને સર્વ પ્રસંગોમાં અલગિત રાખો અને તમે જે સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા માંગશો તે કરી શકશો.

તમે શું સુખને શોધો છો ? ગુલાબનું પુષ્પ એક વખત કહેવા લાગ્યું કે મારે સુવાસ જોઈએ છે ? દીપક કહે છે મારે પ્રકાશ જોઈએ છે ? અને સાકર કહે છે કે મારે મીઠાશ જોઈએ છે ? હું ધારું છું કે તમે તો આ પ્રશ્ન સાંભળી તરતજ હસવા માંડશો. પણ બાપુ હસસો નહિ. પુષ્પની અને દીપકની દશા કરતાં તમારી દશામાં શું ફેર છે પુષ્પ સુવાસ રૂપ હોવા છતાં સુવાસ બહાર શોધે છે. દીપક પ્રકાશરૂપ હોવા છતાં પ્રકાશ બહાર શોધે છે તેમ તમે સુખ સ્વરૂપ હોવા છતાં સુખને બહાર શોધો છો.

કેમ આશ્ચર્યમાં પડ્યા ? શું મનુષ્ય સુખ સ્વરૂપ નથી ? જો તે સુખ સ્વરૂપ હોય તો જગતમાં આ બધાં દુઃખો શા માટે ? જગત તરફ જુઓ ખરેખરે સુખી કોણ છે ? આવી સંદેહ તમને થાય છે. હા, અવશ્ય થવીજ જોઈએ. કેટલાએ સમયથી તમે તમારા સુખ સ્વરૂપને ભૂલી ગયા છો. તમારા જીવનમાં તમે પોતે અને તમારા આત્મ્યાત્મના

મિત્રો—તથા પરિવેષ્ટનોએ દુઃખના સંસ્કારજ નાંખ્યા કર્યા છે. એટલે હવે તમને સુખ સ્વરૂપની આત્મતામાં ભૂટી ગયા છો. ચેટાના ટોળામાં રહેલા સિંહના બચ્ચાંની પણ એજ દશા થઈ હતી. અને જ્યારે પ્રસંગ આવતાં તેને બીજા સિંહે દરેક રીતે સમજાવ્યું ત્યારે એને સિંહપણાનું જ્ઞાન થયું હતું. તમને પણ વેદાંતશાસ્ત્ર તથા સત્પુરુષો ડીડીમ વગાડીને કહે છે કે તમે સ્વતઃ સુખસ્વરૂપ છો. તમારા આત્માને જાણો અને એ સત્યવાતનું તમને જ્ઞાન થશે.

જ્યાં સુધી તમે બીજાની આગળ તમારા દુઃખનું પ્રભાત ગાવાનું બંધ કરશો નહિ ત્યાં સુધી તમારી ઉન્નતિ થઈ શકશેજ નહિ. જ્યારે તમે તમારા હૃદયના ભાવ પૂર્વક એ પ્રભાત બીજાને સંભળાવો છો ત્યારે તમે તેના જીવનમાં પણ તે સાંભળે તેટલો વખત પણ દુઃખના સંસ્કારો નાંખો છો. તેનું પ્રદુઃખ હૃદય કંઈ નહિ તો તેટલો સમય બીડવારૂપ પાપ કાર્ય તમે કરો છો. માટે તેનું કદીજ ન કરશો.

કેટલાક માણસને તો વાતની વાતમાં એવીજ ટેવ પડી ગઈ હોય છે કે તેઓ જો કે પોતાના દુઃખના સંસ્કાર તો બીજામાં નાંખતા નથી પણ બીજાના સંસ્કારો નાંખે છે. દૃષ્ટાંત તરીકે ભાઈ ફલાણી જગ્યાએ તો ભૂતનો વાસો છે. તો વળી કોઈ કહેશે કે અમુક દૂરા આગળ તો ડાકણ છે. આવી રીતે નિહોપ માણસના અંતઃકરણમાં ભયને ઉત્તેજ કરાય છે તત્કાળ તો એ બીજાની અસર જણાતી

નથી પણ જ્યારે તે માણસને એકાકી તે જગ્યાએથી આવવાનું થાય છે ત્યારે પેલા સંસ્કારો જાગ્રત થાય છે. અને એ માણસ ખીચે છે.

આથી જગતમાં વિરોધી ભય સૂચક વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરવાની તમને ટેવજ પડી ગઈ હોય તો તે બંધ કરશો. સર્વત્ર આનંદ ઉત્સાહ પ્રસરાવશો. તળાવમાં એક કાંકરો નાંખવામાં આવે તો તેમાં ડુંડાણુ ઉત્પન્ન થાય છે તેમાંથી ખીજું ત્રીજું એમ થઈ તે વર્તુલનો અંત આવે છે તેજ પ્રમાણે તમારા ભયના શબ્દો જ્યાં ત્યાં ભયનંજ ઉત્પન્ન કરતા જાય છે. આજ પ્રમાણે તમારા ઉત્સાહના શબ્દો જ્યાં ત્યાં ઉત્સાહ અને આનંદનેજ પ્રકટાવે છે, અશુભ ચિંતન કદી ન કરશો તેમ કેઈને કરવા દેશો નહિ. આટલું સરળ વૃત્ત તમે જો જીવનમાં સ્વીકારશો તો તમારું પોતાનું તથા તમારા સમાજમનાં આવનાર કંઈ કેટલા આત્માઓનું તમે કલ્યાણુ સાધી શકશો.

જે વસ્તુ તમને અને તે સાંભળનારને કંઈ પણ લાભ આપનાર નથી તેનો સંગ ક્યાં સુધી સેવશો ? દુઃખના સાગરમાં કુખડાં ક્યાં સુધી ખાસાં અને ખવડાવશો. ચૈતન્ય આત્મા જાગ્રત થાઓ. તમારા પૂર્ણ સ્વરૂપે પ્રદર્શો.

એક મનુષ્ય નદીને કીનારે ખેડો ખેડો ખાડો ખોદતો હતો, તેને ત્યાં થઈને જતા એક ખીજા મનુષ્યે પૂછ્યું કે ભાઈ ? આ શું પ્રવૃત્તિ કરો છો. તેણે કહ્યું હું નદીના જળને

ગરમ કરવા પ્રયત્ન કરું છું. ઠંડા જળથી સ્નાન કરી નિત્ય કંટાળ્યો છું. શિયાળાના દિવસ છે અને ગરમ પાણીની મઝા કંઈ ઓરજ છે. પેલા પ્રશ્ન પૂછનાર મનુષ્યે અંતઃકરણમાં વિચાર કર્યો કે ખરેખર આ ભાઈ કંઈ સાડાત્રણ પાયાનો હાગે છે. નદીનું જળ તે કાંઈ ઉનું થતું હશે. તેણે ઠાવકું મોં રાખી પેલા માણસને પ્રકટપણે કહ્યું કે ભાઈ આવી ઉધી પ્રવૃત્તિને હાથ ધરવાનું શું પ્રયોજન હશે. નદીનું જળ તે કાંઈ ઉનું થતું હશે ? તમે ગમે તેટલી સુરંગો મૂકશો તો પણ એ તો તેવુંને તેવુંજ રહેવાનું છે. એ કાંઈ સ્થિર નથી. હમણાં તમે જે જુઓ છો તે જળ ક્ષણવાર પછી નથી. નદીના જળને સતત વહેતું એજ તેના સ્વભાવ છે. અને તેમાંજ તેની નિર્મળતા છે. કહી શકશો કે તમે ક્યા પ્રયત્ને તેમાં યશસ્વી થઈ શકશો ? લોક જાણશે તો ગાંડામાં ગણશે.

પેલા ખોદનાર મનુષ્યે ગંભીરતાથી ઉત્તર આપ્યો. ભણે લોક મને ગાંડામાં ગણે તેની મને પરવા નથી. લોકની દૃષ્ટિએ જેમ હું ગાંડો છું તેમ મારી દૃષ્ટિએ લોક પણ ગાંડાજ છે. મેં હેતુ પુરઃસરજ આ પદ્ધતિનો સ્વીકાર કર્યો છે. જુઓ સાંભળો. તમેજ હમણાં જણાવ્યું છે કે નદીનું જળ વહેતું છે. જે હાલ છે તે ક્ષણ પછી નથી. ગયું તે તો ગયુંજ. તેને ઉનું કરવાનો પ્રયત્ન મિથ્યા છે. ત્યારે જગતના મનુષ્યો શું કરે છે. તેમની પ્રવૃત્તિ શું મારા જેવી

નથી ? વ્યતિત દુઃખદ પ્રસંગોને વારંવાર સ્મરણમાં આણી તેઓ અંતઃકરણમાં વિકસતા ધરી પ્રાપ્ત બળનો ક્ષય કરે છે. તમે કહી શકશો કે એ સ્મરણો વારંવાર વૃત્તિમાં આણવાની શી જરૂર છે ? જે થઇ ગયું છે તેને માટે ગમે તેટલા પ્રયત્ન કરીશું છતાં ન થનાર થવાનું નથી. દુઃખદ સ્મરણોને તો ભૂલવામાંજ સાર છે. અને તેને જે ભૂલે છે તેજ મનુષ્ય સુખની સૃષ્ટિને પોતાની તરફ વધુને વધુ આકર્ષિ શકે છે. હાલમાં વહી જતું નદીનું જળ કોઈ પણ રીતે પાછું આવતું નથી તેજ મુજબ બની ગયેલા બનાવો ફરી ફરી બનતા નથી. ભૂતકાળના ચિંતનથી દુઃખી થયા કરવું એનો અર્થજ એ છે કે દુઃખના પાતાળી કૂવામાં આપણે વધારેને વધારે ઉંડા ઉતરતા જવું. વળી નદીનું જળ કોઈ પણ રીતે ઉતું થનાર નથી એ હું સારી રીતે જાણું છું છતાં તેમ કરવાનું મને જગતના આપણા બંધુઓએજ શિખવ્યું છે. પોતાની યોગ્યતા છે કે કેમ ? પોતાને મેળવવાનો અધિકાર છે કે કેમ એ વગેરે જાણ્યા તથા વિચાર્યા સિવાય તેઓ કોઈ પણ બાબતમાં યાદોમ જૂકાવે છે. અને પરિણામમાં નિષ્ફળતા મળતાં પોતે દુઃખી થાય છે અને અન્યને કરે છે. સોયનું દાન કરી હાથીની માંગણી કરનાર પણ કંઈ કેટલા મનુષ્યો હોય છે. આવા મનુષ્યો ઉત્તતિપદમાં કોઈ દિવસ પણ આ બાબત ધરી શકતા નથી. અને આવી આવી પ્રવૃત્તિ વંતેમનેજ હું નદીનું જળ ગરમ કરવાની પ્રવૃત્તિ કરવા બેઠો છું.

લોકની નાડીને બરાબર તપાસનાર. અનુભવના બંડાર-
રૂપ મહાત્મન તમને મારા પ્રણામ છે. તે આવનાર માણસે
કશું. મેં તો પ્રથમ તમને ચસકેલ મગજના ધાર્યા હતા
પણ તે ધારવામાં મારી ભૂલજ હતી. તેની આપ ક્ષમા કરશે.

તે મનુષ્યે વળતો જવાખ આપ્યો. ક્ષમા માગવાની
કશીજ જરૂર નથી. તમે અને હું બંને એક સરખાજ છીએ.
હું મારા જીવપણાના દુઃખદ અનુભવને ટાળી શિવત્વનો
અનુભવ કરું તો તમે કેમ ન કરી શકો? એક મનુષ્ય
ઉત્તરના શિખરે વિરાજતો હોય તો ખીજે શા માટે ન
વિરાજે. શું ઉત્તર શિખરના વાસી થવાનો પટો તેના
એકલાનાજ નસીબમાં લખાયલો છે. જો તમે તેમ માનના
હો તો તેમાં તમારી ભૂલ છે. એક મનુષ્ય સુખનો અધિકારી
છે. અને ખીજે નથી એવું ધારવું એ ખુદ્દિની મંદતા છે.
અને આ ખુદ્દિની મંદતાજ મનુષ્યને જડ રૂપે રાખે છે.
સામર્થ્ય કાંઈ કોઈનું આપ્યું આવતું નથી. નાળીયેરના
પાણીની "માફક તે તો સ્વતઃજ મનુષ્યના પોતાનામાંથીજ
ઉભરાય છે. જ્યાં સુધી જગતના આ ભયાકૂલ અને દુઃખાકૂલ
જીવો પોતાનામાંજ સુખનો અનુભવ કરશે નહિ ત્યાં સુધી
તેઓ કદીજ ક્ષેત્ર પામશે નહિ. વિજય અને શ્રી મનુષ્યના
પોતાના હાથમાં છે. તેનો જેવો પ્રયત્ન તેવું તેને ફળ મળે
છે. આઈ તમારું કલ્યાણ થાઓ.

આવનાર મનુષ્ય ત્યાંથી રજા લીધી.

◆ ◆ ◆ ◆ ◆ ◆ ◆ ◆ ◆ ◆ ◆ ◆ ◆ ◆ ◆ ◆ ◆ ◆

P O P U L A T I O N

શકાય. ઇશ્વરના મુખ્ય ગુણોને પોતાના જીવનમાં ધારણ કરવાથી ઇશ્વરને જાણવાની યોગ્યતા મનુષ્યને પ્રાપ્ત થાય છે. આને તમારી આગળ ઇશ્વરના એક મુખ્ય ગુણનું વિવેચન કરીશ. ઇશ્વરનો મુખ્ય ગુણ ક્ષમા ધર્મનો છે મનુષ્ય ગમે તેટલો પાપી હોય છતાં જો ઇશ્વરને શરણે જાય તો તેના પાપ તરફ ન જોતાં ઇશ્વર તેને પોતાનો કરી સ્થાપે છે. તમે તમારા જીવનમાં ક્ષમા ધર્મને કેટલો ધારણ કર્યો છે તે કહી શકશો. તમારા દુસ્મનને તમે કદી ક્ષમા આપી છે? તમને આવી કોઈ ગાળ દર્શ જાય અથવા મૂકી મારી જાય તેના પ્રતિ તમે કદી પ્રેમભાવ રાખી શક્યા છો. અરે તેનાથી વધુ નહિ તો તમારાજ ધરતી સ્ત્રી અથવા આળસ તમારું નુકસાન કરે તો તમે તેને ઉદાર દીલથી આશ્વાસન આપી શક્યા છો. જો આમાનું તમે કંઈજ કરી શક્યા નથી તો જાણજો કે ઇશ્વરને જાણવાનો તમને અધિકારજ નથી, ક્ષમાખી મૂર્તિરૂપ થાઓ. અને તમારો એક દુસ્મન રહેશે નહિ. જાલિમમાં જાલિમ શત્રુને વશ કરવાની અદ્ભુત શક્તિ ક્ષમા બાવમાંજ રહેલી છે જે મનુષ્ય અન્યાય પ્રતિકૂળ વર્તનની ક્ષમા કરે છે. તેને પરમાત્મા હમેશા ક્ષમા

આપે છે. દયા ધર્મ, એ તો વીરોનું બૃષણ છે. પૂર્વધાનના ક્ષત્રીય વીરોના ઇતિહાસોને જુઓ. પોતાના પ્રખળ શત્રુ કે જોને લોથે તેમને અપાર સંકટ સહેવાં પડ્યાં હોય છે તેને પણ ક્ષમા માગતાં તેના પૂર્વના વૈરને બૂલી તેમણે ક્ષમાને આપી છે એટલુંજ નહિ પણ પોતાના મિજબાન કરી સ્થાપ્યા છે. આનુંજ નામ ખરી ક્ષત્રીયતા. આનુંજ નામ સાચી વીરતા. આનુંજ નામ સાચી દયા અને આનુંજ નામ ખરો ક્ષમા ભાવ.

આ ઉત્તમ ગુણ તમારામાં કદાચ આજોને આજે ન પ્રકટી શકે તો અકળાશે નહિ. ક્ષમાભાવ રાખવો એ લખવું જેટલું સરળ છે. તેટલું અનુભવમાં ઉતારવાનું સરળ નથીજ. મોટા મોટા તપસ્વીઓ પણ પ્રસંગ આવતા ક્રોધને વશ થઈ ગયા છે. તો નિત્ય રાજસ તામસ આહારને સેવના અને તેવાજ વાતાવરણમાં વસના સામાન્ય મનુષ્યનો શો આશય. તો પણ પ્રયત્ન કરનારને સધળું સાધ્ય છે. તે આજે નહિ તો કાલે કે પછી વર્ષે પણ ફળ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. તમે જો ધારશો તો ક્ષમા ભાવ તમારામાં ઘણી સારી રીતે ધારણ કરી શકવા સમર્થ થઈ શકશો.

ક્ષમા ભાવને રક્ષી રહેવાનું મુખ્ય સાધન સાત્ત્વિક આહાર છે. ભંજ્યાં ચઢણી. રાઇનું. મરી, મસાલાવાળા પદાર્થો ખાવાના છોડી દો. મરચાંને દેહાણે મરીથી ચસાવો. જરૂર કરતાં હમેશા એક આસ એકાએક ખાઓ, ખાવાને

માટે જીવો નહિ. પણ જીવવાને માટે ખાઓ. અને તે પણ પોષણ જોટવું ખાઓ. ઉપવાસનો પણ મહાવરો રાખો તેનાથી તમારા શરીરની શુદ્ધિ સારી રીતે સાધી શકાશે. પહેલાં તમારા ઘરથીજ ક્ષમા ભાવને વધારો. ઘરના સ્ત્રી પુત્ર અને બાળકો પ્રતિ ક્ષમા શીલ થાઓ અને ક્રમે ક્રમે તમે સવ પ્રતિ ક્ષમા કરી શકશો.

મનુષ્ય સ્વભાવ હમેશાં ઝેવો હોય છે કે તે શુભમાં પણ અશુભ જુઓ છે. જે જોવાનું છે તે જોતા નથી અને ન જોવાનું જુઓ છે. જેમાંને તેમાં તેમને શંકાની દૃષ્ટિ ઉપસ્થિત થએલીજ રહે છે. અને તેને લીધે દુઃખી થાય છે. ઇશ્વરને આપણી રક્ષક સત્તાની ભાર સોંપ્યા પછી શંકાશીલ થવું એટલે ઇશ્વરના સામર્થ્યમાં અવિશ્વાસ રાખવો એજ તેનો અર્થ થયો. મનુષ્યના હક ઇશ્વરના અસ્તિત્વના ભાનને વિસારી ગભરાય છે અને કરોળીયાએ બાંધેલી જાળની માફક ભયચિંતાના કોકડાં ઉભા કરી પોતેજ તેમાં લપટાય છે. ઇશ્વર અનાથોનો પણ નાથ છે. નિંમજોનો રક્ષક છે. અને વિશ્વમાત્રનું પોષણ કરે છે. એવા પરમકૃપાવાન ભગવાન આપણું આહિત કેમજ કરે ? હમેશાં શુભની ભાવના કરો અને તમને પ્રકટપણે પણ કંઈ અશુભ જણાતું હોય તેમાં પણ શુભનેજ જુઓ. અશુભ એવી તો દુનિયામાં કંઈ વસ્તુજ નથી, જે થાય તે સારાને માટે. અને આંતર

મનમાંની ભયચિંતાને કાઢી નાંખો એટલે તમે પૂર્ણ થશો.

સત્યના પ્રદેશમાં વસનાર મનુષ્ય કદી પણ દીન અને દુઃખી થતો નથી. સત્યનો પ્રદેશ એ શિખરે સ્થિત થવા જવાના રસ્તામાં મુખ્ય દ્વારરૂપ છે જ્યાં સુધી મનુષ્ય સત્યને પોતાના જીવનમાં ધારણ કરતા શિખરે નહિ ત્યાં સુધી શિખર નાં દરવાજાનાં દર્શન તેને માટે દુર્લભ છે. સત્ય એ તો પરમાત્માનું વ્યાપક સ્વરૂપ છે સત્યના પ્રતાપથી ઇશ્વર સાક્ષાત્કાર પણ થઈ શકે છે. સત્યને સ્વીકારનાર પુરૂષમાંથી મહા પુરૂષ બને છે.

જગતમાં જૂઠું બોલવાની ટેવ એટલી બધી વધી ગઈ છે કે સત્યના પ્રતાપની તો કોઈને ભાગ્યેજ ખબર રહી હશે આ પ્રમાણે લખવાનું કારણ એટલુંજ છે કે જો પ્રતાપની ખબર હોય તો તેઓ સત્યવ્રતને સ્વીકાર્યા વિના રહેજ નહિ. સત્યજ્ઞ આપણને સ્વતંત્ર મુક્તિનો અનુભવ કરાવે છે. તેજ આપણું સાચું પ્રાપ્તવ્ય છે. આ સત્યની પ્રાપ્તિ થવાનું સાધન બાનરૂપ આપણી અવસ્થાની યથાર્થ સ્થિતિમાં સ્થિર થવું એ છે. સત્ય એક છે અને તે અદ્વિતીય છે. સત્યનું વાસ્તવત્વ સર્વત્ર છે. અને તેના વિભાગ પડી શકે તેવું તે નથી પણ અખંડ એક રસ છે.

મનુષ્ય એ સાક્ષાત સત્યની પ્રતિમા છે. એ પ્રતિમા ઉપર એણે અસત્યરૂપી કાટના પડો એવાં તો દૃઢ ધર્યાં છે કે પ્રતિમાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ તેને હવે જોઈ શકાતું નથી. સદાચારુ

રૂપ આમલીવડે એ કાઠને તેણે કાઢી નાંખવાનો છે તે દૂર થયો કે તરત સત્યનું સ્વરૂપ જાણવાશે.

તમારું આત્મસ્વરૂપ એજ સત્ય છે. અને તેનાજ અવલંબિ થાઓ. અંતઃકરણની ઉચ્ચતા બળ આનંદ, સુંદરતા એ સર્વ તમે તે દ્વારા પ્રાપ્ત કરી શકશો. ગમે તેવી પ્રતિકૂળ સ્થિતિમાં મૂકાયલા હો તે છતાં તમારા મનના ભાવને દુર્બળ કરશો નહિ. સદા સર્વદા આનંદમાં રહો. સાધન માત્રનું રહસ્યજ્ઞ આ છે. તમે તેને પાર ઉતારો એટલે પૂર્ણ સ્વરૂપે વિરાજશો.

જગતની બધી ઉપાધિને હોડીને જ્યારે આપણે શાંત થઈએ છીએ ત્યારે બલમાત્રનો અને સુખમાત્રનો આપણા અંતઃકરણમાં પ્રાર્દુભાવ થાય છે. તેથી દિવસમાં એક અમુક સમય નિર્ણિત કરી પ્રતિદિન તેજ સમયે શાંત થવાનો પ્રયત્ન કરો. આપણામાં રહેલી પ્રતિભા શક્તિનો પણ પૃથી વિકાસ થાય છે. અને જીવનના કષ્ટમય પ્રસંગો સૂર્ય ઉદય થતાં જેમ હિમનો વિલય થાય છે, તેમ તે વિલઈ જાય છે.

સાધકનો સ્વાનુભવ.

ઉન્નતિની આશા કોને ન હોય ? નાનાં કે મોટાં સર્વ પ્રાણી ઉન્નતિની ઇચ્છાવાળાં છે તો હું તેનાથી મુક્ત કેમ રહી શકું ? ૩૩ વર્ષની ઉંમરમાં ઉન્નતિને માટે બહુ બહુ

હાંફા માર્યાં. પરંતુ જોઈએ તેવી સફળતા પ્રાપ્ત કરી શક્યો નથી. શું જીવનમાં સદાને માટે નિષ્ફળતાજ અનુભવવાની લખેલી હશે ? માનવ જીવનનો હેતુ શું દુઃખમયજ છે ?

આ પ્રકારના વિચારની પરંપરામાં એક સાધક આજે પોતાની સંયમશાળામાં બેઠો છે. દિવસ કાર્તિક કૃષ્ણ અષ્ટમીનો છે. બપોરના અઢી વાગ્યાનો વખત થયો છે. નથી આજે તેને પોતાના દેહનું જ્ઞાન કે નથી રહ્યું પ્રાપ્ત કર્તવ્યોનું ધ્યાન. ફક્ત ઉન્નતિના વિચારમાં અને તેને મળેલી નિષ્ફળતામાંજ તે આજે ગુલતાન બન્યો છે. ૩૩ વર્ષ દરમ્યાન બનેલા ભૂતકાળના પ્રસંગોએ આજે તેના જીવનને હચમચાવી નાંખ્યું છે. એટલામાં શિતળ પવનની લહરી આવી વિચારની પ્રણાલિકા અટકી. સાધકે ઉચે ગગન તરફ બેઠું તો વાદળથી આકાશ છવાઈ રહ્યું છે. અને વૃષ્ટિની શરૂઆત થઈ છે. ધીમે ધીમે વરસાદ જોરમાં પડવા લાગ્યો. એક ફલાક વીત્યો એટલે વાદળાનું જોર વિખરાયું. વરસાદ રહી ગયો અને આકાશ થોડીવારમાં પૂર્વવત સ્વચ્છ થયું.

આ દૃષ્ય આજે સાધકને અપૂર્વ બોધ આપનાર થઈ પડ્યું. ચોમાસાના દિવસોમાં તે ઘણીએ વખત આવા દેખાવો જોતો. વાદળાથી ઘેરાયેલું આકાશ ક્ષણમાં નિર્ભળ થતું પરંતુ તેનાથી તેને જે બોધ ન સ્પૃશ્તો તે આજે ઈન્કતુનાં એટલે વખત વગરના વરસાદથી સ્પૃશ્યો. એકના એક બનાવોના સમાગમમાં મનુષ્ય રોજ આવે છે છતાં તેની અમલકૃતિ કોઈ

વેળાએજ સ્ફુરે છે એને આત્માની ધન્ય ક્ષણો કહેવામાં આવે છે તે પ્રમાણેજ આજે સાધકને થયું. દુઃખ એ તો સ્વચ્છ આકાશ ઉપર આવેલા વાદળાં જેવું છે એ રહસ્યનું સાચું જ્ઞાન તેની મતિમાં પ્રકટી આજે તેના જીવનપરિવર્તનનું સાધન બન્યું.

સાધક વિચારે છે. મારે શા માટે દુઃખમય પ્રસંગોત્પત્તિમાં લાયવા ? દુઃખનું ચિંતન દુઃખને ઉપજાવે છે. ન હોય ત્યાંથી મારી પાસે તેને ખેંચીને લાવે છે. તો હું આવી અવળી કૃતિને હજી ક્યાં સુધી કરીશ ? મારે જે આગળજ વધવું છે તો આ પ્રવૃત્તિ મને ઈષ્ટ નથી. હું આંતર સત્તા જાગ્રત થા. આજસુધી અવિહિત આચરણરૂપ કાળો પડદો મેં તારા ઉપર હાથે કરીનેજ નાંખ્યો હતો. તું પ્રાશમય હોવા છતાં હું અધકારમાં આમતેમ અથડાયો છું. આજે મને માર્ગ સુઝ્યો છે. મારી ક્યાં જૂલ થતી હતી તે મને સમજાઈ છે. હું નિશ્ચય આમળ વધી શકીશજ. મારા નિશ્ચયની આડે આવવા હવે કોઈપણ સમર્થ નથી. નદી જેમ કઠીન કઠંગા વાંકા ચૂંકા માર્ગે ગતિ કરી આખરે સમુદ્રને મળે છે તેમ હું પણ હવે ગમે તેવા દુષ્કર જણાતા માર્ગોને વટાવી મારે ખારેરે રથાને પહોંચીશ.

સાધક પોતાની નોંધ લખવાની હવે શરૂ કરે છે. પોતે પોતાના અંતરાત્માનેજ કહે છે. સદ્વિવેકી વાંચનારે સાધકને રથાને પોતાની કક્ષતા કરી લેવી. અને પોતેજ પોતાના આત્મા

ને કહે છે. એમ ધારીને વાંચવું. તેનાથી ખુબી કાંઈ એ રજ આવશે. આટલી પ્રસ્તાવના કરી લેખક પોતાની કલમને અટકાવે છે.

સાધકની નોંધપોથીના કેટલાક પ્રસંગો.

પ્રિય આત્મન ? શા માટે નિરાશ થાય છે ? તારે નિરાશ થવા જેવું છે શું ? સ્વતંત્ર, મુક્ત, પૂર્ણ, અખંડ આત્મા તું સ્વયંબોધિત સ્વરૂપ છે. તારી પાસે તો સદા સુખજ ભરેલું છે. મુક્તિ તને પ્રાપ્ત છે. ભૂમિતલને છોડી સ્વચ્છ સુરમ્ય આકાશ તરફ દૃષ્ટિ નાંખ. જુરા રંગથી શોભીતું કેવું તે નિર્મળ છે. ગગનવિહારી થા તારું સ્વરૂપ ગગનવિહારી થવાને લાયક છે. તું ગગનવિહારી થવાને સંપૂર્ણ શક્તિમાન છે. ભાઈ ? દુઃખના રોડમાં ન રડીશ. કામધેનુ સમીપ છતાં બૂખથી ન ટળવળીશ. નિત્ય એકાંતમાં જ. જગતની ઉપાધિઓનો ધડીભરને માટે ત્યાગ કર. શાંત થા. હજી પણ સર્વ કરણોમાં શાંત થા. અને હૃદયમાં ઉડો ઉતર. એકાગ્રચિત્તે ધ્યાન કર કે

હું નિત્ય મુક્ત સુખ સ્વરૂપ આત્મા છું.

જેમ તારું ધ્યાન દૃઢ થશે તેમ તું સુખના પ્રદેશમાં આવતો જશે. છે કાંઈ કહેવું કર્તવ્ય બાકી.

૨

પ્રભુની માયાનો આ શો ચમત્કાર ? મને તો એમજ થાય છે કે આને પ્રભુની માયા કહેવી કે દૃષ્ય વિષયનો મોહ કહેવો ? પ્રાપ્ત કર્તવ્યને જાણ્યા છતાં મન આજે વિષયગામી થાય છે. ભૂત અને ભાવિના સ્મરણો જીવનને હલાવે છે. વિકલ કરે છે. ચૈતન્ય સ્વરૂપ જગત થા તારા ચૈતન્યને પ્રકટાવ. દૃષ્યવિષયનો મોહ છોડી દે. આજે નહિ છોડે તો પરિણામે પણ તે છોડ્યા વિના તારો છૂટકો નથી. કેમકે તે વિનાશી છે. વિનાશી વસ્તુ ઉપર પ્રેમ ક્યાં સુધી રાખીશ ? રૂઢીના ચીત્રામાંથી બહાર આવ. તત્ત્વ અંજન આંજી નેત્રમાં સામર્થ્ય પ્રકટાવ. સારા સારનો વિચાર કર. અને નિર્વિષયી થા. તારા આત્મસ્વરૂપ વિના તને સુખ કોમળ પ્રાપ્ત કરાવી શકે એમ નથી. રાગ અને દ્વેષને છોડી શુદ્ધ થા. વિશ્વ આપું તાઈં કુદું છે. તારે વળી મારા તારાના બેદ શા ? સર્વાત્મદર્શી થા સર્વને પોતાના જાણુ. તેમાંજ તાઈં કલ્યાણ છે. તેમાંજ તારી મુક્તિ છે.

૩

ખોટી ડામાડોળી અને આડંબરને વશ હે જીવ તું કદી ન થઈશ. તેં જનસમાજમાં ઘણું ઠેકાણું જોયું હશે કે ઘણું ખરા માણુસો તો ઉપરના આડંબરનેજ વધુ પસંદ કરે છે. અને તેથી તને પણ તેમ કરવાની કલ્પના પ્રકટી થાય.

તે સ્વાભાવિક છે. પણ પ્રભુનો શું નિયમ છે એ તને ખગર છે ખરી કે ? પ્રભુ ડામોડાળને પસંદ કરતા નથી. તે તો હૃદયની સાદાઈ અને પ્રેમ જુએ છે. દુર્યોધનના પકવાન પડ્યાં મૂકી વિદુરની ભાથ, ખાધાનું મહાભારતમાં પ્રસિદ્ધ છે. તું જેવો છે તેવો જણાશે તેમાંજ તારો ઉદ્ધાર થશે. અંદરથી કપટી થઈ બહારથી પરોપકારી હોવાનો દાવો કરીશ. તો તારો થોડાજ સમયમાં વિતિપાત થશે. કેમકે જગત આરસી જેવું છે. જેવું તારું વર્તન તેવુંજ પ્રતિવર્તન બિંબ તેવુંજ પ્રતિબિંબ આ નિયમ જગતમાં અનાદિકાળથી છે.

૪

આજે વળી નવો અનુભવ થયો. સાધનમાં બેસતા પૂર્વે શરીરમાં જડતા લાગે છે. સાધન સાધવામાં વૃત્તિ કંઈક મંદ છે. આમ થવાનું કારણ શું હશે તેનો વિચાર કરું છું તો જણાય છે કે ગઈ કાલે રાત્રિએ લીધેલો ખોરાક-મિષ્ટાન્નજ છે. સાધનોના માર્ગમાં આગળ વધવાની ઇચ્છાવાળા અભ્યાસીએ મિતાહારી રહેવું જોઈએ, અને શુદ્ધ સાત્વિક ખોરાકજ મહત્ત્વ કરવો જોઈએ તેની ખરી અગત્ય આજે સમજાય છે. જરૂર કરતાં વધારે ખોરાક અને તે પણ સહેજથી પચી ન શકે તેવો ખાવાથી વ્યાધિનુંજ આમંત્રણ થાય છે એ વાત ખોટી નથી, હું તો વળી સાધનાભ્યાસી છું એટલે મારો ખોરાક નિયમિતજ જોઈએ અને તે પણ તાચસ નહિ. હું આજથીજ

મારા આરોગ્યને અર્થે મારા સાધનના અભ્યાસને અર્થે શુદ્ધ પોરાક લેવાના નિશ્ચયને કરું છું. કોઈના ગમે તેવા આગ્રહથી હું જરૂર કરતાં વધારે પોરાક નહિજ લઉં.

૫

સાધનો સાધવાના માર્ગને ચૂકી આજે પારકાની પંચાતમાં પડ્યો છું. નથી થઈ શક્યું ધ્યાન કે નથી થયા પ્રભુના નામના જાપ. સવારથીજ વ્યવહારની આંટીધુટીરૂપ પ્રશ્નોના ઝમડા અને તેના નિઘ્રાણ ચાલે છે. અંતઃકરણ એમ ગુપ્ત રીતે કહે છે કે મારે પારકાની પંચાત કરવાનો હક શું છે ? તારા કર્તવ્ય શાં, ઓછાં છે કે જેથી તેને વિસારી તું ખીજનાં કામમાં માથું મારેછે. પ્રથમ તું પૂર્ણ થા. અપૂર્ણ મનુષ્ય ખીજને પૂર્ણ કરવાના સામર્થ્યને ધરાવતો નથી. મનુષ્ય જેટલો સમય પારકી પંચાતમાં વ્યતીત કરે છે તેટલોજ સમય પોતાની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ અર્થે ગાળે તો થોડાજ સમયમાં શિખરે પહોંચી શકે ? દુઃખરૂપ પારકી પંચાત તને આજે મારા છેલ્લા પ્રણામ છે. દુનિયા ભણે મને માંડે એક ઇન્દ્રિયના યાજ્ઞવાણો કહે તેની પરવા નથી. મારે તો મારાં કર્તવ્યોને ઉત્તમ રીતે બજાવવાં છે.

૬

આજને મૂકી કાલની ચિંતા કરશે નહિ. આવતી કાલે મારું શું થશે એ વિચારે આજેજ કંઈ કેટલાકામાથુમે પોતાના

જીવનને ક્લેશમય અને દુઃખમય બનાવ્યું છે ? કાલની ચિંતા કેને હોય ? ચૌદ જીવનના નાથ ઉપર જેને ભરોસો નહિ હેય તેને ? હે અશ્રદ્ધાળુ જીવ આખા વિશ્વભરતું પોષણ જે વિશ્વંભર કરે છે તેના ઉપર તને શું વિશ્વાસ નથી. ધિક્ક હજી તારી બુદ્ધિ ચાતુર્યતાને. બુદ્ધિહિન પ્રાણીને પણ જે પરમાત્માનો વિશ્વાસ છે તેજ પરમાત્માનો બુદ્ધિ સંપન્ન મનુષ્યને વિશ્વાસ નથી. હું સારી રીતે આ જ્ઞાનને જાણું છું છતાં મારામાં આજે ચિંતા કેમ પ્રકટી હશે. આનુંજ નામ મારું અજ્ઞાન અને આ અજ્ઞાનનોજ મારે નાશ કરવાનો છે. માયાનું આવરણ એટલું પ્રગળા છે કે તેના પાશમાંથી ભાગ્યેજ છૂટાય છે. ત્રિજીવનમોહિની માયાદેવી ? તને મારા આજે પ્રણામ છે. મને તારી કસોટીમાં કૃપા કરીને ન તાવીશ.

૭

રસ્તે ચાલી જતા એક ભીખારીને શ્રીમાન મનુષ્યે શ. પાંચ આપવા માંડ્યા. એટલે ભીખારીએ તે લેવાની ના પાડી અને કહ્યું બાપુ ? ગરીબની મશ્કરી શું કરો છો ? મારાથી પાંચ શ. ન લેવાય. મારો અધિકાર તો પૈસા એ પૈસાનો.

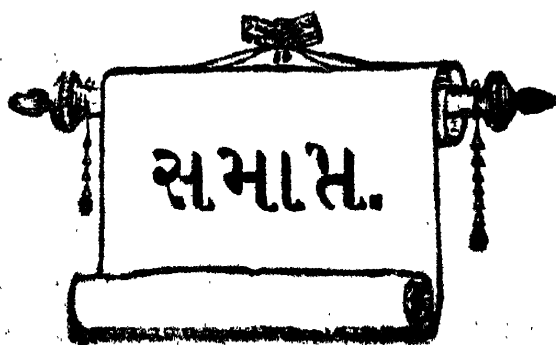
આ દૃષ્ય મેં જોયું હતું. શ્રીમાન ગૃહસ્થે તો પોતાની ઉદારતાથીજ શ. આપવા માંડ્યા હતા પણ પેલા ભીખારીનો અધિકાર ન હોવાથી તેનાથી લેવાયા નહિ. આજ પ્રવાણે,

માણસો પણ બીજારીની માફક પોતાને અધિકાર વગરના માની સુખ સંપત્તિ જ્ઞાન અને આરોગ્યથી વિમુખ રહે છે. મનને સર્વોત્તમ પ્રદેશમાં રમાડવાની જરૂર છે. હલકા વિષયે નું ચિંતન એને ધણ નથી.

૮

પ્રભુની ભક્તિથી સર્વ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. આ મહાવાક્યને દ્રષ્ટિ સન્મુખ રાખી હું મારા અંતર્યામિની ઉપાસના કરું છું. અંતઃકરણને કોરા કાગળ સમું રાખી વિચાર માત્રથી રહિત થઈ પરમાત્માના સ્વરૂપના ધ્યાનમાં લિન થાઉં છું. અને મારી એકાગ્રતા જેમ જેમ વધતી જાય છે તેમ તેમ મારું પૃથક અહ તેમના સ્વસ્વરૂપમાં ગળી જાય છે. હવે મારે શાંતી જરૂર હોય ! હું પોતેજ સત, ચિત્ત, અને આનંદ સ્વરૂપ છું.

આ મહાન અનુભવ સર્વ સાધનાભ્યાસી નરનારીને પ્રાપ્ત થાયો. અને તેઓ પોતે પણ પોતાના સ્વરૂપાનંદમાં ગળી રહો. એવી શુભ ભાવના પૂર્વક હરિ ॐ શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ:

પ્રભુશંકર નરસેરામ વ્યાસ તરફથી પ્રસિદ્ધ થએલાં વાંચવા લાયક પુસ્તકો

૧ મૂલ્યવાન રત્નો	...	...	...૦-૦-૬
૨ સદ્બોધ સ્તવન માળા.	...	...	...૦-૨-૦
૩ કાવ્ય કુસુમ	...	...	...૦-૮-૦
૪ પ્રાણાયામ ભાગ ૧જો (ખીજી આવૃત્તિ)	...	...	...૦-૧૨-૦
૫ શ્રેય સુધાંકર	...	...	...૧-૦-૦
૬ મુક્તિ મણિમાળા.	...	...	...૦-૦-૦
૭ આધ્યાત્મિક માર્ગ પ્રદર્શ	...	...	...૦-૮-૦
૮ સુલતાન બહાદુરની ચિતોડપર ચઢાઈ	...	...	...૧-૦-૦
૯ સંસાર દર્પણ	...	...	...૧-૦-૦
૧૦ ગૃહસ્થાશ્રમ (ખીજી આવૃત્તિ)	...	...	...૨-૮-૦
૧૧ આરોગ્ય (સચિત્ર)	...	...	...૦-૧૦-૦
૧૨ પ્રાણચિકિત્સા	...	...	...૦-૩-૦
૧૩ રૂદ્રાક્ષ જાપામોપનિષદ	...	...	...૦-૬-૦
૧૪ શ્રીસુબોધ વાર્તામાળા.	...	...	...૦-૮-૦
૧૫ સુખનો મહામંત્ર	...	...	...૦-૨-૦
૧૬ સૂત સંહિતા....	...	...	...૨-૦-૦
૧૭ પ્રાણાયામ ભાગ ૨જો.	...	...	...૧-૦-૦
૧૮ યોગના અભ્યાસ પાઠો	...	...	...૧-૦-૦
૧૯ મલકામના પૂર્ણ કરવાનો માર્ગ.	...	...	...૧-૦-૦

પોષ્ટેજ દરેકનું જુદું. વિગતવાર લીસ્ટ મંગાવો.

વિશ્વજીવિત કાર્યાલય, અમદાવાદ-સુરત.

તાવનો કદો દુરમન

“દલાલનું એજ્યુ મીક્ષર”

એ દવાથી ટાઢીઓ, જંગલી અગર મેલેરીઆ
ધન્કલુએન્ડા વીગેરે દરેક જાતનો તાવ એકદમ
ઉતારી દરદીને તરત આરામ આપે છે.

દવા લેવાનું પ્રમાણ ખાટલી ઉપર છે

કીંમત ખાટલી ૧ના આના ફસ.

“પેનરીલીવર”

દરેક જાતનો પેટનો દુઃખાવો કોલેરા આડો ઉલટી
વગેરે ઉપરનો અંકસીર ઇલાજ એક વખત વાપરી
ખાતરી કરો.

મલવાનું ઠેકાણું

સુરતમાં જુની અને જાણીતી અંગ્રેજી દવાની દુકાન

“મેસર્સ દલાલ પ્રધર્સ”

કે. બસનપુરી ભાગજી, સુરત

ફીનાન્સીંગ અને એકાઉન્ટીંગ

એજન્સી.

કલુ પીઠ બજાર-સુરત

એન્કીંગ-નજુર કરેલા ધરાકો માટે ચાલુ ખાતાંખોલવામાં આવે છે. ને રોજની બાકી પર ત્રણ ટકા લેખે વ્યાજ આપવામાં આવે છે ચાલુ ખાતામાં પુરતી જમીનગીરી પર એવર ડ્રાફ્ટ આપવામાં આવે છે.

હુડીયામણ મુંબઈ, કલકત્તા તથા બીજા દેશાવરો ઉપરની હુડી, એક. ડીવીડન્ડ વગેરે ખરીદ કરવામાં આવે છે અગર વસુલ કરવા માટે લેવામાં આવે છે.

કમીશન ધરાકોને માટે મુંબઈ તથા કલકત્તાની કંપનીના શેરો ખરીદ કરવાનું તથા વેચવાનું કામ કરવામાં આવે છે, સરકારી કાગળોનું વ્યાજ ઉધરાવી આપવામાં આવે છે.

વંદાવન સી જાદવ ખી. એ. પ્રોપ્રાયટર.

સુરતના શેહેરીઓની સહાયકારી બેંક લી.

બહાર પાડેલી થાપણ રૂ. ૧૦૦,૦૦૦.

શેર ૪૦૦૦ દરેક રૂ. ૨૫)ને

ચાલુ ખાતા. ખોલવામાં આવે છે વ્યાજ ટકા અઢી બાંધી મુદતની ડીપોઝીટના દર, બેંકમાં પૂછ્યાથી જણાશે લોન અને એવર ડ્રાફ્ટ, ફક્ત બેંકના ભાગીદારોને જ જમીનોની કમુક્ષાત લઈને (૩,૨૦૦૦) સુધી ધીરવામાં આવે છે.

ડાહ્યાભાઈ કલ્યાણજી દેશાઈ ચેરમેન

સંકેતશાહ સી. જાદવ. આ સંકેતરી.

મુંઝાશો નહીં.

શ્રી ઊપયોગી, સુંદર; સુંદરીનાં શણગાર રૂપ;

શુદ્ધ સ્વદેશી. વસ્તુઓ ક્યાંથી લેવી ?

તે સવાલ. તમારા મનને પુછીને.

મુંઝાશો નહીં.

અનારૂ સરનામું કૃપા કરી નીચેની વસ્તુઓ માટે
નાંધી લેશો. તો તમારા પૈસા ખરચાય તે બદલ તમને
પુર્ણ સંતોષ મળશે.

રેસમી સાડીઓ વાર ૫ ની નાંહનો તથા મોહટી
ચોકડી ભાતની દરેક રંગમાં ૪૫ ઇંચ પત્તાની રૂ. ૨૫-૦-૦
રેસમી રૂમાલો સફેદ તથા રંગીન

સાઈઝ ૨૧×૨૧ નંગ ૧નાં રૂ. ૧-૪-૦

૧૦૫ ઇંચ. પત્તાની મોલિના સુતર અને હાથવણાટની
ઝીણી ખાદી. (મચ્છરફાની. ચાદરો વીગરે માટે અતિ
ઊપયોગી.) વાર ૧નો રૂ. ૧-૮-૦

ચતરભુજ મોહનજી એન્ડ સન્સ.

જેમ્સ સ્ટ્રીટ.

સીકંદરાબાદ.

(૬૪૫૫૫)

ધી ભરતખંડ ઈનસ્યુરન્સ એન્ડ

ઈનડસ્ટ્રીયલ કનસર્નસ લીમીટેડ

જાંદગી માટે એન્ડાઉમેન્ટથી દાખલ કરવામાં

આવતી પોલીસીઓ જેવી કે:-

પેન્શન-અપ-પોલીસીઓ-પોલીસી લીધા પછી પાંચ
તેમજ ત્રણ વરસ વીંછા બાદ કોઈ પણ વખતે પોલીસી પાછી
આપવાથી ભરેલા નાણાનો વીમો આપવામાં આવે છે.

લોન (અંગ ઉપર)ત્રણ વરસ સુધી પ્રીમિયમ ભર્યા
પછી પોલીસી ઉપર (જમીનગીરી વગર) નાણાં ધીરવામાં
આવે છે.

સરેન્ડર વેલ્યુ-ત્રણ વરસ પ્રીમિયમ ભર્યા પછી
સરેન્ડર વેલ્યુ નોટલા વખત માટે પુરતો હોય તેટલો
વખત વગર પ્રીમિયમ ભરેથી પણ વીમો ચાલુ રાખવામાં
આવે છે.

પોલીસી ફોરફોર્ટ થતી નથી-સાત વંસ સુધી
હકૂત ભર્યા પછી વધુ હકૂત ન ભરી શકાયથી પણ પોલીસીઓ
ચાલુ રાખવામાં આવે છે.

વધુ માટે લખો- દરેક ટેકાણે એજન્ટોની જરૂર છે.

ડી. પોસ્ટવાળા

મેનેજિંગ એજન્ટસ

હેડ ઓફીસ-મુખારામ બીલ્ડીંગ કોલકાતા નજીક-સુરત.

બ્રાંચ-મોટા બજાર નવસારી.

સોના ચાંદીના દાગોના ખરોદવાનો ભરોસાદાર દુકાન

શા. નરોત્તમદાસ નગીનદાસની કું.

દરેક જાતના સોના ચાંદીના દાગોના અનાવનાર
તથા વેચનાર તેમજ દરેક જાતના નવા ઘડીઆળો
તથા તેને લગતો દરેક જાતનો સામાન વેચનાર તેમજ
જુના ઘડીઆળો દુરસ્ત કરનાર.

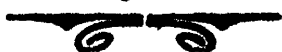
એક વખત પધારો ખાત્રી કરવા વિનંતી છે.

૬૦—ફાળુ પાંક અબાર-સુરત.

પ્રાણ ચિકિત્સા.

ખીજી આવૃત્તિ.

સોનાની ખાણ જોવા કિમતી અને ગુપ્તભેદો જાણવા હોય,
દુઃખી અને નિર્બળ ન રહેવું હોય તો પ્રાણચિકિત્સા મંગાવો.
લોકપ્રિય પુસ્તક પ્રાણાયામના અનુસંધાન રૂપ રાજયોગની ગુપ્ત
ક્રિયાઓને દર્શાવનાર ઉપયોગી પુસ્તક. મૂલ્ય આના ૩ પોષ્ટેજ સાથે.

સુખનો મહામંત્ર.

ખીજી આવૃત્તિ.

તમે જ્યારે યોગરદમ દુઃખથી ઘેરાયલા હો,

બચવાનું એકપણ સાધન રહ્યું ન હોય.

સર્વ સ્થળમાં નિષ્ફળતા અને નિરાશા જ મળતી હોય.

તે વખતમાં

આ પુસ્તક વાંચો. તે એક સુખનો મહામંત્ર જ છે.

એના વાંચન અને મનનથી તમારી રોગરગમાં ઉત્સાહ ઉભરાશે.

જીવન બળ પ્રાપ્ત થશે. અને તમે સુખના સાગરમાં જ મહાલસો.

સર્વ કોઈ એક સરખો લાભ લે તે અર્થે કિંમત ફક્ત બે આના.

વિચિત્રચોતિ કાર્યાલય

અમદાવાદ-સુરત.

મરકીઅને કેલેરાથી સાવચેત રહેજો.

અંતે વર્ષોની માંગણી અમારે પુરી પાડી છે.

હજારો પીણાઓ તંદુરસ્તીનું નખોદ વાળે છે.

અસ્વચ્છ, રોગીશ પીણાં પીવા કરતાં તો એક સાદા પાણીનું

ગ્લાસ હજારવાર બેહેતર છે.

અમારો મુઠ્ઠરેલી ઢપના મશીનરીથી તદ્દન સ્વચ્છ,

શીટરડ વોટર કરીનેજ ઉત્તમ પ્રકારના લહેઝતદાર

નીરોગી પીણાંઓ.

સોડા, લેમન, રાસ્બરી, જીંજર,

કીમ-સોડા પીક-મી-અપ.

વીગેરે બનાવીએ છીએ.

સતોષ અને રાહત મેળવવા હમારાં તાજાં પીણાં માગો

પીને સતોષ પામશો એજ હમારી સરટીરીકેટ છે.

લગનના ખાણાંઓપર તેમજ પાર્ટીઓ જેવા શુભ પ્રસંગે અમારાં

પીણાંઓની જરૂર યાદી રાખજો.

જ બહારગામના ઓર્ડરોપર તાત્કાલે ધ્યાન આપવામાં આવશે. જ

ડૉ. કલ્પપીઠ. } દીનશા એન્ડ કંપની.

મુરત.

} સ્ટોર્સ, મરચન્ટસ, એન્ડ આઈસ કંટ્રાક્ટર્સ.

સોડા-લેમન વીગેરે બનાવનારાઓ.

સર્વ કોમને માટે:

સોના, ચાંદી તથા ઝવેરાતના નવી નવી ટ્રેશનના
ઢાગીના ધનાવનાર તથા વેચનાર.

શ્રી પુરૂષો અને બાળકોનો સુંદર શાણુગાર તથાચાર.

ટુંક મુદતમાં ફતેહ કેમ મળી ?

— કેમકે —

હુન્નરની સાથે પ્રમાણીકપણું,

—: અને :—

એકજ જાવ તેમજ ખરો વાયદો એજ અમારી
ચોખ્ખી છાપ છે.

ઝવેરી મોતીલાલ એન્ડ સન્સ

સો. રૂમ-ભાગાતળાવ

વર્કસોપ આમલીરાન સ્ટ્રીટ-સુરત.

ધી ફાટો સ્ટોર કંપની.

અમારે ત્યાં છપ્પી પાડવાને લગતો દરેક સામાન ઇલેક્ટ્રોનિક
ફોટો પી-ઓ-પી તથા દરેક જાતના બ્રામાઇડ પેપરો, કેમી-
કલો અને માઉન્ટરો વીગેરે મુબ્બર્ના ડીલરોના ભાવથી
મળશે. પ્રાઇસલીસ્ટ મંગાવો.

ડૉ. ભાગાતળાવ-સુરત.

અમલદારો અંગ્રેજો, તથા રાજમહારાજ, તથા દેશબંધુઓ, અને
ધર્મગુરુઓના હજારો પ્રમાણુમાત્ર મેળવી વિશ્વ વિખ્યાત થએલું,

ભવિષ્યોદય જ્યોતિષ કાર્યાલય.

જ્યાં સામુદ્રિક તથા રમલ વી. પ્રાચીન શાસ્ત્રોના આધારે ભવિ-
ષ્ય આખી જીંદગીના વર્તારો બતાવવામાં આવે છે.

“ચમત્કાર ત્યાંજ નમસ્કાર”

આ કહેવતની અચુક ખાત્રી કરવી હોય તો પહેલી
તકે અમૂલ્ય સલાહ લેવા રખે ચૂકતા.

ભવિષ્યવેત્તા—રેવાશંકર ભવાનિશંકર જ્યોતિષી.

ડૉ મહીધરપુરા છાપરીઆ શેરી-સુરત.

રૂબરૂ મળેા અગર એક આનાની ટીકીટ ખીડી મફત
માહિતી પત્ર મંગાવો.

જો તમારે સસ્તી અને ખરી વેલાયતી
દવા જોઈતી હોય તો આ એકજ
ઠેકાણું છે:—

સી. એન. પ્રધર્મ.

દવા તથા ફ્રેન્સી ચીજોના વેપારી.

કચ્છપીઠ ખજાર—સુરત.

હુમારી દુકાને સેન્ટ, સાબુ, કોલન-
વોટર, વીલાયતી પેટન્ટ દવાઓ તેમજ
આલુ ડ્રગ્સ મળશે. સર્વે ભાઈઓને એકવાર
પ્રધારવા વિનંતી છે.

જુના અને જાણીતા
સીવીલ અને મીલ્લીટરી ટેલર્સ
એન્ડ
આર્કિટ ફીટર્સ
એચ. એમ. માસ્ટર.

કણુપીઠ બજાર સુરત.

ની દુકાનની મુલાકાત લ્યો. અપ ટુ ડેટ

કટર્સ અને મનપસંદ કામ સાથે

વ્યાજખી દામ

હેડ ઓફીસ

ખંભાત

}

બ્રાંચ ઓફીસ

કણુપીઠબજાર

સુરત.

સુરતના મધ્ય ભાગમાં સુંદર હવા ઊભસવાળા
ભવ્ય મકાનમાં આવેલું

શ્રી અનાવિલ હિંદુ લોજ.

જમવા તથા રેહેવાની સગવડ માટે ટુંક વખતમાં
લોકપ્રીય થયું છે. ફક્ત એક વખત પધારી ખાત્રી કરો.

માલીક—દેશાઈ ગોવિંદજી રણછોડજી.

પુરાનપુરી ભાગળ, રામજી ખીલ્ડીંગ—સુરત.

વેદ કડાવાળાના દવાખાનામાં બનેલું

ખાલામૃત.

જરૂર વાપરો, કે જે નાના બચ્ચાઓને નીરોગી બનાવી
તંદુરસ્ત બનાવે છે અને શરીરને રૂઝપુરૂ બનાવે છે.

કીંમત શીશી ૧ ના બ્યાના ૧૨

દ્રાક્ષાસવ.

કે જેના સેવનથી શરીરમાંના ગરમીના દરેક રોગ નાબુદ
થઈ લોહીને સુધારી તંદુરસ્તી બક્ષી કાયાને કંચન જેવી નિરોગી
બનાવી શક્તિ પ્રાપ્ત કરવા સાથે મસ્તકને આરામ આપે છે

કીંમત શીશીનો રૂ. ૧)

વૈદ ઈશ્વરલાલ દેવશંકર ધારીવાળા

૬૦ કચ્છપીઠ—સુરત.

જરીકામનું વિશ્વાસુ મથક.

જુનામાંજુનું; પ્રમાણિકપણ માટે જાણીતું, સારામાં સારો માલ વાયદાસર પૂરો પાડનાર ચોખ્ખી ચાંદીની ઝીક કસબ, ઝાલર, ચંપો, કિનારી, લેશ વિગેરે ચીજો બેનમુન કયાંથી લેશે ?

મન પસંદ ડીઝાઇનના ભરતના જુદા જુદા રંગભેરંગી પોલકા ટોપીના પાટ, આદલાનું, રેશમ વિગેરે જરીકામને લગતું બધીજ જાતનું કામ અમે આબેહુબ રીતે કરી આપીએ છીએ.

સુરતની બનાવટનો કોઇપણ માલ કમીશનથી પ્રમાણિકપણે અપાવીશું અને મોડલી આપીશું.

દરેક કામને બરનું તેમજ કાઠિયાવાડ સીંધ દક્ષિણ, પંજાબ, બેંગાલ વિગેરે પ્રાંતોના બરનું કામ હંમેશાં તૈયાર હોય છે. ફેન્સી સીલાઇ અમારી દેખરેખ નીચે અમારે ત્યાંજ થાય છે.

તારકસ ગોવિંદભાઈ દુલ્લભભાઈ

મોટીશેરી (ગભેમંડી) સુરત

॥ સત્યમેવ જયતે ॥

વખણાયલી વિશ્વાસપાત્ર ચોકળી ફરમાસુ

❀ મિઠાઈની દુકાન. ❀

જ્યાં માવાની ઘારી, મગજ, મેસુર, અમરતપાક,
શકરપારા, દરેક જાતના ફળ, દહીંથરા, ફરસીપુરી

—: વીગેરે મિઠાઈ તાજી મળે છે. :—

વરા તથા પાટીં માટે ચોડંરો લઈએ છીએ
અને બહાર ગામના ચોડંરોપર પુરતું ધ્યાન
આપીએ છીએ તેમજ જોઈતી મિઠાઈ વરદી
મુજબ બનાવી આપવામાં આવશે.

❀ માલેક ❀

❀ શા. જમનાદાસ ચુનીલાલ મિઠાઈવાળા. ❀

ઠેકાણું:—ચૌદા બજારને નં.કે—સુરત.

ડા. જી. એન. મુલતાનીની અમૂલ્ય દવાઓ.

વેદા-કીમ.

ચામડીનો પૌષ્ટિક ખોરાક.

દરેક જાતના ચામડીના ચીરા તેમજ વેદા ઉપર એક
રામબાણુ ધરાજ.

આ મલમ વાપરવાથી ઠંડીથી શરીરનું ફાટવું અગર નાનાં
ખૂંચાંઓને ઝાડા તથા પી સાબની જાળાએ થતી લાલ ખુજલી
નાક તથા નસકોરા આગળ થતો લાલ ભાગ. ગુમ ભાગોપર
થતી ખજવાળ, ગુમ ભાગોનું સુઝવું, વેદા પાકવા, પાણીથી
થતો પગના આંગળામાં કોહ. પગના આંગળામાં ભારતી વાસ,
ચામડીનું તતડવું, ચામડીનું ખરબચડાપણું વીગેરે રોગો
નાશ પામે છે અને ચામડી નરમ તથા સુંવાળી રહે છે.

કીંમત ફક્ત છ આના.

સૂચામૃત.

શ્રીઓ માટે ખાસ આ દવાના સેવનથી શ્રીઓને કોડે
થતો રતવા વીગેરે રોગને એકદમ દૂર કરે છે. તેમજ શ્રીઓના
દરેક હઠીલા રોગ જેવાં કે અધુરે પડવું સંતતિ થવામાં પડતી
અડચણો અટકાવવું અનિયમિતપણું, આંકડી, પ્રદર, વગેરેને
દૂર કરે છે તેમજ સુવાવડથી થઈ આવતા દરેક રોગને દૂર કરે
છે. વધુ વીગત સીસી સાથે કીંમત રૂ. ૧૧૧.

એન-ટ,

રંગભદ્રાસ કાસીદાસ

બરાનપુરી ભાગળ-સુરત.

ડા. જી. એન. મુલતાની

એન્ડ સન્સ-સુરત.

ખાસ સુરત અને દેશાવરની પ્રજામાં હુંક

મુદતમાં વિશ્વાસપાત્ર થએલી

પ્રમાણીક દુકાન

શ્રી ભારતીય મીઠાઈ ભંડાર

૩૦ પુરાનપુરી ભાગળ-સુરત.

કે જ્યાં દરેક જાતની ઉમદા મસાલાથી ભરપુર ચોખા ઘીની મીઠાઈ તેમજ ચોખા ને તાજતેલના સ્વાદિષ્ટ સેવ ગાંઠીયા વીગેરે ફરસાણુ હંમેશ તૈયાર રહે છે.

એક વખત ખરીદવાને ખાસ ભલામણુ છે. બહા-ગામના ઓર્ડરો પૂરતી કાળજીથી માલિકની જાતિ દેખરેખ નીચે બજાવાય છે.

રામજી માધવજી મીઠાઈ તથા ગાંઠીયાવાળા
માલિક.

‘શંકર’ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ.

ટાંકીની પાસે ચૌરા પુલ-સુરત.

માલેક:—

(રાવ) નારાયણરાવ એલ. નીકમ.

કાર્ડ, કવર, નોટપેપર, લેટરપેપર, મેમોરેન્ડમ, બીલબુકો, મેળાવડાના કાર્ડ, ગણેશ પદા, ચેક બુક વીગેરે દરેક જાતનું છાપવાનું કામ સાફ, સફાઈદાર તેમજ વાચકસર કરી આપવામાં આવે છે.

તેમજ

ચોપડીઓનું કામ અગ્રેજી, ગુજરાતી અને બાળબોધ ભાષામાં કરી આપવામાં આવે છે. તેમજ કાચું તથા પાકું બુક બાઇન્ડીંગ વર્ક ધણુંજ સફાઈદાર કરી આપવામાં આવે છે.

